

МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА

ПРАВОВІ НОВЕЛИ

Науковий юридичний журнал

№ 2/2016

м. Херсон

Науковий юридичний журнал «Правові новели» засновано рішенням Вченої ради Міжнародного університету бізнесу і права 06.12.2012 р., протокол № 5

Засновник і видавець: Приватний вищий навчальний заклад
Міжнародний університет бізнесу і права. Україна.
73039. м. Херсон, вул. 49 Гвардійської Дивізії, 25-А
тел.факс (0552) 33-66-86
e-mail: editor@legalnovels.in.ua
web: www.legalnovels.in.ua

Періодичність видання: 3 рази на рік.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
КВ № 21144-10944 Р від 31.12.2014 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою Міжнародного університету бізнесу і права
28.03.2016 р., протокол № 8

Головний редактор: **Воронін Я.Г.** – доктор юридичних наук, професор;

Заступник

головного редактора: **Клюєв О.М.** – доктор юридичних наук, професор;

Відповідальний секретар: **Ненько С.С.** – кандидат юридичних наук, доцент.

Редакційна колегія:

Чеботарьова Г.В. – доктор юридичних наук, професор;

Попович Є.М. – доктор юридичних наук, професор;

Кузніченко С.О. – доктор юридичних наук, професор;

Клемпарський М.М. – доктор юридичних наук, доцент;

Голосніченко І.П. – доктор юридичних наук, професор;

Коропатнік І.М. – кандидат юридичних наук, доцент;

Предмєстніков О.Г. – кандидат юридичних наук, доцент;

Рачинська І.М. – кандидат юридичних наук, доцент;

Коломєєць О.В. – кандидат юридичних наук, доцент;

Панчук М.П. – академік Міжнародної академії права і адвокатури (IALA);

Ернєст Цві Хаймович – доктор філософії з права, професор;

Манфред Вальтер – доктор філософії з права.

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

Камінська О.А. Основні напрями зовнішньої політики Київської Русі за часів правління Ярослава Мудрого.....	7
Стрельникова І.Ю. Встановлення міждержавних зв'язків УСРР у 1921–1922 рр.....	11
Шульгін В.В. Стан та особливості реалізації військового законодавства Української Держави за гетьмана П. Скоропадського.....	15

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Клочко А.М., Олійник К.М. Соціальна відповідальність як норма життя сучасного громадянина України.....	26
Козлова К.О., Шульгін В.В. Конституційні засади взаємодії органів виконавчої влади та інститутів громадянського суспільства на прикладі недержавних ЗМІ.....	30
Решетнік А.Р., Логвиненко М.І. Аналіз деяких розбіжностей між нормами національного законодавства на прикладі Закону України «Про засади державної мовної політики».....	38

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Борисова А.М., Логвиненко М.І. Принципи цивільного процесу як єдина цілісна система.....	42
Бериславська О.М. Консульська служба України: проблеми захисту українських громадян за кордоном.....	47
Самойлов М.О. Проблематика спадкування земельних ділянок в Україні іноземними громадянами.....	55
Мовчан А.О. Міжнародно-правове забезпечення прав людини у відносинах із добору кадрів.....	59
Логвиненко М.І. Вплив норм міжнародного трудового права на формування українського законодавства про працю.....	63

ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Клюєв О.М. До питання контролю за виконанням спільних управлінських рішень суб'єктами правоохоронної діяльності.....	67
Нікітенко О.І. Зарубіжний досвід забезпечення внутрішньої безпеки держави правоохоронними органами та можливості його застосування в Україні.....	72
Гущин О.О. Застосування процедурних норм у міжнародних миротворчих операціях (актуальні питання на рівні національного законодавства).....	78
Коропатнік І.М. До питання миротворчого потенціалу України.....	82

Хом'яков Д.О. Діяльність суб'єктів здійснення передач товарів в умовах експортного контролю.....	89
Єщук О.М. Класифікація законодавства у сфері адміністративно-правової охорони.....	98
Філіппова В.Д. Освітнє право як галузь законодавства України.....	104
Шарго Н.Л. Забезпечення окремих прав людини в діяльності міліції.....	110
Савченко А.В., Віхляєв М.Ю. Девоєнізація СБУ: реформаційний крок на шляху до євроінтеграції.....	115
Бериславська О.М., Мінаєва В.В. Європейський досвід етизації державної служби та її актуальність для України.....	119
Зайцев М.М. Етапи розвитку суспільних відносин у сфері інформаційної безпеки.....	124
Свистельник М.О., Баранова А.В. Інформація про наркотичні засоби в мережі Інтернет як чинник правопорушень неповнолітніх.....	128

**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО**

Реуцький А.В. Організація міжнародного співробітництва правоохоронних органів при розслідуванні злочинів у фінансово-кредитній системі.....	132
Трофімов С.А. Зарубіжний досвід визнання організації терористичною та притягнення її до відповідальності	136
Лобко К.А., Баранова А.В. Мотиваційна основа корупційних діянь.....	140

CONTENTS

THEORY AND HISTORY OF THE LAW AND THE STATE; HISTORY OF POLITICAL AND LEGAL DOCTRINES

- Kaminska O.A.** The main directions of the foreign policy of Kiev Rus during the reign of Yaroslav the Wise.....7
- Strielnykova I.Yu.** Establishment of international relations of USSR in 1921–1922..... 11
- Shulhin V.V.** Status and features of realization of military legislation of Ukrainian State at the time of Hetman P. Skoropadskyi.....15

CONSTITUTIONAL LAW; MUNICIPAL LAW

- Klochko A.M., Oliinyk K.M.** Social responsibility as a norm of life of the modern citizen of Ukraine.....26
- Kozlova K.O., Shulhin V.V.** Constitutional foundation of the interaction between executive authorities and institutions of civil society on the example of non-state media.....30
- Reshetnik A.R., Lohvynenko M.I.** Analysis of some discrepancies between rules of the national law on the example of the Law of Ukraine «On Principles of the State Language Policy».....38

CIVIL LAW AND CIVIL PROCESS; FAMILY LAW; INTERNATIONAL PRIVATE LAW

- Borysova A.M., Lohvynenko M.I.** Principles of civil procedure as a single integral system.....42
- Beryslavska O.M.** Consular service of Ukraine: problems of protection of Ukrainian citizens abroad.....47
- Samoilov M.O.** The issue of land inheritance by foreign citizens in Ukraine..... 55
- Movchan A.O.** International legal guaranteeing human rights in relation to personnel selection.....59
- Lohvynenko M.I.** The influence of international labour law on the formation of the Ukrainian labour legislation.....63

LABOUR LAW; SOCIAL SECURITY LAW

- Kliuiev O.M.** On the issue of control over the execution of common managerial decisions by subjects of law-enforcement activity.....67
- Nikitenko O.I.** Foreign experience in providing the state internal security by law enforcement authorities and possibilities of its application in Ukraine.....72
- Hushchyn O.O.** The application of procedural rules in international peacekeeping operations (relevant issues at the level of the national legislation)..... 78
- Koropatnik I.M.** On the issue of peacekeeping potential of Ukraine.....82
- Khomiakov D.O.** Activities of the subjects of transfer of goods under expert control..... 89
- Yeshchuk O.M.** Classification of legislation in the field of administrative legal protection.....98

Filippova V.D. Educational law as a branch of legislation of Ukraine.....	104
Sharho N.L. Ensuring individual human rights in militia activities.....	110
Savchenko A.V., Vikhliiaiev M.Yu. Demilitarization of SSU: reformational step towards European integration.....	115
Beryslavska O.M., Minaieva V.V. The European experience in ethics introduction to the public service and its relevance for Ukraine.....	119
Zaitsev M.M. Stages of development of public relations in the field of information security.....	124
Svystelnyk M.O., Baranova A.V. Drug information on the Internet as a factor for juvenile delinquency.....	128

CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY; PENAL LAW

Reutskyi A.V. Organization of international cooperation of law enforcement agencies in the investigation of crimes in the financial and credit system.....	132
Trofimov S.A. Foreign experience in the recognition of the organization as a terrorist and bringing it to responsibility.....	136
Lobko K.A., Baranova A.V. Motivational basis of acts of corruption.....	140

УДК 34.07

Камінська О.А.

*к.і.н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та економічної теорії
Міжнародний університет бізнесу і права*

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ ЗА ЧАСІВ ПРАВЛІННЯ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Постановка проблеми. Політична стабільність і добробут держави багато в чому залежать від виваженої зовнішньої політики. Розбудова сучасної соборної України на принципах рівноправності та партнерства з іншими країнами світу передбачає врахування і використання історичного досвіду її відносин з народами, які віддавна мали з українцями тісні військово-політичні, соціально-економічні, культурні та релігійні стосунки. У зв'язку з цим великого значення та актуальності набувають дослідження з історії міжнародних відносин нашої держави.

В історії міжнародних відносин Київської Русі визначне місце посідає період правління Ярослава Володимировича, що характеризувався значним посиленням держави, зміцненням нових кордонів Київської Русі, інтенсивним будівництвом і прикрашанням міст, піднесенням ремесел і сільського господарства, міських та сільських промислів, внутрішньої та зовнішньої торгівлі. Ці успіхи сприяли зростанню авторитету Київської держави у середньовічному світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі висвітлюються різні періоди і напрями міжнародної діяльності Русі. Зазначимо, що переважна частина цих праць присвячена двостороннім міждержавним відносинам, а не зовнішній політиці східнослов'янської держави як комплексній проблемі [5; 7]. При розгляді конкретних подій і функцій зовнішньополітичної діяльності Київської Русі у сучасній історіографії важливе місце займають дослідження з історії її кордонів, дипломатичної служби, ідеологічних та релігійних факторів впливу на зовнішню

політику Русі [3; 11; 12]. Значних результатів у вивченні окремих аспектів, що прямо чи опосередковано стосуються дослідження означених питань, досягнуто українськими істориками за останні роки [6; 9].

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є проведення об'єктивного аналізу та визначення напрямків зовнішньої політики Ярослава Мудрого.

Виклад основного матеріалу. Київська Русь належала, поряд з імперією Карла Великого, до найзначніших та історично найпродуктивніших державних утворень раннього Європейського Середньовіччя, була першорядним за значенням центром цивілізації в східній частині континенту. Визначившись в XI-XII ст. як європейська держава, вона розвивала різнобічні зв'язки не тільки з Візантією та південними слов'янами, а й із країнами Західної Європи. Як констатують дослідники, в тому числі й західні, Русь, розташована на найважливіших торговельних шляхах того часу, включала низку нових вузлових торговельно-економічних центрів, які виникли після занепаду тих, що склались у пізній античності (на берегах Середземного моря). У новій системі торговельних шляхів важливе місце належало Балтійському й Чорному морям, а також шляхові «з варяг у греки», який їх пов'язував, шляху, що проходив по руських землях. Із сухопутних торговельних шляхів один з найважливіших ішов тоді від Києва на Захід, через Краків і Прагу в південну Німеччину, до міста Регенбурга, важливого у ті часи торгового центру на Дунаї. Неабияке значення мала на той час і Волга, якою пролягав торговельний шлях до Центральної

Азії. Таким чином, Русь, перебуваючи на перехресті важливих торговельних шляхів, була пов'язана «з усіма сторонами світу».

Слід зазначити, що Русь, починаючи з X ст. займала величезну територію від Білого та Балтійського морів на півночі до Чорного та Азовського – на півдні, від Карпат та Західного Бугу на заході до витоків Дону та Волги на сході і була найбільшою серед європейських країн за площею [13, с.112]. Маючи величезні території і прикордонні зони, Русь підтримувала контакти з різними за рівнем розвитку країнами та етнічними утвореннями: мисливцями та скотарями Північно-Східної Європи, кочовиками причорноморських степів, землеробським населенням Центральної Європи та Балкан.

Зважаючи на перехідний характер державно-політичної структури, міжнародній політиці Русі притаманна строкатість. У процесі творення та розвитку держави, а також залежно від загальної геополітичної ситуації, змінювались і відносини Русі з іншими державами [9, с. 181].

Так, за часи правління Володимира Святославича остаточно завершується процес державно-територіального оформлення Русі, її об'єднавча політика остаточно стає внутрішньою, чому значною мірою сприяла адміністративна реформа князя Володимира [1, с. 139]. Наприкінці X ст. до Русі були приєднані землі полочан, остаточно включені землі радимичів, в'ятичів, відвойовується у Чехії південно-західний регіон розселення східних слов'ян – район так званих «Червенських градів». Приєднання останніх робить Русь суб'єктом активної центральноєвропейської політики. Наприкінці століття Русь встановлює дипломатичні відносини з Чехією, Угорщиною, Польщею, уклавши з ними договори «миру та любові» [9, с.182]. Дві останні держави, а також скандинавські країни у цей час стають членами християнського співтовариства. На відміну від вказаних держав нове віросповідання Давньоруська держава приймала не з Рима, а з Константинополя, що зумовлювалося багаторічними

економічними, політичними та культурними зв'язками східних слов'ян з Візантією [7, с. 132]. Прийняття християнства, крім інших факторів, сприяло розвитку зовнішньополітичних стосунків з європейськими країнами. Запровадження християнства наприкінці X ст. зумовило зростання уваги до Русі в європейському світі [6, с. 97]

Ярослав Володимирович, продовжуючи справу батька, проводив глибоку зовнішню політику, укріплюючи позиції Русі на міжнародній арені. Саме при ньому вона досягла найбільшої могутності, перетворившись на впливову силу як на Заході, так і на Сході [10, с. 289].

Досить переконливо доводять це династичні зв'язки, які були встановлені Ярославом з багатьма європейськими дворами. Династичні шлюби у той час були невід'ємною частиною дипломатії, у них кожна із сторін шукала політичну користь. Престиж династичних зв'язків опинявся у прямій залежності від могутності держави.

Так, сам Ярослав узяв за дружину Інгігерду – дочку шведського короля Олафа. Сини Ярослава були одружені: Ізяслав – на дочці польського князя Мешка II, Святослав – на дочці німецького графа Леопольда фон Штаде, Всеволод – на дочці візантійського імператора Костянтина Мономаха. Дочки ж Ярослава стали королевами Угорщини (Анастасія), Франції (Ганна), Норвегії і Данії (Єлизавета). Сестру Ярослава Добронігу було видано заміж за польського короля Казимира, що забезпечило Русі спокій на західному кордоні. Один із синів Ярослава, Святослав одружився з сестрою трірського єпископа Бурхарда, інший, Ізяслав, – з родичкою Германського імператора Гертрудою [14, с.108]. Всі ці шлюби засвідчили розширення зовнішньополітичних зв'язків і збільшення впливу Київської держави в Європі.

Завдяки дипломатичній діяльності Ярослава, Київська Русь виступала рівноправним суб'єктом міжнародних відносин середньовічної Європи: у першу чергу у стосунках з Німеччиною та Візантією, про що свідчать

обміни посольствами у 1030-1031, 1040 та 1043 рр. [10, с. 287]. Укладення нових союзів з Німеччиною, Польщею, Угорщиною, Чехією було викликано розривом військово-політичних, торгівельних і церковних зв'язків з Візантією. Причини конфлікту не цілком ясні, але, ймовірно, ними була зміна політичного курсу Костянтина IX [2, с. 100].

Окрім вирішення питань співпраці з європейськими країнами, Ярослав Мудрий проводив і активну східну політику. Продовжується розширення Російської держави, заселення степових зон. Головна оборонна лінія переноситься далі на південь – на річку Рось. Але найзнаменнішою подією у зовнішній політиці Ярослава можна вважа-

ти розгром ним печенізької орди під Києвом у 1036 р. [4, с. 162].

Висновки. Отже, вклад Ярослава Мудрого у зовнішню політику та розвиток дипломатії Київської держави неопинимий. За час свого правління, Ярослав зумів забезпечити зміцнення на європейській політичній арені статусу Русі як великої держави. Укладаючи нові союзи і розвиваючи міждержавні відносини, Ярослав постійно балансував, не допускаючи посилення якої-небудь країни, але при нагоді прагнути підвищити авторитет Російської держави. Міжнародні відносини Київської Русі розвивалися переважно у стосунках з державами Центральної та Західної Європи, Візантією, Хозарією, Волзькою Булгарією.

Анотація

У статті досліджується становлення та розвиток основних напрямів зовнішньополітичної діяльності Київської Русі за часів правління Ярослава Мудрого та їх вплив на державотворчі процеси.

Ключові слова: Київська Русь, Ярослав Мудрий, міжнародні відносини, суспільно-політичні відносини, дипломатична практика.

Аннотация

В статье исследуется становление и развитие основных направлений внешнеполитической деятельности Киевской Руси во времена правления Ярослава Мудрого.

Ключевые слова: Киевская Русь, Ярослав Мудрый, международные отношения, общественно-политические отношения, дипломатическая практика.

Kaminska O.A. The main directions of the foreign policy of Kiev Rus during the reign of Yaroslav the Wise

Summary

The article deals with the establishment and development of the main directions of the foreign policy of Kiev Rus during the reign of Yaroslav the Wise.

Key words: Kiev Rus, Yaroslav the Wise, international relations, political relations, diplomatic practice.

Список використаних джерел:

1. Брайчевський М. Адміністративна реформа Володимира Святого: (Оцінка проблеми за літописною статтею 988 року / М. Брайчевський // Записки НТШ. Праці історико-філософської секції. – Львів, 1993. – Т. ССХУ. – С.138-140.
2. Грушевський М. Ілюстрована історія України / Грушевський М. – Київ-Відень: Друкарня J.N.Vernay, 1921. – 584 с.
3. Исаевич Я.Д. «Грады Червенские» и Перемышльская земля в политических взаимоотношениях между восточными и западными славянами / Я.Исаевич // Исследования по истории славянских и балканских народов. – М., 1972. – С. 107-124.

4. Історія України: нове бачення: У 2-х т. / Під ред. В.А. Смолія. – Т. 1. – К.: Вид-во «Україна», 1995. – 350 с.
5. Каргалов В.В. Внешнеполитические факторы развития феодальной Руси: Феодальная Русь и кочевники / В. Каргалов. – М.: Высшая школа, 1967. – 637 с.
6. Котляр М.Ф. Історія України в особах: Давньоруська держава / Микола Федорович Котляр. – К.: Україна, 1996. – 240 с.
7. Лабунька М. Релігійні центри та їх місії до Києва і Київської Русі від Ольги до Володимира / М. Лабунька // Записки НТШ. – Праці Історико-філософської секції. – Т.ССХУ. – С. 130-134.
8. Левченко М.В. Очерки по истории русско-византийских отношений IX-XIV / М.Левченко. – М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1956. – 567 с.
9. Парахіна М.Б. Основні напрями зовнішньої політики Русі IX – X ст. у контексті державотворчих процесів // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – К.: Міленіум, 2012. – № 2. – С. 181-183.
10. Пашуто В.Т. Внешняя политика Древней Руси / В.Т. Пашуто. – М.: Наука, 1968. – 474 с.
11. Рынка В.М. Формирование территории Киевской земли (IX – первая треть XII вв.) / В. Рынка. – К.: Наукова думка, 1988. – 119 с.
12. Сахаров А.М. Дипломатия древней Руси: IX – первая пол. X в. / А.Сахаров. – М.: Мысль, 1980. – 358 с.
13. Толочко А.П. Князь в Древней Руси: власть, собственность, идеология / А. Толочко. – К.: Наукова думка, 1988. – 223 с.
14. Толочко П.П. Ярослав Мудрый / П. Толочко. – К.: Альтернатива, 2002.– 272 с.

УДК 34.07«1918/1922»

Стрельникова І.Ю.

*к.ю.н., асистент кафедри загальнотеоретичних правових дисциплін
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

ВСТАНОВЛЕННЯ МІЖДЕРЖАВНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УСРР У 1921–1922 РР.

Постановка проблеми. Зовнішня політика є атрибутом суверенної держави, а зовнішньополітичні функції – однією з найважливіших прерогатив державної влади. Серед зовнішньополітичних цілей держави слід виділити забезпечення мирного співіснування з іноземними країнами, що означає підтримку та розвиток міждержавних зв'язків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що існує низка праць вчених радянського періоду та незалежної України, присвячених зовнішній політиці УСРР, зокрема, різним аспектам її зовнішньополітичної діяльності. Так, наприклад, висвітленню участі УСРР у міжнародних відносинах присвячені праці П.П. Удовиченка [20], С. Кульчицького [16], В.А. Василенка [14], Р. Пиріг [18] та ін. Також заслуговує на увагу колективна праця «Нариси з історії дипломатії України» [17], в якій надано перевагу зовнішньополітичній діяльності України, її міжнародному становищу, двостороннім відносинам. Керівникам зовнішньополітичних відомств України присвячена робота Д.В. Табачника [19], підготовку дипломатичних кадрів в Україні вивчав Л.Ф. Гайдуков [15]. Зазначені наукові роботи ґрунтуються, в тому числі, й на нормативно-правових актах УСРР. Але встановлення міждержавних зв'язків УСРР у 1921–1922 рр. не було темою їх спеціального дослідження, аналіз нормативно-правового забезпечення в зазначений період у зовнішньополітичному аспекті не проводився.

Таким чином, огляд стану наукової розробки даної проблеми дає змогу стверджувати актуальність обраної теми.

Формулювання завдання дослідження. Метою цієї статті є на підставі аналізу зако-

нодавчої бази, яка забезпечувала регулювання діяльності органів зовнішніх зносин УСРР у досліджуваній період висвітлити процес встановлення міждержавних зв'язків УСРР у 1921–1922 роках.

Виклад основного матеріалу. У 1921–1922 роках, в умовах розрухи та голоду, Радянська Україна розгорнула активну міжнародну діяльність. Українська дипломатія діяла в напрямку прориву дипломатичної ізоляції та встановлення ділових контактів з іноземними державами.

31 січня 1921 р. УСРР підписала свій перший міждержавний договір із Грузією про взаємне визнання незалежності та суверенітету [1, 11-12]. Цим договором дипломатичні відносини не встановлювалися, але було зазначено, що дипломатичні й консульські відносини між УСРР і Грузією мають бути встановлені після укладення між сторонами угоди про взаємне становище консулів, права й обов'язки котрих будуть визначені законом у кожній із сторін договору.

Перший в історії Радянської України договір про встановлення офіційних дипломатичних відносин УСРР уклала 14 лютого 1921 р. з Литвою [2, ст. 226]. Договір передбачав взаємне визнання самостійності, незалежності й суверенності республік, встановлення дипломатичних і консульських відносин. Повноважним представником у Литві став Є. Терлецький, його заступником – Я. Чужин, а послом Литви в УСРР було призначено К. Машинського.

18 березня 1921 р. РСФРР і УСРР, з однієї сторони, та Польща, з другої, уклали Мирний договір [3, с.266-303]. УСРР на переговорах у Ризі представляли Е. Квірінг і О. Шумський,

які входили до складу делегації під керівництвом А. Йоффе. У жовтні 1921 р. О. Шумський у ранзі українського посла виїхав до Варшави. 16 жовтня 1921 р. при українському посольстві в Польщі почав діяти консульський відділ. Дипломатичним представником Польщі при уряді УСРР був призначений граф Ф. Пулавський. Також до складу польського посольства в УСРР входили торговельний радник та генеральний консул.

Укладення 18 березня 1921 р. Ризької мирної угоди урядами УСРР та Польщі сприяло підписанню 23 квітня 1921 р. угоди про репатріацію між УСРР та Німеччиною [9, арк. 12; 10, арк. 112]. Цьому передувало підписання угоди про обмін військовополоненими та інтернованими між РСФРР та Німеччиною 19 квітня 1920 р. На основі цих договорів Німеччина заснувала свою місію піклування про військових та цивільних полонених у Москві та її підвідділення в Харкові, а РСФРР створила в Берліні Російське бюро в справах репатріації, при якому відкрився Особливий український відділ у справах військовополонених. Через цей відділ УСРР отримала право на безпосередні зносини з німецькою владою. Главою українського відділення при бюро РСФРР у справах репатріації в Німеччині було призначено В. Ауссема. Отже, де-факто це було визнання Радянської України німецьким урядом, тобто першою з великих капіталістичних країн. Уповноважений УСРР у справах військовополонених та інтернованих цивільних осіб, які перебували у Німеччині, одержав можливість вести переговори з торгово-економічних питань. Пізніше, 8 квітня 1922 р., УСРР і Німеччина підписали в Берліні протокол про обмін торговельними місіями. Торговельним представником УСРР у Німеччині було призначено Ю. Новаковського, уповноваженим у справах репатріації – В. Ауссема [7, арк. 32, 52-52 зв.]. Обмін дипломатичними представництвами між УСРР та Німеччиною відбувся після підписання 5 листопада 1922 р. угоди про поширення дії Рапалльського договору на Україну та інші радянські республіки.

Повноважним представником УСРР у Німеччині було призначено В. Ауссема [8, арк. 48].

УСРР установила також дипломатичні відносини із Латвійською демократичною республікою на підставі мирного договору від 3 серпня 1921 р. [13, арк. 76]. Уповноваженим УСРР у справах репатріації в Латвії було призначено Є. Терлецького. Не залишилася поза увагою українського уряду й Естонія. Дипломатичні відносини з нею УСРР встановила в результаті укладення договору 25 листопада 1921 р. [12, арк. 35]. Уповноваженим УСРР у справах репатріації в Естонії став також Є. Терлецький [12, арк. 33]. Таким чином, Є. Терлецький був представником УСРР одночасно в трьох державах: Литві, Латвії й Естонії. Функції Уповноваженого Естонії в УСРР виконував за сумісництвом посол Естонії в РСФРР.

Установити дипломатичні відносини УСРР намагалася й з Австрією. Після підписання 5 липня 1920 р. між РСФРР і УСРР, з одного боку, та Австрією, з другого, договору про репатріацію військовополонених і цивільних інтернованих обох сторін, відбувся обмін уповноваженими у справах репатріації. Обмін дипломатичними представництвами закріпила попередня торговельна угода, яку підписали 7 грудня 1921 р. представники УСРР, РСФРР та Австрії. Повноважним представником УСРР в Австрії було призначено М. Левицького, а згодом, через призначення останнього повпредом у Чехословаччині, – Ю. Коцюбинського. Уповноваженим Австрії в УСРР було призначено Ф. Вагера [12, арк. 33; 6, арк. 167].

Спроби УСРР установити офіційні відносини з Італією обмежилися підписанням російським представником В. Воровським від імені УСРР попередньої торговельної угоди. Ця угода передбачала обмін повноважними представництвами, але створити власне повпредство в Італії УСРР не вдалося. Повпредом УСРР у Римі за сумісництвом було призначено В. Воровського – повноважного представника РСФРР в Італії. В УСРР

і РСФРР був єдиний представник Італії – Д. Амадорі. Італійські консульські відділення були відкриті в Харкові, Києві та Одесі [4, арк. 201, 206].

Однією з останніх країн, з якою УСРР установила дипломатичні зносини, була Туреччина. Підписанням 2 січня 1922 р. договору про дружбу і братерство УСРР і Туреччина визнали незалежність і суверенність одна одної й домовилися про встановлення дипломатичних відносин [3, с. 439-444]. Однак через опір РСФРР тривалий час питання обміну повпредствами залишалося невирішеним. Коли у Харкові вже працювало турецьке посольство, Політбюро ЦК КП(б)У 8 вересня 1922 р. визнало за необхідне мати в Туреччині українське повноважне представництво із скороченим штатом та доручило В. Яковлеву домовитися про подробиці з Москвою [6, арк. 98]. Торговельним представником УСРР у Туреччині був призначений О. Золотарьов [5, арк. 4]. Процес організації повноважного представництва УСРР у Туреччині не був доведений до логічного завершення, оскільки вже повним ходом ішло згортання діяльності зовнішньополітичних органів УСРР.

Ще з однією європейською країною УСРР установила офіційні відносини. В результаті тривалих переговорів УСРР уклала 6 червня 1922 р. з Чехословацькою республікою тимчасовий договір, який передбачав обмін дипломатичними місіями. Повноважним представником УСРР у Чехословаччині став М. Левицький, послом ЧСР в УСРР – Е. Бенеш [3, с. 506-510].

З Болгарією УСРР підписала лише репатріаційну угоду 25 серпня 1922 р. Уповноваженим УСРР у Болгарії у справах репатріації був призначений М. Левицький [12, арк. 33].

Анотація

У статті на підставі аналізу нормативно-правового забезпечення зовнішньополітичної діяльності Української СРР висвітлено процес встановлення міждержавних зв'язків УСРР у 1921 – 1922 роках.

Ключові слова: дипломатичні відносини, міждержавні зв'язки, УСРР, Народний комісаріат зовнішніх справ.

Відносини з Угорщиною обмежилися лише підписанням угод про обмін громадянами. Так, 21 травня 1920 р. уряди УСРР і РСФРР підписали з урядом Угорщини угоду про повернення на батьківщину військовополонених обох сторін, а 28 липня 1921 р. між тими ж сторонами було укладено новий договір про обмін військовополоненими та цивільними інтернованими [11, арк. 3].

Намагання НКЗС УСРР установити дипломатичні відносини з Францією були невдалими. І хоча ще 20 квітня 1920 р. між урядами України і Росії, з одного боку, та урядом Франції – з другого, було підписано угоди про репатріацію, Франція рішуче не бажала вступати в переговори з УСРР.

На засіданні Політбюро ЦК КП(б)У було визнано за необхідне відправити місії УСРР до Далекосхідної республіки (21 серпня 1922 р.), Канади (27 жовтня 1922 р., представником призначено Ладана) [6, арк. 79, 161]. Але відправити відповідні місії до місця призначення не довелося внаслідок згортання діяльності НКЗС УСРР і її закордонних представництв.

Висновки. Право УСРР на здійснення зовнішніх зносин з іноземними державами закріпила Конституція УСРР 1919 р. У 1921-1922 рр. активно приймалися законодавчі акти, що визначали правовий статус та регулювали діяльність НКЗС УСРР та його органів на місцях, дипломатичних та консульських представництв, як УСРР за кордоном, так і іноземних представництв на території УСРР.

Слід зазначити, що серед інших радянських республік, не враховуючи РСФРР, УСРР досягла найбільшого успіху в установленні міждержавних зв'язків. Але з утворенням СРСР зовнішньополітичні функції були передані у відання загальносоюзних органів.

Анотація

В статті на основі аналізу нормативно-правового забезпечення внешнеполитической діяльності Української ССР освітлено процес установлення міжнародних зв'язей УСРС в 1921 – 1922 роках.

Ключевые слова: дипломатические отношения, межгосударственные связи, УСРС, Народный комиссариат иностранных дел.

Strielnykova I.Yu. Establishment of international relations of USSR in 1921–1922

Summary

In the article on the basis of an analysis of the policy environment for the foreign policy of the Ukrainian Republic is the process of establishing international relations in 1921-1922.

Key words: diplomatic relations, inter-State communications, Ukrainian Republic, Commissariat for Foreign Affairs.

Список використаних джерел:

1. Отчет Народного комиссариата по иностранным делам УСРС за 1920 г. // Сборник отчетов народных комиссариатов УСРС, уполномоченных народных комиссариатов РСФСР при Совнаркоме УСРС и центральных учреждений Украины. – Х.: 6-я совет. тип., 1921. – С. 1-14.
2. СУ УСРС. – 1921. – № 8. – Ст. 226.
3. Українська РСР на міжнародній арені: Збірник документів (1917-1923 рр.) / [відп. ред. акад. АН УРСР В.М. Корецький]. – К.: Наук. думка, 1966. – 667 с.
4. ЦДАВОВУ України. – Ф. Р-4сч. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 201, 206.
5. Там само. – Спр. 75. – Арк. 4.
6. Там само. – Спр. 572. – Арк. 79, 98, 161, 167.
7. Там само. – Спр. 591. – Арк. 32, 52 – 52 зв.
8. Там само. – Спр. 616. – Арк. 48.
9. Там само. – Спр. 627. – Арк. 12.
10. Там само. – Спр. 674. – Арк. 112.
11. Там само. – Спр. 700. – Арк. 3.
12. Там само. – Спр. 736. – Арк. 33, 35.
13. Там само. – Спр. 773. – Арк. 76.
14. Василенко В.А. Правові аспекти участі Української РСР у міжнародних відносинах. – К.: Політвидав України, 1984. – 208 с.
15. Гайдуков Л.Ф. Щоб працювати на її честь і на її славу. Підготовка дипломатичних кадрів в Україні: маловідомі факти // Політика і час. – 1998. – № 2. – С. 67-74
16. Кульчицький С. Міжнародна діяльність керівництва УСРС: За матеріалами «особих тек» політбюро ЦК КП(б)У 1924-1930 років // Політика і час. – 1997. – № 2. – С.71-80.
17. Нариси з історії дипломатії України / Галенко О.І., Камінський Є.Є., Кірсенко М.В. та ін.; Під ред. В.А. Смолія. – К.: Видавничий дім «Альтернативи» 2001. – 736 с.
18. Пирог Р. Первые шаги украинской советской дипломатии // Политика и час. – 1992. – № 2. – С.54-63.
19. Табачник Д.В. Україна на шляху у світ: Керівники зовнішньополітичних відомств України в 1917-1996 рр. – К.: Вид-во УАДУ при Президентіві України, 1996. – 384 с.
20. Удовиченко П.П. З історії зовнішньої політики УРСР (1919-1922). – К.: Політвидав України, 1957. – 80 с.

УДК 340.132.83: 342.562

Шульгін В.В.

*полковник юстиції запасу, старший викладач кафедри військового права
Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЗА ГЕТЬМАНА П. СКОРОПАДСЬКОГО

Постановка проблеми. Актуальність проблематики пов'язана із тим, що реформування та ефективний розвиток сучасних Збройних Сил України напряму залежить від необхідності переосмислення та врахування позитивної історично-спадкової якості деяких юридичних механізмів, закладених в генезі комплексних процесів реалізації актів військового законодавства України, зокрема в період Української Держави за Гетьмана П. Скоропадського (29.04. –14.12.1918 р.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти військового законодавства України в історичному розрізі досліджувались такими відомими вченими, як Д. Дорошенко [1], Б. Монкевич [4], О. Тимошук [9] та ін. Але необхідність реформування Збройних Сил України зумовлює звернення до історичного досвіду та його використання в теоретичному та практичному плані.

Формулювання завдання дослідження. У сучасному процесі реалізації військового законодавства України необхідно враховувати як схожі проблеми, які мали місце в період існування Української Держави П. Скоропадського, так і ті позитиви, які можуть бути використані в період реалізації Державної комплексної програми реформування і розвитку Збройних Сил України на 2012-2017 роки.

Виклад основного матеріалу. Військове законодавство Української Держави, зважаючи на Умови німецького командування (8 пунктів) [1, с.31-32] (зокрема, заборона формування української армії (п. 1) та можливість заміни українських військових та судових законів відповідними законами союзних держав (п. 4)), почало створюватися з дозволу

німецького командування лише влітку. Серед приписів загального законодавства особливо слід відзначити маніфест Ради Міністрів від 29.04.1918 «Грамота для всього Українського народу» [2], до якого долучалися закони «Про тимчасовий державний устрій України» (7 актів), які закріпили конституційні основи юридичних механізмів реалізації актів нового українського військового законодавства. Закон «Про Гетьманську владу» (ст. 1-8) надав Гетьману статус Верховного Воеводи Армії і Флоту (особисто очолив Військове міністерство і Генеральний штаб), з правом затверджувати закони, після чого останні набували чинності. Законом «Про Права і обов'язки Українських Козаків і Громадян» (ст. 11-22) захист Вітчизни проголошений святим обов'язком кожного козака і громадянина Української Держави (ст. 12). Для належного правового забезпечення життєдіяльності армії Української Держави була створена військова юридична служба [3], Безпосередньо в системі актів військового законодавства цього періоду слід виокремити текст Військової присяги [4] від 20.07.1918, в якому громадяни присягали Українській Державі і Гетьманові (механізм ідеологізації та моралізації); Універсал Гетьмана від 16.08.1918 «Про відновлення козацтва як військового стану» [5] (спроба реанімації механізму комплектування війська національними патріотами). Серед кодифікованих актів: Дисциплінарний Статут, затверджений 10.08.1918 Гетьманом [6] (система військово-адміністративних заохочень та стягнень механізму обов'язково-беззаперечного виконання наказів начальників, але імперського зразку); Статут військової

повинності, що набрав чинності з 08.11.1918 [7] (загальна та особиста повинність для всіх працездатних чоловіків із застосуванням механізму звільнень за окремими професіями, решти – із сплатою військового податку), який у більшості статей копіював Статут про військову повинність російської імперії від 01.01.1874 в редакції 1912 року [8, с. 1-128]. Серед законів: від 24.07.1918 «Про загальний військовий обов'язок» [9, с. 183] (відновив військові ранги, скасовані ЦР; встановив механізм підготовки військових кадрів, через систему військових навчальних закладів); від 30.05.1918 «Про військову підсудність» [10] (визначив Перелік справ, які підлягали розгляду у військових судах); від 21.06.1918 «Про організацію військово-судових інституцій та їх компетенцію» (закріплені організаційні, матеріально-компетенційні та процесуальні процедури, зокрема обов'язок всіх військових судів керуватися національними законами та імперським російським законодавством наскільки постанови цих законів не будуть суперечити новим законам Української Держави») [11]; від 24.10.1918 «Про вибори суддів до військових судів»; від 20.10.1918 «Про учот і заклик пробуваючих у межах Української держави офіцерів й поверхстрокових унтер-офіцерів бувшої Російської армії та бувших юнкерів військових шкіл» [12] (добровільно-примусовий механізм комплектування зразково-інструкторських частин). Серед підзаконних актів: постанова уряду від 15.11.1918 «Про правила і порядок застосування збройних сил» (внаслідок демонстрації студентів проти реалізації Статуту військової повинності, яка закінчилася розстрілом мітингуючих); наказ військового міністерства від 15.05.1918 «Про ведення діловодства у війську» (тільки українською мовою) [13, с. 29]; від 15.05.1918 № 155 «Про внутрішні відносини в Українській армії» (закріпив принципи: законності, обґрунтованості покарання; охорони законом прав військовослужбовців; користь справи визнає можливість перебування на службі людей знання, досвіду

і таланту, хоч би і не українського походження, при безумовній їх вірності Самостійній Україні); накази Військового міністра: від 29.06.1918 [14] «Про формування та комплектування регулярної національної армії» (на принципах патріотизму; національної свідомості (за походженням чи народженням); вірності ідеї незалежності України; а підстаршин до складу полків – за рекомендацією Партії хліборобів-землевласників. Заборонялось приймати до армії бойових офіцерів, але які як раз і складали більшість національно свідомих офіцерів; від 07.10.1918 № 583 «Про формування загону Січових Стрільців» [15]; від 20.11.1918 № 10 «Про введення Положення про військову цензуру» у повному обсязі на основі Тимчасового Положення, як додатку до ст. 128 Положення про польове управління військами 1914 року [16].

Після підписання Гетьманом 14.11.1918 року Грамоти про федерацію Української Держави з майбутньою, не більшовицькою Росією розпочалося повстання [17]. Внаслідок чого П. Скоропадський зрікся влади, передавши її і державний скарб Урядові, а сам виїхав за кордон.

Висновки: За короткий період існування Української Держави (7,5 міс.) було видано близько 500 актів, які мали силу закону [18, с. 196]. Вважається, що Гетьман П. Скоропадський, як спадковий та професійний військовий, робив все можливе для створення та організації боездатної національної армії. За його сприяння створювався досить потужний, комплексний, горизонтально та ієрархічно структурований новий національний військово-юридичний механізм реалізації актів системи військового законодавства Української Держави.

Цей механізм ще був «проімперський» та «окупаційно» обтяжливим, з огляду на неможливість миттєвого скасування попереднього законодавства та реальність перманентної загрози заміни українських законів відповідними законами союзницьких держав. Але, за рахунок військового професіоналізму,

державницької волі Гетьмана при унормуванні таких юридичних засобів як деполітизація війська, військово-професійна моралізація та військово-національна свідомість вояків, свідомо військова дисципліна створювалися не поодинокі військово-законодавчі акти, а відбувалась їх інтенсивна комплексна систематизація у формі нової національної спеціалізованої кодифікації.

Не зважаючи на доволі розвинуту систему військового законодавства Української держа-

ви, яке закріпило дієві юридичні механізми реалізації загального військового обов'язку громадян; прав та обов'язків козаків під час дійсної військової служби; порядку виборності старшин, військових суддів; дисциплінарної влади; процесу військового судівництва тощо, сформуванню національного боєздатного військово не вдалося за відсутності широкої народної підтримки, іноземного військового втручання, грубих помилок у механізмі комплектування війська особовим складом.

Анотація

У статті аналізується стан та особливості системи військового законодавства Української Держави за Гетьмана П. Скоропадського. Виявлені негативні та позитивні аспекти комплексного механізму реалізації приписів в системі актів військового законодавства у визначений період.

Ключові слова: військове законодавство, кодифікація військового законодавства, механізм реалізації військового законодавства Української Держави.

Аннотация

В статье анализируется состояние и особенности реализации военного законодательства Украинского Государства при Гетмане П. Скоропадском. Выявлены негативные и позитивные аспекты комплексного механизма реализации предписаний в системе актов военного законодательства в установленный период.

Ключевые слова: военное законодательство, кодификация военного законодательства, механизм реализации военного законодательства Украинского Государства.

Shulhin V.V. Status and features of realization of military legislation of Ukrainian State at the time of Hetman P. Skoropadskyi

Summary

The article is devoted to analyze Status and especially problems of realization of military legislation of Ukraine State in Hetmans P. Skoropadsky. Identified the negative and positive aspects of the complex mechanism of realization requirements in the system acts of military law within the prescribed period.

Key words: military legislation, codification of military legislation, military legislation realization mechanism of the Ukrainian state.

Список використаних джерел:

1. Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. – Т. 2. Українська Гетьманська Держава. – Ужгород, 1932. – 352 с.
2. Державний вісник. – 1918. – 16 травня. – № 1.
3. ЦДАВО України. – Ф. 1077. – Оп. 2. – Спр. 1. – Арк. 99.
4. Монкевич Б. Організація армії Української Держави 1918 р. // Україна у минулому. – К.: Либідь, 1995. – Вип. 7 – С. 77-78.

5. Державний вісник. – 1918. – 16 жовтня.
6. Статут дисциплінарний. – К., 1918.
7. Армія. – 1918. – 20 листопада. Статут військової повинності, ухвалений Радою міністрів Української держави. – К., 1918.
8. Устав о воинской повинности. Изд. неофиц. / Свод Законов Российской империи в 5 книгах. Книга вторая. Т. – IV. Под ред. и с прим. И.Д. Мордухай-Болтовского. – СПб.: Русское книжное тов-во «Деятель», 1912. – 373 с.
9. Тимошук О.В. Охоронний апарат Української Держави (квітень-грудень 1918 р.): Монографія. – Х.: Вид-во Університ. внутрішніх справ, 2000. – 460 с.
10. Державний вісник. – 1918. – 7 черв.
11. ЦДАГО України. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 53. – Арк. 52.
12. Державний вісник. – 1918. – 22 жовтня; Армія. – 1918. – 22 листопада.
13. Вислоцький І. Гетьман Павло Скоропадський в освітлені очевидців. – Торонто: Український робітник, 1940. – 39 с.
14. ЦДАВО України. – Ф. 458. – Спр. 2. – Арк. 81
15. ЦДАВО України. – Ф. 1074. – Оп. 2. – Спр. 6. – Арк. 166
16. ЦДАВО України. – Ф. 1184. – Оп. 1. – Спр. 21. – Арк. 13
17. Державний вісник. – 1918. – 16 листопада
18. Українське державотворення. Словник-довідник. – К.: Либідь, 1997. – 560 с.

УДК 342.716

Клочко А.М.

*к.ю.н., доцент кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки
Сумський державний університет*

Олійник К.М.

*аспірант кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки
Сумський державний університет*

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК НОРМА ЖИТТЯ СУЧАСНОГО ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Розвиток ділового співробітництва України, за умов поширення міжнародних, а також культурних зв'язків з іноземними державами, часом призводить до виникнення певних проблем міжнародного характеру. Такі явища, у свою чергу, потребують вірного правового оформлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику становлення соціальних держав у своїх роботах піднімали багато зарубіжних і вітчизняних вчених, а саме: З. Вайсман, К. Балон, Д. Дабровська, М. Гумковська, М. Касимова, П. Картинг, Д. Пол, В. Рубцов, Д. Лукас, О. Васильченко, В. Полтавець, В. Надрага, Г. Осадча, Ф. Парслоу, Ю. Лебединський, К. Ханвей, Т. Филпот, Ю. Сасенко, А. Ткачук, С. Шардлоу та ін. Але окремий інститут соціальної держави – соціальна відповідальність залишається малодослідженим і потребує всебічного і ґрунтовного аналізу.

Формулювання завдання дослідження. Метою вивчення даного питання є обґрунтування теоретичних основ розуміння сутності соціальної відповідальності в контексті формування в Україні європейської соціальної держави, дослідження стану та проблем її поширення, і на цій основі – визначення пріоритетних напрямів її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація всіх сфер життя людства проявляється у становленні світової економіки та її інститу-

алізації шляхом розвитку міжнародного економічного співтовариства. Євроінтеграція України має стати чинником соціально-економічного розвитку держави. У зв'язку з цим беззаперечний пріоритет для України має набуття асоційованого, а згодом і повного членства в Європейському Союзі (далі ЄС). Європейська інтеграція – це процес політичної, юридичної, економічної (а в деяких випадках – соціальної та культурної) інтеграції європейських держав, у тому числі й частково розташованих в Європі [1].

На шляху інтеграції України до ЄС досить важливими стають такі питання як: адаптація законодавства України до законодавства ЄС, забезпечення прав людини; економічна інтеграція та розвиток торговельних відносин між Україною і ЄС; інтеграція України до ЄС у контексті загальноєвропейської безпеки; політична консолідація та зміцнення демократії; культурно-освітня і науково-технічна інтеграція; співробітництво у галузі охорони довкілля; адаптація соціальної політики України до стандартів ЄС.

Адаптація соціальної політики України полягає у реформуванні систем страхування, охорони праці, здоров'я, пенсійного забезпечення, політики зайнятості та інших галузей соціальної політики відповідно до стандартів ЄС і поступовому досягненні загальноєвропейського рівня соціального забезпечення і захисту населення [2].

Соціальна відповідальність належить до низки досить актуальних проблем, однак, її розуміння значною мірою залежить від суспільних перетворень. У комплексі певних змін в українському суспільстві набирає сили й трансформація структури традиційних цінностей. Нажаль, відповідальність як моральна цінність суттєво втратила свої позиції продовж кризових 90-х років XX століття і бурхливого початку XXI століття. У сучасних складних умовах економічного, політичного, демографічного, соціального розвитку України саме соціальна відповідальність може і має стати об'єднуючою національною ідеєю, без якої неможливо знайти вихід із затяжної системної кризи, що охопила всі сторони суспільного життя [3].

Соціальна відповідальність держави виступає визначальним фактором утвердження демократичних засад в українському суспільстві. Стабільність будь-якої держави залежить від того, наскільки гармонійно поєднані у суспільстві цінності всіх рівнів та усіх суб'єктів. Соціальна відповідальність є одним із найефективніших засобів підтримання цілісності суспільства, суспільної злагоди, соціальної справедливості, вдосконалення суспільних відносин. Означені ідеї відображаються в концепті соціальної держави. Соціальна сутність держави виявляється як її глибинна, визначальна властивість, що характеризується здатністю держави задовольняти потреби всього суспільства – забезпечувати його збереження, розвиток як цілісного соціального організму, а також основоположні інтереси окремих соціальних груп і всіх громадян. Конституція України (далі Конституція) визначає нашу державу як демократичну, соціальну, правову і закріплює низку положень щодо її соціальної відповідальності. Зокрема, в ст. 3 Конституції зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава

відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [4].

Однак, ці конституційні норми в державно-управлінській практиці втілюються не достатньо. Навіть такі терміни, як «соціальна відповідальність» і «соціальна держава» не мають однозначного трактування та не знаходять широкого застосування в нормативно-правових і політичних документах, що свідчить про недооцінку суспільними організаціями, громадянами та органами державного управління важливості соціальної відповідальності, і передусім, соціальної відповідальності державної влади.

Відносини між соціальною державою і свідомим громадянином мають формуватися на основі взаємної відповідальності, яка є своєрідним способом обмеження політичної влади держави і створення цивілізованих рамок людської поведінки. Це виявляється у прийнятті державою конкретних зобов'язань, спрямованих на забезпечення інтересів громадян, у реальній відповідальності державних органів, посадових осіб за виконання їх обов'язків перед суспільством і громадянами. Соціальна держава закріплює в Конституції та гарантує природні права людини, ці права постійно розширюються і вдосконалюються. Водночас, громадяни дотримуються встановлених правил, виконують свої обов'язки перед суспільством і державою. Сутність і особливості діяльності соціальної держави розкриваються через визначення її цілей та завдань, абсолютна більшість з яких реалізуються інститутом соціальної відповідальності держави та громадянина.

Головними завданнями соціальної держави є: забезпечення соціальної орієнтації економіки; попередження та пом'якшення соціальних ризиків і негативних наслідків, пов'язаних з ринковими відносинами; проведення активної державної соціально-економічної політики; забезпечення безпеки, добробуту, соціального та людського розвитку; створення умов для реалізації конституційних прав і свобод

людини; забезпечення рівних можливостей, гідного рівня та якості життя населення; соціальної активності та вільного розвитку особистості; досягнення соціальної стабільності в країні в інтересах кожного члена суспільства; забезпечення гармонізації відносин державних інститутів і суспільства [5].

Соціальна відповідальність ґрунтується на комплексній і динамічній системі цінностей, властивих громадянам, соціальним групам, суспільству загалом, інститутам та органам державної влади й місцевого самоврядування, їх посадовим особам. Саме така система суспільних цінностей визначає діяльність усіх учасників соціальних дій. Однією з форм вияву соціальної відповідальності є волевиявлення людей, коли ті чи інші інститути публічної влади при порушенні усталеної системи цінностей самоусуваються, або усувають інших від виконання тих чи інших функцій. Оцінка ситуації в Україні за останні роки показує, що практика недотримання законів, «подвійних стандартів» і корупції стала певною мірою реакцією на жорстке, непрозоре та інколи нелогічне обмеження свободи людської діяльності. Тому, державотворчі процеси мають відбуватися у напрямку переходу від етатичної до ліберально-демократичної моделі соціальної відповідальності.

Відповідно до розроблених професором Костою Еспін-Андерсоном (Англія) індика-

торів соціальної держави [6], використовуючи напрацювання професора І.Г. Савченка [7], було визначено, що ситуація в Україні не відповідає жодному з відомих типів, і швидше має бути класифікована як не соціальна держава з елементами лібералізму. Гарантуючи основні соціальні права громадян, забезпечуючи умови гідного життя та можливості розвитку, виважена, цілеспрямована державна соціальна політика може і має стати важливим чинником формування соціальної відповідальності на всіх рівнях. Водночас така соціальна політика є основним інструментом реалізації соціальної відповідальності держави відносно громадян та організацій.

Висновки. Таким чином, соціальна відповідальність держави та її інститутів полягає у розробці та реалізації внутрішньої та зовнішньої соціально-економічної політики держави, спрямованої на забезпечення високого та все зростаючого рівня життя населення, розширення можливостей людського розвитку, гарантії соціального захисту й продуктивної зайнятості, мінімізацію соціальних ризиків. Вона виявляється у розробці та виконанні загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національного, екологічного, культурного й духовного розвитку з найбільшою ефективністю для суспільства.

Анотація

Висвітлено роль соціальної відповідальності та її взаємозв'язок із соціальною політикою в контексті формування в Україні європейської соціальної держави.

Ключові слова: соціальна держава, соціальна політика, соціальна відповідальність.

Аннотация

Отражена роль социальной ответственности и ее взаимосвязь с социальной политикой в контексте формирования в Украине европейского социального государства.

Ключевые слова: социальное государство, социальная политика, социальная ответственность.

Klochko A.M., Oliinyk K.M. Social responsibility as a norm of life of the modern citizen of Ukraine

Summary

Is reflected the role of social responsibility and its relationship with social policies in the context of the European social state in Ukraine.

Key words: social state, social policy, social responsibility.

Список використаних джерел:

1. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. Мужикова Н.М., Пузирний В.Ф., Семиног Л.А. Адаптація соціальної політики та трудового законодавства України до стандартів ЄС – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.siver.uct.ua/biblioteka/ES.pdf>.
3. Грішнова О.А. Соціальна відповідальність в контексті подолання системної кризи // Демографія та соціальна економіка. – 2011. – № 1(15). – С.32–40.
4. Конституція України – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page>.
5. Концепція соціальної держави в Україні (проект) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cpsr.org.ua/index.php?option=com>.
6. Gosta Esping-Andersen's. The Three Worlds of Welfare Capitalism. Cambridge, 1990.
7. Соціалізація відносин у сфері праці в контексті стійкого розвитку: монографія / [А.М. Колот, О.А. Грішнова, О.О. Герасименко та ін.] За наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Колота. – К.: КНЕУ, 2010. – 348 с.

УДК 070:340.116

Козлова К.О.

*студентка юридичного факультету
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Шульгін В.В.

*полковник юстиції запасу, старший викладач кафедри військового права
Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА НА ПРИКЛАДІ НЕДЕРЖАВНИХ ЗМІ

Постановка проблеми. Останнім часом в Україні йде процес розробки та прийняття правових актів, які б санкціонували організаційні форми, в яких можуть функціонувати інститути громадянського суспільства. Збільшується кількість суб'єктів та правовідносин за участю організованих сил громадянського суспільства, підвищується якість правового регулювання цих відносин.

Однією з основних ліній взаємодії держави і громадянського суспільства є система виконавчої влади. Система взаємозв'язку органів державної влади та інститутів громадянського суспільства – не кінцевий пункт процесу консолідації суспільства, а соціально-економічні та соціально-політичні механізми і технології, які динамічно розвиваються. На шляху побудови системи механізмів і технологій такої взаємодії існує безліч невирішених проблем і бюрократичних бар'єрів. Можна зазначити, що процес формування та рівень політико-правового впливу громадянського суспільства в Україні не відповідає потребам ефективної взаємодії влади, особливо її виконавчої гілки, і суспільства. Це і буде предметом нашого аналізу в даній статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В цілому необхідно відзначити, що процеси взаємовідносин інститутів громадянського суспільства та виконавчої влади в територіальному та предметному полі протікають вкрай нерівномірно, що обумовлено, насамперед,

нечіткістю вітчизняної доктрини правового регулювання, невирішеністю концептуальних проблем організаційно-правового супроводу даної галузі суспільної життєдіяльності.

Спостерігаються відставання правової науки на даному напрямку, термінологічна заплутаність, спрощення методологічних і змістовних критеріїв у характеристиці розглянутого правового явища. Обсяг взаємодії інститутів громадянського суспільства і виконавчої влади часто звужується або невиправдано розширюється.

Дослідженням стану формування в Україні громадянського суспільства займаються українські дослідники та вчені О. Гарань, А. Карась, А. Колодій, В. Полохало, С. Рябов, В. Сидоренко, В. Ткаченко, М. Томенко та ін.

На жаль, правові аспекти взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства в Україні докладно не досліджуються. Нами аналізувалися чинні нормативно-правові документи з даної проблематики, думка експертів, таких як: міністр юстиції України Лавринович О., директор Департаменту конституційного та адміністративного права Міністерства юстиції України Федоренко В., головний спеціаліст відділу законопроектування з питань конституційного законодавства та державного будівництва Департаменту конституційного та адміністративного права Міністерства юстиції України Кагляк Я., директор Департаменту легаліза-

ції об'єднань громадян, державної реєстрації друкованих засобів масової інформації та інформантств Міністерства юстиції України О. Семьоркіна та ін.

На рівні юридичної науки (адміністративного і конституційного права, теорії права та держави) практично немає конкретних досліджень категорій «відносини органів виконавчої влади та інститутів громадянського суспільства», «взаємодія держави і громадянського суспільства у сфері виконавчої влади».

Необхідні спеціальні дослідження в частині співвідношення даних категорій з такими, безумовно, спорідненими юридичними і політичними конструкціями, як «право на участь в управлінні державою» політична участь, співробітництво, причетність або партиципація як принцип управління, адміністративні процедури, інститути узгодження інтересів держави і громадянського суспільства, залучення громадськості до виконання державних завдань і повноважень.

Формулювання завдання дослідження.

Мета статті – проаналізувати конституційні засади взаємодії органів виконавчої влади та інститутів громадянського суспільства на прикладі недержавних ЗМІ. Виходячи з даної мети поставлено такі завдання дослідження: аналіз чинного законодавства, що регулює питання взаємодії органів виконавчої влади та інститутів громадянського суспільства та практики його застосування на приклади недержавних ЗМІ; визначення напрямків вдосконалення правового регулювання відносин у сфері взаємодії органів виконавчої влади та інститутів громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Громадянське суспільство можна розглядати як самоорганізовану і саморегульовану сферу публічно-правових відносин у державі, утворювану вільними і рівними індивідами та створеними ними об'єднаннями громадян, які функціонують, формуючи соціальний капітал та здійснюючи контроль за органами державної влади, служать підґрунтям демократії та визначальним чинником у розбудові право-

вої держави. Тобто, громадянське суспільство не може ототожнюватися з якимось одним суб'єктом публічно-правових відносин, оскільки ця категорія позначає передусім систему суспільних відносин, які виникають, змінюються та припиняються між множиною їх різнопорядкових учасників [10].

Запровадження наведених форм участі інститутів громадянського суспільства в управлінні державними справами на сьогодні визначено низкою нормативно-правових актів. Зокрема, Конституцією України, Законом України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 року [1], Указом Президента України від 25 січня 2012 № 32/2012 «Питання сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» [4], Указом Президента України від 2 квітня 2010 року № 469/2010 «Про Громадську гуманітарну Раду» [3], Постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2009 р. № 1302 «Про додаткові заходи щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [6], Концепцією сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства, затвердженою Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2007 р. № 1035 [8], Порядком сприяння проведення громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976 [5], Порядком проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 [7] і іншими нормативно-правовими актами.

Прийнято вважати, що в основі розвинутого громадянського суспільства лежить активна діяльність інститутів громадянського суспільства. При цьому, термін «інститути громадянського суспільства» є настільки поширеним, що має декілька значень. Під ним розуміють: суб'єктів, які в процесі своєї діяльності формують суспільні відносини, спрямовані на утвердження громадянського суспільства; ін-

ститути, які об'єднують у своєму складі норми конституційного та інших галузей права, що регулюють суспільні відносини у відповідній сфері і виступають складовими елементами багатовимірної системи конституційного права України; узагальнюючу назву для всіх упорядкованих і структурованих виявів громадянського суспільства тощо. Всі ці підходи заслуговують на увагу і, одночасно, жоден із них не має монополії на істину [12].

До недавнього часу, дефініція «інститут громадянського суспільства» не була унормованою в законах і підзаконних актах України, що породжувало певні проблеми в конституційній правотворчій і правозастосовній діяльності. В 2008 року Департамент конституційного та адміністративного права, інших департаментів Міністерства юстиції України, представників центральних органів виконавчої влади, науковців, представників громадських організацій і інших інститутів громадянського суспільства з метою створення належних умов для участі громадськості у формуванні та реалізації державної правової політики було розроблено «Порядок сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади», затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976 [5]. Важливим здобутком цього нормативно-правового акта, окрім реалізації вище зазначеної мети, стало унормування інститутів громадянського суспільства.

Відповідно до абзацу другого пункту 2 Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976, до інститутів громадянського суспільства віднесено: громадські організації, професійні та творчі спілки, організації роботодавців, благодійні і релігійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації та інші непідприємницькі товариства і установи, легалізовані відповідно до законодавства [5].

Визначальними для ідентифікації правосуб'єктності інститутів громадянського суспільства є правові форми їх діяльності. Так, особливого значення набуває проблема взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади України. Нині ця взаємодія відбувається у таких правових формах, як: участь у розробленні та обговоренні проектів нормативно-правових актів; залучення інститутів громадянського суспільства до надання соціальних послуг; здійснення інститутами громадянського суспільства громадського контролю за діяльністю органів державної влади у формі громадського моніторингу підготовки та виконання рішень, експертизи їх ефективності, подання органам державної влади експертних пропозицій, утворення спільних консультативно-дорадчих та експертних органів, рад, комісій, груп для забезпечення врахування громадської думки у формуванні та реалізації державної політики; проведення органами державної влади моніторингу і аналізу громадської думки, забезпечення своєчасного публічного реагування на пропозиції та зауваження громадськості; ознайомлення широких верств населення з формами його участі у формуванні та реалізації державної політики, виконання спільних проектів інформаційного, аналітично-дослідницького, благодійного і соціального спрямування тощо [12].

Законодавством України досить повно визначена адміністративна правосуб'єктність громадських організацій, що дає широкі можливості залучення громадських організацій до державного управління. Проте, самі інститути громадянського суспільства ці механізми майже не використовують; їм бракує солідарності, цілеспрямованості, ініціативності та усвідомлення власної значущості у досягненні завдань громадянського суспільства.

Для прикладу, статистична кількість легалізованих органами юстиції громадських організацій не відповідає кількості фактично функціонуючих організацій. Як свідчать результати контролю органів юстиції, що здійснюються

на підставі пункту 5 статті 22 Закону України «Про громадські об'єднання» [1], під час перевірок громадських організацій не знаходяться за юридичною адресою близько 20% всеукраїнських та міжнародних та місцевих громадських організацій; у діяльності 20% громадських організацій виявляються порушення законодавства України та статуту; більше 20% перевірених організацій органами юстиції щорічно виносяться попередження [11].

Органи виконавчої влади приділяють увагу правоосвітній роботі з інститутами громадянського суспільства, щоб допомогти їм використовувати створені державою механізмів їх залучення до правотворчої, правозастосовчої та правоохоронної діяльності держави. 25-27 вересня 2010 року у м. Львові відбулась III Міжнародна наукова конференція «Розвиток громадянського суспільства: духовність і право», що проводилась для інститутів громадянського суспільства. Методична рада з питань реєстрації громадських об'єднань при Державній реєстраційній службі України, роботу якої планується почати в січні 2013 року, планує наукові конференції на дану тему проводитися кожного року [11].

В результаті конституційного розвитку та адміністративної реформи функція взаємодії з громадянським суспільством стає однією з провідних. Так в законі України «Про громадські об'єднання» ст. 22 присвячена засадам взаємодії громадських об'єднань з органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування [1]. Така взаємодія буде відбуватися через Громадські ради при органах державної влади. До складу громадської ради можуть бути обрані представники громадських, релігійних, благодійних організацій, професійних спілок та їх об'єднань, творчих спілок, асоціацій, організацій роботодавців, недержавних засобів масової інформації та інших невідприємницьких товариств і установ, легалізованих відповідно до законодавства України (далі – інститути громадянського суспільства).

Передостаннім пунктом положення про громадські ради визначено, що забезпечення секретаріату громадської ради приміщенням, засобами зв'язку, створення умов для роботи ради та проведення її засідань здійснює орган, тобто саме орган виконавчої влади, при якому вона створюється. Виникає сумнів щодо незалежності громадської ради, тому що вона прямо залежить від органу, де вона повинна представляти громадськість. Враховуючи це, її робота може залежати винятково від особистих якостей та ініціативи членів та голови цієї ради, а в органі виконавчої влади існує вагомий інструмент для блокування її роботи [7].

Взаємодія з інститутами громадянського суспільства закріплюється серед основоположних частин компетенції органів виконавчої влади. Впорядкованість її відносин з громадянським суспільством розглядається як результат розвитку і поступального відокремлення адміністративно-правового режиму. Взаємодія громадянського суспільства і держави у сфері виконавчої влади є різновидом диспозитивних рівносторонніх (погоджувальних або реординаційних) адміністративно-правових відносин, нерівнозначних понять «адміністративні процедури» і «державне управління» [9].

Під взаємодією виконавчої влади та громадянського суспільства як правовою категорією слід розуміти сукупність взаємно обумовлених правовідносин суб'єктів виконавчої влади та представників громадянського суспільства, заснованих на рівності, консолідації зусиль в області задоволення обопільно значущих інтересів, виражених у двосторонньому або односторонньому порядку. Пункт 2 статті 22 Закону України «Про громадські об'єднання» зазначає: «Втручання органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб у діяльність громадських об'єднань, так само як і втручання громадських об'єднань у діяльність органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місце-

вого самоврядування, їх посадових та службових осіб, не допускається, крім випадків, передбачених законом» [1].

Взаємодія органів виконавчої влади та інститутів громадянського суспільства здійснюється у двох родових формах, в залежності від порядку висунення ініціативи та суб'єктної приналежності інтересів, обумовлюють взаємодію: 1) як співпраця – взаємодія у власному розумінні; 2) як взаємодія в широкому сенсі – в процесі реалізації адміністративно-правового статусу органів виконавчої влади та суб'єктів громадянського суспільства, яке будується на основі первісної ініціативи однієї зі сторін і носить характер переважного задоволення інтересів і правових домагань відповідної зацікавленої сторони. Родові групи відносин включають наступні організаційно-правові способи взаємодії: способи співпраці на паритетній основі; виникають з ініціативи суб'єктів громадянського суспільства; виникають з ініціативи органів виконавчої влади.

В залежності від залученості організованих сил громадянського суспільства в процес державного управління, важливості тієї чи іншої сфери взаємодії для розвитку громадянського суспільства до організаційно-правовим способам взаємодії органів виконавчої влади та інститутів громадянського суспільства слід відносити:

1) взаємодія на паритетній основі (співпраця): управлінське консультування (дорадчі органи за участю громадськості: громадські консультативні ради, слухання, робочі групи); переговори і посередництво; спільні акції та публічні заходи; спільне обговорення, вироблення та участь у прийнятті нормативно-правових актів та управлінських рішень, а також прийняття рекомендаційних актів: заяв, хартій, декларацій;

2) взаємодія, що виникає з ініціативи одного боку, передбачає переважання інтересів однієї групи суб'єктів: а) з боку суб'єктів громадянського суспільства: доступ до державних органів та до відповідних посадових

осіб, отримання інформації про діяльність органів виконавчої влади і відповідних посадових осіб; індивідуальні та колективні звернення; громадська експертиза; громадський контроль, протидія корупції; лобістська діяльність; громадянські ініціативи, пропозиції, заходи на підтримку ініціатив у сфері державного управління; взаємодія в області юридично значимих для органів виконавчої влади рішень суб'єктів громадянського суспільства; участь у реалізації завдань і функцій виконавчої влади; б) з боку суб'єктів державного управління: дослідження (моніторинг), облік і формування думки суб'єктів громадянського суспільства; отримання юридично значимих для прийняття правових актів управління форм суспільного схвалення; підтримка некомерційних організацій; залучення до виконання завдань і функцій виконавчої влади.

Відзначається складний характер взаємодії в системі зазначених способів, нерівноцінність окремих способів. Зокрема, наприклад, якщо проаналізувати діяльність державних та недержавних ЗМІ, то вони мають різний доступ до отримання інформації, висвітлення цієї інформації часто не має самостійного характеру, особливо в державних (місцевих) ЗМІ, які не тільки контролюються, але й фінансуються органами державної влади. Так п. 5 ст. 22 визначає: «Державний нагляд та контроль за дотриманням закону громадянськими об'єднаннями здійснюють органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування у порядку, визначеному законом» [1].

Лише частина звернень ЗМІ може розглядатися як взаємодія (в разі, коли взаємодія виступає механізмом задоволення звернення). Звернення, швидше, поширена правова форма взаємодії, ніж його організаційно-правовий спосіб. У той же час вивчення звернень, громадської думки може розглядатися як опосередкована форма взаємодії за допомогою такого способу, як «дослідження (моніторинг), облік і формування думки суб'єктів громадянського суспільства». Саме ЗМІ, як інститут громадянського суспільства, може

найбільш повноцінно реалізувати цю форму взаємодії громадянського суспільства та органів державної влади. Важливість в цьому процесі ЗМІ підтверджується тим, що згідно Закону України «Про Комітети Верховної Ради України» [2], Громадська рада з питань свободи слова та інформації, яка співпрацює з комітетом Верховної Ради України з питань свободи слова та інформації, серед п'яти Громадських рад при парламентських комітетах.

Важливим етапом взаємодії інститутів громадянського суспільства і органів виконавчої влади є розвиток управлінського консультування. Воно здійснюється у двох організаційно-правових формах (у формі громадських консультативних рад або у формі внутрішніх консультативно-координаційних органів у системі виконавчої влади) за допомогою різноманітних організаційних механізмів (нарад, рад, робочих груп, комісій, колегій, слухань) спосіб взаємодії суб'єктів виконавчої влади та інститутів громадянського суспільства, метою якого виступає досягнення консенсусу – визначення спільної позиції влади та суспільства по всьому спектру суспільно значущих питань. Цей спосіб взаємодії для ЗМІ як інституту громадянського суспільства є досить складним, враховуючи своєрідність їх діяльності. Скоріше за все тут буде включатися функція посередництва, інформування громади щодо результатів діяльності громадських консультативних рад та, що особливо важливо, внутрішніх консультативно-координаційних органів.

Для консультативних і дорадчих органів характерний ряд ознак: засновані як постійні органи; утворені для забезпечення практичної діяльності органів держави, їх взаємодії з державними і громадськими структурами, а також громадянами; рекомендаційний, не обов'язковий для виконання характер їх рішень; функціонування даних органів носить допоміжний характер, вони засновуються на основі розсуду відповідної посадової особи, склад їх варіюється в залежності від напрямків і масштабу діяльності відповідного орга-

ну, в більшості випадків порядок їх створення та компетенція визначаються на підзаконному рівні [9].

Поняття «консультативно-дорадчий орган» в адміністративно-правовій науці для забезпечення понятійної і термінологічної чистоти, а також з урахуванням прикладних задач юридичної техніки має бути уніфікованим. Пропонується однакове вживання двох основних понять: «координаційно-дорадчі міжвідомчі та внутрішньовідомчі органи» і «громадські консультативні ради». За змістом функціональної компетенції, а також ступенем інтегрованості в структуру виконавчої влади вони виступають як: 1) внутрішні, робочі органи (міжвідомчі та відомчі комітети, комісії, наради), в яких представники громадських кіл беруть участь з правом дорадчого голосу як експерти; 2) зовнішні консультативно-дорадчі органи, які не включаються в структуру виконавчої влади, в робочі структури конкретного апарату. Мета цих органів полягає в узгодженні позицій держави і суспільства по тому чи іншому питанню.

У подальшому розвитку правового становища консультативних рад головним завданням є закріплення паритетного принципу. Це означає, по-перше, що участь в роботі даних органів не повинно виходити за рамки паритетного представництва, а навпаки, прагнути до переваги представників громадянського суспільства над представниками влади. По-друге, необхідно забезпечити паритет в узгодженні позицій громадянського суспільства та влади, виключити зумовлену можливість тиску при обговоренні та прийнятті спільних рішень. На нашу думку, саме принцип паритету буде поступово виводити громадські ради й управлінське консультування з-під опіки органів виконавчої влади.

Висновки. Нова якість виконавчої влади багато в чому є результатом відкритої системи відносин з громадянським суспільством. Дана обставина виступає додатковою складністю і специфічною рисою, що визначає сучасний ха-

рактар взаємодії органів виконавчої влади та інститутів громадянського суспільства.

Функція взаємодії з громадянським суспільством стає однією з провідних для виконавчої влади, відбувається її закріплення серед основоположних частин компетенції органів виконавчої влади. Вона не може бути передана будь-якої громадської організації чи іншому недержавному агенту.

Взаємодія ЗМІ як інституту громадянського суспільства частіше за все відбувається у вигляді проведення спільних (суб'єктів виконавчої влади та представників недержавних ЗМІ) громадських акцій та публічних заходів. Вона розглядається як неправова форма взаємодії зазначених суб'єктів, основна мета якої полягає в підтримці та популяризації дій влади, в прямому діалозі як форми моральної відповідальності перед населенням і одночасно розвитку безпосередньої демократії в роботі виконавчої влади.

Також способом взаємодії недержавних ЗМІ і виконавчої влади є звернення, переговори і посередництво, які спрямовані на забезпечення безпосередньої взаємодії для вирішення складних і оперативних питань у сфері державного управління, узгодження позицій сторін.

Слід рекомендувати включення до положень про органи виконавчої влади крім управлінського консультування, інших багатосторонніх способів взаємодії органів виконавчої влади та такого суб'єкту громадянського суспільства як недержавні ЗМІ, таких як проведення переговорів та організація посередництва; проведення акцій та публічних заходів, публічне обговорення важливих суспільних

проблем за допомогою висвітлення в ЗМІ висновків, рекомендацій, які були узгоджені при взаємодії, вироблення і прийняття нормативно-правових актів та управлінських рішень, а також широке розповсюдження та обговорення в ЗМІ рекомендаційних актів: заяв, хартій, декларацій.

За допомогою ЗМІ, як інституту громадянського суспільства повинні проходити публічні (спільні) обговорення, вироблення і прийняття нормативно-правових актів та управлінських рішень, а також широке опублікування для обговорення рекомендаційних актів: заяв, хартій, декларацій які б відображали консолідовану позицію сторін взаємодії. Наявність різноманітних організаційних форм, як припускають представництво сторін взаємодії, так і не припускають (консультаційні ради, громадські слухання, віддалені способи публічного обговорення з використанням інформаційних та телекомунікаційних систем і технологій), необхідність участі, в залежності від стадії видання правових актів і ступеня взаємодії, максимально широкого кола представників громадськості, громадян, створення системи функціонального представництва, а також залучення експертів.

В рамках обґрунтування адміністративно-правового режиму взаємодії органів виконавчої влади та інститутів громадянського суспільства важливим кроком буде ініціатива про прийняття закону з цих питань. У зміст закону, зокрема, можуть бути включені положення про доступ громадян до інформації, про діяльність органів та установ в системі публічного управління, положення законодавства про звернення громадян.

Анотація

У статті розглядаються конституційні основи взаємодії органів виконавчої влади та недержавних ЗМІ як інституту громадянського суспільства.

Ключові слова: органи виконавчої влади, інститути громадянського суспільства, недержавні засоби масової інформації, адміністративно-правовий режим взаємодії, управлінське консультування.

Аннотация

В статье рассматриваются конституционные основы взаимодействия органов исполнительной власти и негосударственных средств массовой информации как института гражданского общества.

Ключевые слова: органы исполнительной власти, институты гражданского общества, негосударственные средства массовой информации, административно-правовой режим взаимодействия, управленческое консультирование.

Kozlova K.O., Shulhin V.V. Constitutional foundation of the interaction between executive authorities and institutions of civil society on the example of non-state media

Summary

The article deals with the constitutions base of interaction between the executive and non-state media as an institution of civil society.

Key words: executive authorities, institutions of civil society, non-state media, administrative and legal regime of interaction, management (administrative) consultation.

Список використаних джерел:

1. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI // Відомості Верховної Ради України, 2013 р., № 1, ст 1.
2. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04 квітня 1995 року № 116/95-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 19, ст.134.
3. Про Громадську гуманітарну Раду: Указ Президента України від 2 квітня 2010 року № 469/2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 25. – Ст. 947.
4. Питання сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України від 25 січня 2012 № 32/2012 // Офіційний вісник України від 10.02.2012 р. – № 9 – Ст. 317.
5. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976.// Офіційний вісник України. – 2008. – № 86. – Ст. 2889.
6. Про додаткові заходи щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики Постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2009 р. № 1302.// Офіційний вісник України. – 2009 р. – № 94. – Ст. 3211.
7. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. №996 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – Ст. 2945.
8. Про схвалення Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2007 р. № 1035-р. // Офіційний вісник України. – 2007. – № 89. – Ст. 3284.
9. Васильева Т. Взаимодействие государственных органов власти и негосударственных некоммерческих организаций как институтов гражданского общества в современной России/ Т. Васильева // Автореф... на соискание научной степени доктора политических наук за специальностью 23.00.02 – Политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии. – Российский государственный социальный университет. – М., 2009. – 47с.
10. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України. Академічний курс: Підруч.: У 2 т. – Т. 1/ За ред. В.Ф. Погорілка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006. – С. 465.
11. Семьоркіна О. Характеристика громадських формувань як інститутів громадянського суспільства. // www.minjust.gov.ua/33565
12. Федоренко В., Кагляк Я. Інститути громадянського суспільства та інститут громадських організацій в Україні: теоретико-методологічні та нормопроектні аспекти. // www.minjust.gov.ua/20126.

УДК 342.725.1

Решетнік А.Р.

*студентка юридичного факультету
Сумський державний університет*

Логвиненко М.І.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки
Сумський державний університет*

АНАЛІЗ ДЕЯКИХ РОЗБІЖНОСТЕЙ МІЖ НОРМАМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА НА ПРИКЛАДІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ»

Постановка проблеми. Питання про колізії у законодавстві або істотні розбіжності між правовими нормами залишається досить актуальним, у зв'язку з тим, що має безпосередній зв'язок із впливом на правову, економічну і соціальну системи України.

Відповідно до ст.8 Конституції України в нашій державі визнається і діє принцип верховенства права, а це означає, що основний закон має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються тільки на його основі.

Але чинному законодавству, як і будь-якій іншій системі, властива певна неузгодженість. Одним з видів такої неузгодженості є формальні, або внутрішні неузгодженості – суперечності всередині правової системи.

Розбіжності в законодавстві є різновидом юридичних колізій, що виникають за наявності суперечності між реально або формально-чинними нормами права, які закріплені в законодавстві і регулюють однакові фактичні відносини [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велику увагу проблемам колізій у законодавстві та праві приділяли відомі вчені: Ю.А. Тихомиров [12], М.В. Цвік, О.В. Петришин [13], О.В. Бабкіна, К.Г. Волинка [7], Д. Лилак [9-11], О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко [8]. У працях цих вчених досліджувалось чимало теоретичних та практичних аспектів

проблем колізій у законодавстві. Однак, слід зазначити, що законодавство змінюється та оновлюється постійно і певні нові аспекти питання, щодо розбіжностей між нормативно-правовими актами потребують аналізу та детального розгляду.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є розгляд та аналіз деяких розбіжностей та неузгодженостей між нормативно-правовими актами законодавства України, що мають неоднакову юридичну силу, та наслідки ігнорування певних законодавчих актів.

Виклад основного матеріалу. 3 липня 2012 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про засади державної мовної політики» (далі Закон). Наразі Закон вже, майже, як півроку вступив в силу, його підписано Президентом, Головою Верховної Ради України. Проте, при детальному аналізі в законі вбачаються деякі протиріччя. Таким чином, виникає необхідність проаналізувати зміст його положень, а також окремо визначити зміни, які можуть настати для суспільства у різних сферах життя.

Автори Закону України (далі ЗУ) «Про засади державної мовної політики» одразу вирішили встановити, що всі питання використання мов в Україні повинні регулюватися виключно цим Законом. Інші закони можуть застосовуватися лише в тій частині, яка йому не суперечить.

Стосовно відповідності процедури прийняття Закону нормам основного закону та інших нормативних актів, виникають думки вважати, що були порушення Конституції України та Регламенту Верховної Ради України, що, відповідно до ст. 152 Конституції України, є підставою для визнання його неконституційним [1]. А саме, під час голосування було порушено ст. 84 Конституції України, щодо особистого голосування народними депутатами України та не додержано визначеної Законом України норми «Про Регламент Верховної Ради України» процедури підготовки проекту закону до другого читання та його наступного розгляду [3].

На підставі зробленого детального аналізу змісту ЗУ «Про засади державної мовної політики» вбачається деяка суперечність між статтями Закону та положеннями Конституції:

– в першу чергу до уваги припадає сама назва Закону, так як засади державної мовної політики уже визначені у відповідних статтях Конституції України, отже назва Закону сформульована не зовсім доцільно;

– положення статей 10, 11, 14, 15 та інших ЗУ «Про засади державної мовної політики» суперечать статті 10 Конституції України. Остання, згідно з рішенням Конституційного Суду №10-рп від 14.12.1999, передбачає, що російська та інші мови національних меншин можуть використовуватися при здійсненні повноважень місцевими органами виконавчої влади, органами Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування лише поряд з державною мовою, яка є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо) [1, с. 2];

– положення ст. 14 ЗУ «Про засади державної мовної політики» суперечать ч. 4 ст. 127 Конституції України, де йдеться про те, що держава гарантує можливість здійснювати судові провадження регіональною мовою і необхідність забезпечення цієї гарантії має

враховуватись при доборі суддівських кадрів. Але ж Конституцією передбачено, що суддя має володіти саме державною мовою. Взагалі, навіть у ч. 4 ст. 12 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» зазначено, що у судах регіональні мови або мови меншин можуть використовуватись лише поряд з державною, а не замість неї [1, 2, 4, 6];

– положення статті 20 ЗУ «Про засади державної мовної політики» щодо вільного вибору мови навчання суперечить статті 10 Конституції України, яка, згідно із згаданим тлумаченням Конституційного Суду, передбачає, що мовою навчання в дошкільних, загальних середніх, професійно-технічних та вищих державних і комунальних навчальних закладах України є українська мова [1, 2, 4].

Якщо розглядати Закон більш детально, треба зазначити, що документ не узгоджується із Законом України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин», насамперед у частині переліку таких мов [5]. Це означає, що буде порушено юридичну визначеність – важливу складову принципу верховенства права, дія якого в Україні визнана ст. 8 Конституції України.

Якщо із змісту Закону зробити загальний висновок, то можна зазначити:

– по-перше, він забороняє державним службовцям спілкуватись українською мовою з відвідувачами, які звертаються до службовця регіональною (ч.3 ст. 11). Чому державного службовця позбавлено права використати державну мову при відповіді на звернення, яке надійшло до нього регіональною, наприклад, польською, – невідомо [2];

– по-друге, запропоновані Законом правила щодо регіональних мов можуть бути ефективними лише тоді, коли йдеться про російську мову, адже історично склалось, що більшість населення крім державної вільно володіє лише російською мовою.

Наприклад, як вищестоящий орган розглядатиме скаргу на рішення регіонального органу, складену регіональною румунською мовою? Або як Генеральна прокуратура пе-

ревірятиме матеріали кримінальної справи, в якій документи складено німецькою, вірменською або молдавською? Адже, таке формулювання в Законі дає можливість тлумачити його так, що акти можуть прийматися і публікуватися регіональними мовами, мовами меншин, а не цими мовами одночасно з державною [2].

Повноцінна робота даного Закону вимагатиме здійснення відповідних бюджетних витрат, як мінімум на перекладачів із регіональних мов, адже в ньому допускається, що листування між місцевими та центральними державними органами може вестися мовами меншин. Окрім того, створення додаткових навчальних класів та груп у державних освіт-

ніх закладах також вимагатиме додаткових коштів, особливо враховуючи нинішній стан вітчизняної економіки.

Закон не має відповіді на ці питання, хоча норми закону зазначають, що додаткових бюджетних коштів його реалізація не вимагає.

Висновки. Підводячи підсумок проаналізованого матеріалу, можна зробити простий висновок про те, що нелегітимність ухвалення цього закону і його неконституційний зміст переконують у недопустимості його підписання і введення його в дію. В комплексі з іншими встановленими Законом положеннями, українська мова може повторити долю білоруської, якої більшість населення Республіки Білорусь не знає.

Анотація

У статті на підставі аналізу нормативно-правових актів законодавства України, що мають неоднакову юридичну силу, виявлено окремі розбіжності та неузгодженості та наслідки ігнорування певних законодавчих актів.

Ключові слова: українська мова, державна мовна політика, юридична колізія.

Аннотация

В статье на основе анализа нормативно-правовых актов законодательства Украины, имеющих неодинаковую юридическую силу, выявлены определенные расхождения и несогласованности, а также последствия игнорирования отдельных законодательных актов.

Ключевые слова: украинский язык, государственная языковая политика, юридическая коллизия.

Reshetnik A.R., Lohvynenko M.I. Analysis of some discrepancies between rules of the national law on the example of the Law of Ukraine «On Principles of the State Language Policy»

Summary

In the article on the basis of the analysis of normative-legal acts of Ukraine with different legal force are identified gaps and inconsistencies, as well as the consequences of ignoring the individual pieces of legislation.

Key words: Ukrainian, State language policy, legal conflict.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Основний Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верхов. Ради України. – 1996р. – Статті 8, 10, 84, 127, 152.
2. Закон України «Про засади державної мовної політики» – Відомості ВРУ, № 5029-VI, від 03.07.2012 р. – Статті 7, 10, 11, 14, 15, 20.
3. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» – Відомості ВРУ, № 1861-17, редакція від 02.12.2012 р. – Статті 98, 102.

4. Рішення Конституційного Суду №10-рп від 14.12.1999 р.
5. Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» // Відомості ВРУ №802-IV, від 15.05.2003 р.
6. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» // Відомості ВРУ №2453-VI від 7.07.2010 р. – Ст. 12.
7. Бабкіна О.В., Волинка К.Г. Теорія держави і права у схемах і визначеннях. – К.: МАУП, 2004. –144 с.
8. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 358 с.
9. Лилак Д. Проблеми колізій у законодавстві України (теорія і практика): дис. ... канд. юрид. Наук: 12.00.01 / Лилак Дмитро Дмитрович. – К., 2004. – 175с.
10. Лилак Д. Колізії наукових поглядів на поняття «законодавство» і практичну необхідність його нормативної легалізації / Д. Лилак // Право України. – 2001. – № 2. – С. 48-51.
11. Лилак Д. Колізія і конкуренція законів / Д. Лилак // Право України. – 2001. – № 4. – С. 18-20.
12. Тихомиров Ю.А. Юридическая коллизия. – М.: Манускрипт, 1994. – С. 12-14.
13. Цвік М.В., Петришин О.В. Загальна теорія держави і права: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. – Х.: Право, 2009. – 572 с.

Борисова А.М.

*магістрант юридичного факультету
Сумський державний університет*

Логвиненко М.І.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки
Сумський державний університет*

ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЯК ЄДИНА ЦІЛІСНА СИСТЕМА

Постановка проблеми. Проблема принципів цивільного процесу займає одне з визначальних місць в науці цивільного процесуального права. Особливої актуальності це питання набуває в умовах реформування цивільного процесуального законодавства. У нормотворчій діяльності принципи цивільного процесуального права впливають на зміст норм, що регулюють цивільне судочинство, сприяють систематизації цивільного процесуального законодавства, виявленню і виключенню з нього норм, що дисонують з системою цивільного процесуального права. У практиці правозастосування принципи цивільного процесу визначають загальні підходи у здійсненні правосуддя, сприяють правильному розумінню і тлумаченню норм процесуального права, становлять основу застосування аналогії права. Принципи слугують базою для напрацювання теоретичних концепцій будь-якої галузі права, у тому числі цивільного процесуального права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи актуальність проблеми, не є дивним, що питання принципів цивільного процесу викликає незмінний інтерес вчених, які займаються дослідженнями в галузі цивільного процесуального права. Проблематиці принципів цивільного процесуального права присвятили свої роботи такі вчені як А.В. Андрушко, В.С. Букіна, М.А. Гурвич, О.В. Немировська, М.П. Омельченко, І.М. Резніченко,

В.М. Семенов, Г.П. Тимченко, Н.О. Чечина, О.В. Шутенко, К.С. Юдельсон та ін.

Формулювання завдання дослідження. Однією з найбільш недосліджених і суперечливих є проблема системи принципів цивільного процесуального права. У науковій літературі відсутня єдність поглядів щодо поняття системи принципів, немає опису статичної і динамічної структури системи, не досліджені складні процеси, які відбуваються всередині системи при взаємодії принципів, не вирішене питання про місце і роль кожного з принципів у рамках їх загальної системи, не вирішено багато проблемних питань, які пов'язані з недоліками реалізації вимог системи принципів на різних стадіях цивільного процесу. Саме викладене вище і зумовило дослідження означеної теми.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, будь-яке явище характеризується в залежності від того що покладено в його основу. Тому перш ніж говорити про сутність цивільного процесу взагалі чи окремі його моменти, необхідно з'ясувати наскільки міцним є його базис. Зрозуміло, що перед громадськістю постійно постає невпинна проблема принципів. Адже саме вони є «зразком» та «еталоном» навколо якого повинні будуватися норми в галузі цивільно-процесуального провадження.

Як відомо латинське значення слова «принцип» (principium) тотожне термінам «основа», «початок», «керівна ідея», і це не випадково, так як саме принципи покликані

визначити фундаментальні цінності цивільного процесу.

Проте, все ж у працях різних авторів можна відшукати до 40 різноманітних дефініцій поняття «принцип» [7, с. 12].

Існуюча різноманітність поглядів поняття і сутність принципів в теорії цивільного процесуального права пояснюється насамперед тим, що: 1) у Цивільному процесуальному кодексі України, не дано поняття принципів правосуддя; 2) кожен процесуаліст намагається дати власне поняття принципу, охарактеризувати його сутність, визначити особливості; 3) принцип цивільного процесу є досить складним і багатоаспектним явищем, а тому сформулювати універсальне визначення, у якому дати вичерпний перелік його особливостей дуже важко [2].

Так, за твердженнями багатьох вчених, невиконання приписів процесуальних норм, які містяться у процесуальному законодавстві та ґрунтуються на конституційних засадах судочинства (ст. 129 Конституції України [1]) і недодержання хоча б однієї із засад цивільного судочинства, визнається безумовною підставою скасування судових рішень.

З цього постає питання чи є система принципів цивільного процесу насправді досконалою та реально дієвою?

Так, під час вивчення цього питання, можна прийти до певного висновку, що цю проблему можна розглядати із двох сторін; загальної та конкретної.

Якщо говорити про конкретику даного дослідження, то слід звернути увагу на наявність недоліків у більшості принципів цивільного процесу.

Зважаючи на чисельність таких принципів, які являють собою досить об'ємну систему, обмежуємося найпровіднішими для даної галузі.

Першим вдалим прикладом цього виступає принцип змагальності.

Суть даного принципу, у своєму звичайному уявленні, полягає у тому, що правовий спір ведуть між собою дві сторони – позивач і від-

повідач. Але, слід звернути увагу, що законодавчо визначення терміну «змагальність» не існує. І тому погляди науковців у цьому плані іноді розходяться.

Як зазначає професор В.П. Півненко, змагальність – не засада судочинства, а лише гарантія реалізації принципу всебічного, повного і об'єктивного дослідження справи у суді [5, с. 98]. При цьому, правознавець В.М. Семенов взагалі заперечує наявність принципу змагальності як самостійного, і відносить його як складову частину принципу рівності сторін в умовах змагальної форми судочинства [6, с. 27].

Та все ж, більшість науковців дотримуються міркування, що змагальність – це встановлена законом можливість реалізації та практична реалізація наданих їм процесуальних прав при безумовному виконанні покладених на них процесуальних обов'язків на всіх стадіях судового процесу за участю компетентного суду [9, с. 51].

Проте, таке визначення також не є досконалим, адже даний принцип реалізується не на всіх стадіях та не в усіх провадженнях цивільного судочинства. Саме в такому обмеженому застосуванні проявляється його недолік. Яскравим прикладом, виступає наказне провадження, яке є спрощеною процедурою захисту порушеного права. Або ж якщо взяти заочний розгляд справи, який взагалі можливий за відсутністю хоча б однієї сторони.

Також слід звернути увагу на те положення, що в Законі України «Про судоустрій та статус суддів» принцип змагальності цивільного судочинства знайшов своє закріплення. При цьому зовнішнє спрощення процедури розгляду справ може виявитися не зовсім вдалим, так як у цьому Законі пропонується збільшити за рахунок скорочення багатьох процесуальних строків, що в свою чергу може негативно вплинути на якість цивільного судочинства.

Не менше питань викликає принцип диспозитивності [3].

Даний принцип тісно взаємопов'язаний з попереднім принципом змагальності. Стаття 11 Цивільного процесуального кодексу України [2], вперше закріпила даний принцип в окремій нормі. Але, знову таки, законодавчо поняття цього принципу також не закріплено, тому серед вчених не існує єдиного підходу як до визначення принципу диспозитивності, так і до розуміння змісту цього принципу, визначення суб'єктного складу та меж дії диспозитивності у цивільному процесі, визначеного обсягу повноважень сторін та третіх осіб, які беруть участь у справі.

Часто принцип диспозитивності також розглядають з теоретичної точки зору: «теорія вибору», «теорія розпорядження» та «теорія руху» [8, с. 305-311].

Стверджується, що зміст цього принципу полягає у наданні сторонам, іншим особам, які беруть участь у справі, можливості вільно здійснювати і розпоряджатись матеріальними правами щодо предмета спору та процесуальними засобами їх захисту.

Недоліком є те, що дія принципу диспозитивності на стадії апеляційного оскарження звужена, порівняно із судом першої інстанції. Це стосується: а) неможливості оскарження рішень суду першої інстанції, постановлених у справах з виборчих та адміністративно-правових відносин; б) апеляційному оскарженню підлягають тільки ті ухвали суду першої інстанції, які чітко визначені в законі. Також спостерігається обмежена дія даного принципу і при наказному провадженні.

Принцип об'єктивної істини також являє собою яскравий приклад даної проблематики.

Зважаючи, знову-таки, на відсутність нормативного закріплення даного принципу, найбільшим пов'язаним з цим недоліком виступає відсутність як самого єдиного його визначення, так і єдиного його змісту.

Під час практичної діяльності, даний принцип називають по-різному: «судової», «юридичної», «формальної» істини» [4, с. 53-54]. І тому в залежності від його назви, по-різному буде трактування його змісту. Таким чином

відсутність єдиної назви призводить і до відсутності єдиного змісту, а отже і розуміння. У результаті чого, неправильне розуміння може потягнути за собою неправильне його застосування, що в свою чергу відіб'ється на судовому рішенні.

Безперечно, на прикладі розглянутих вище принципів, можна дійти висновку, що кожен принцип має певні недоліки як у своєму змісті, так і в застосуванні.

Якщо говорити про загальну сторону дослідження, то слід звернути увагу на наявні недоліки усієї системи принципів цивільного процесу.

Так, суттєвою ознакою принципів цивільного процесу є їх нормативний характер. Тобто, кожен принцип без винятку повинен бути закріплений у законі. Але, ч. 4 ст. 129 Конституції України передбачено, що законом можуть бути передбачені та визнані й інші засади судочинства [1]. Тому, відсутність у законодавстві чіткого визначення принципів цивільного процесу вплинуло на формування їх поняття у науці цивільного процесуального права. Така пасивність законодавця з цього приводу та занадто велика активність науковців, призвела до існування дисбалансу у даному питанні.

Так, по-перше, у законодавстві принципи цивільного судочинства можуть бути закріплені викладенням їх короткого змісту (ст. 11 Цивільного процесуального кодексу принцип диспозитивності), закріплення їх змісту у декількох статтях (ст.ст. 10, 57, 58, 60 Цивільного процесуального кодексу принцип змагальності), або ж взагалі лише впливати з аналізу законодавства (принцип об'єктивної істини) [2]. Таке, їх хаотично-нормативне визначення, призводить лише до руйнування стереотипів існування принципів як єдиної узгодженої системи: можливо принципи теоретично та практично являють собою такого роду систему, але нормативне закріплення її дало б змогу уявляти таку систему цілісною.

По-друге, відсутність нормативного визначення принципів призводить до різного трак-

тування їх поняття, змісту, що призводить до неоднозначного їх розуміння.

По-третє, як відомо принципи це не лише ідеологічна, а й історична категорія, яка здатна швидкоплинно мінятися. А тому серед науковців виникають дискусії щодо необхідності включення все нових та нових ідей та засад, претендуючих на фундаментальні. Саме через нормативну невизначеність системи принципів цивільного процесу, науковці по-різному визначають чисельність принципів, що й мають формувати таку систему.

По-четверте, досить вагомим для процесу є співвідношення та розмежування двох близьких одне до одного категорій: принципів та аксіом цивільного судочинства.

Одні науковці ототожнюють їх, другі вважають що спочатку принципи створювалися у вигляді аксіом, а інші розмежовують як два різні поняття.

Схожість же між правовими аксіомами і правовими принципами полягає в тому, що правові принципи будуються з урахуванням правових аксіом, оскільки вони відображають не тільки економічні, політичні, але і моральні засади суспільства.

Анотація

У статті на підставі норм цивільно-процесуального законодавства проаналізовано основні принципи цивільного судочинства. Визначено поняття та зміст основних принципів цивільного процесу. Запропоновано закріпити систему принципів цивільного процесу в окремому розділі Цивільного процесуального кодексу України.

Ключові слова: принципи цивільного судочинства, аксіоми цивільного судочинства, система, цивільне судочинство, цивільний процес, поняття і зміст принципів.

Аннотация

В статье, на основании норм гражданско-процессуального законодательства проанализированы основные принципы гражданского судопроизводства. Определены понятие и содержание основных принципов гражданского процесса. Предложено закрепить систему принципов гражданского процесса в отдельном разделе Гражданского процессуального кодекса Украины.

Ключевые слова: принципы гражданского судопроизводства, аксиомы гражданского судопроизводства, система, гражданское судопроизводство, гражданский процесс, понятие и содержание принципов.

Тому, нормативне закріплення системи принципів цивільного судочинства дало б змогу чітко розмежовувати ці дві категорії між собою.

Висновки. На підставі вище зазначеного можна зробити висновок, що необхідно законодавчо визначити систему принципів цивільного процесу. Найефективніше цю ідею можна реалізувати шляхом закріплення такої системи принципів в окремому розділі Цивільного процесуального кодексу України, яка б дозволила визначити якісну та кількісну сторону принципів, що складають дану систему.

Під якісною стороною цього нововведення можна вбачати необхідність чіткого визначення поняття та змісту принципів, що дало б змогу правильного та однозначного їх розуміння.

Кількісна сторона ж характеризувала б чисельність принципів та їх чіткий перелік, що дало б змогу ефективніше застосовувати їх, виключаючи при цьому можливість помилки.

Таке незначне, на перший погляд, вдосконалення цивільного процесу насправді слугувало б значним надбанням.

**Borysova A.M., Lohvynenko M.I. Principles of civil procedure as a single integral system
Summary**

In the article, on the basis of the rules of civil procedure legislation were analyzed the main principles of civil procedure. The concept and content of the basic principles of civil procedure were determined. Was proposed to consolidate the system of principles of civil procedure in a separate section of the code of civil procedure.

Key words: principles of civil law, civil procedure, system of axioms, civil procedure, concept and content of the guidelines.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // ВВРУ. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України // ВВРУ. – 2004. – № 40-41, 42. – Ст. 492.
3. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI // ВВРУ. – 2010. – № 40-42, № 43, № 44-45. – Ст. 529.
4. Воронов А.Ф. Эволюция принципа объективной истины в гражданском процессе [Текст] / А.Ф. Воронов // Законодательство. – 2004. – №11. – С. 53
5. Гражданский процесс [Текст]: учебник / под ред. проф. М.К. Треушникова. – М.: Новый Юрист, 1998. – 512 с.
6. Гражданский процесс [Текст]: учебник / под ред. проф. В.В. Комарова. – Х.: Одиссей, 2001. – 704 с. – ISBN 966-633-035-0.
7. Демин В.Н. Принцип как форма научного познания [Текст]: учебник / В.Н. Демин. – М.: Изд-во МГУ, 1976. – 370 с.
8. Неклеса Ю.В. Принцип диспозитивності цивільного процесуального права: проблеми дефініції / Ю.В. Неклеса // Форум права. – 2010. – № 3. – С. 305–311.
9. Яценко Н.Г. Нові тенденції розвитку принципу змагальності в цивільному процесі [Текст] / Н.Г. Яценко // Юриспруденція: теорія і практика. – 2010. – №7. – С. 51–57.

УДК 341.8

Бериславська О.М.

*доцент кафедри адміністративного, кримінального права і процесу
Міжнародний університет бізнесу і права*

КОНСУЛЬСЬКА СЛУЖБА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН ЗА КОРДОНОМ

Постановка проблеми. Актуальність вивчення сучасної консульської служби зумовлена об'єктивною необхідністю розвитку цього інституту як складової частини державної служби, його подальшого теоретичного обґрунтування в контексті пріоритету забезпечення прав та інтересів громадян та юридичних осіб України за кордоном.

Світ зробив крок в ХХІ століття – століття комп'ютерних технологій і Інтернету, багато в чому завдяки яким відстані між державами значно скоротилися і ми частіше стали спілкуватися з громадянами інших держав, вільно виїжджати за кордон, стикатися з культурою і звичаями інших народів.

В умовах глобалізації повсякденного життя, консульська служба набуває особливо важливого значення, бо вона обслуговує увесь широкий спектр зв'язків з різними державами. Чим активніше розвиваються відносини, чим масштабніший та інтенсивніший людський обмін, тим більше навантаження на консульські установи. Консульські відносини і консульська служба займають важливе місце в житті громадян усіх держав. Гнучкість і оперативність консульської служби сприяють, передусім, захисту законних прав та інтересів громадян і юридичних осіб, зміцненню дружніх відносин між державами і розвитку міжнародних економічних, гуманітарних і культурних зв'язків держав.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До цього часу проблематика державно-правового регулювання консульської діяльності залишається малодослідженою. Серед вітчизняних дослідників цього питання необхідно відзначити І.П. Бліщенка, Г.В. Бобильова,

М.М. Богуславського, О.В. Щербу, О.Ф. Висоцького, Б.І. Гуменюка, В.Н. Дурденевського, М.Г. Зубкова, Ю.Д. Ільїна, В.М. Репецького, А.В. Панова, К.К. Сандровського, Г.І. Тункіна, С.В. Лозінську та ін.

Формулювання завдання дослідження. Завданням дослідження є формування цілісного та концептуального погляду на консульську службу України в адміністративно-правовому аспекті. Нові підходи, пошуки шляхів раціональної моделі організації консульської служби вимагають розробки комплексу наукових та практичних досліджень з огляду на потреби як адміністративно-правової науки, так і практики захисту прав громадян України за кордоном. Вважаємо за необхідне більш детально розглянути консульські послуги та механізми їх здійснення в аспекті державно-управлінської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Основним завданням діяльності консульських органів з моменту утворення цього інституту було здійснення деяких функцій держави в широкій сфері міжнародних відносин.

Термін «консул» походить від лат. «consulare», що означає «радитись», а «консульство» – від «consulates» [1, с. 238]. Перші консульства розвивались як інструмент, потрібний для міжнародної торгівлі.

Консульська служба – це спеціалізований вид державної служби у сфері приватно-правових відносин, метою якої є захист прав та інтересів фізичних і юридичних осіб однієї держави на території іншої.

Джерелами консульського права є: Караська конвенція про консульські функції 1911 року, Гаванська конвенція про консуль-

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС;
СІМЕЙНЕ ПРАВО;
МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО**

Таблиця 1

Основні консульські послуги, що надаються консульством України в Канаді

Назва послуги	Суб'єкт надання послуги	Перелік потенційних споживачів послуги	Нормативно-правове забезпечення надання послуги	Зміст послуги	Оплата за надання послуги	Додаткові умови	Базові терміни
1. Послуги з паспортного обслуговування	Консульська установа	Громадяни України, які постійно або тимчасово проживають за кордоном	ЗУ «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України»; Порядок оформлення і видачі дипломатичними представництвами та консульськими установами України паспорта громадянина України для виїзду за кордон»;	Оформлення паспорта громадянина України для виїзду за кордон	Консульський збір в розмірі 10 (за розгляд клопотання) та 90 канадських доларів (за оформлення паспорта)	Звичайний порядок За умови здійснення запитів до компетентних органів України	До 1 місяця Термін, що не обхідний для отримання відповіді, але не більше 3 місяців
	Консульська установа	Громадяни України, які постійно або тимчасово проживають за кордоном	Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України»; Порядок оформлення і видачі дипломатичними представництвами та консульськими установами України паспорта громадянина України для виїзду за кордон»	Оформлення паспорта громадянина України для виїзду за кордон	Ставка консульського збору збільшується на 100 %	Терміновий порядок	До 10 робочих днів
	Консульська установа	Громадяни України, які постійно або тимчасово проживають за кордоном	Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України»; Порядок оформлення і видачі дипломатичними представництвами та консульськими установами України паспорта громадянина України для виїзду за кордон»;	Подовження терміну дії паспорта громадянина України для виїзду за кордон	Консульський збір в розмірі 10 (за розгляд клопотання) та 30 канадських доларів (за подовження терміну дії паспорта)	Звичайний порядок	
	Консульська установа	Громадяни України, які постійно або тимчасово проживають за кордоном	Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України»; Порядок оформлення і видачі дипломатичними представництвами та консульськими установами України паспорта громадянина України для виїзду за кордон»;	Внесення до паспортів громадян України відомостей про дітей, які народилися за кордоном	Консульський збір в розмірі 10 (за розгляд клопотання) та 20 канадських доларів (за внесення відомостей). Ставка консульського збору збільшується на 100 %	Звичайний порядок Терміновий порядок	Зробочих дні В день подання клопотання

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС;
СІМЕЙНЕ ПРАВО;
МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО**

Продовження таблиці 1

Назва послуги	Суб'єкт надання послуги	Перелік потенційних споживачів послуги	Нормативно-правове забезпечення надання послуги	Зміст послуги	Оплата за надання послуги	Додаткові умови	Базові терміни
	Консульська установа	Громадяни України, які постійно або тимчасово проживають за кордоном, а також ті, що втратили паспортні документи	Положення про посвідчення особи на повернення в Україну (Постанова КМУ від 25.08.2004 р. № 1079; Наказ МЗС України «Про затвердження Правил оформлення і видачі дипломатичними представництвами та консульськими установами України посвідчення особи на повернення в Україну» від 19.12.2005 р. №229.	Оформлення посвідчення особи на повернення в Україну	Консульський збір в розмірі 50 канадських доларів.		В день подання громадянином відповідної заяви
2. Консульський облік	Консульська установа	Громадяни України, які постійно або тимчасово проживають за кордоном	Правила ведення закордонними дипломатичними установами України консульського обліку громадян України, які постійно або тимчасово перебувають за кордоном, та дітей – громадян України, усиновлених іноземцями або громадянами України, які постійно проживають за кордоном (наказ МЗС від 17.11.2011 №337	Ведення консульського обліку закордонними консульствами Консульський облік дітей – громадян України, усиновлених іноземцями або громадянами України Зняття з консульського обліку	Консульський збір в розмірі 30 канадських доларів.	Постійний консульський облік Тимчасовий консульський облік	
3. Послуги з питань громадянства	Консульська установа	Фізичні особи, що мають намір отримати громадянство України або вийти з громадянства України	Конституція України; Закон України «Про громадянство України» в редакції від 18.01.2001р..	Оформлення набуття особою громадянства України або відмова в набутті громадянства			1 місяць з дня надходження документів.
	Консульська установа	Фізичні особи, що втратили громадянство України	Конституція України; Закон України «Про громадянство України» в редакції від 18.01.2001р..	Поновлення у громадянстві України		Процедура узгодження в СБУ та МВС України	6 місяців з дня надходження документів
	Консульська установа	Громадяни України, що мають намір вийти з громадянства України	Конституція України; Закон України «Про громадянство України» в редакції від 18.01.2001р..	Вихід з громадянства України			не більше 1 року

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС;
СІМЕЙНЕ ПРАВО;
МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО**

ських чиновників 1928 року, Віденська конвенція про консульські зносини 1963 року, двосторонні консульські конвенції, підписані Україною, Консульський статут України, законодавчі акти Верховної Ради України, акти Президента України, акти Кабінету Міністрів України та відомчі документи Міністерства закордонних справ України.

На сучасному етапі за межами нашої держави функціонує 124 консульські установи України. З них: – 85 консульських підрозділи дипломатичних представництв України; – 29 генеральних консульств; – 9 консульств; –

1 консульське агентство. Окрім цього, за кордоном, у 66 країнах діє 99 консульських установ, що очолюються почесними консулами України [3].

Департамент консульської служби є структурним підрозділом Міністерства закордонних справ України. Департамент керує діяльністю консульських установ за кордоном, а також нештатних (почесних) консулів України за кордоном.

У відповідності до організаційно-правової форми консульські установи можна поділити на два види: самостійні консульські уста-

Продовження таблиці 1

Назва послуги	Суб'єкт надання послуги	Перелік потенційних споживачів послуги	Нормативно-правове забезпечення надання послуги	Зміст послуги	Оплата за надання послуги	Додаткові умови	Базові терміни
4. Візові послуги	Консульська установа, Візові центри	Фізичні особи	Постанова КМУ Про затвердження Правил оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію від 01.06.2011 року №567; Консульський статут	Оформлення і видача віз.	консульський збір складає -85 канадських доларів; -130 канадських доларів; -200 канадських доларів	для разової візи для дворазової візи для багаторазової візи	до 10 робочих днів
5. Консульська легалізація	Консульська установа	Фізичні та юридичні особи	Консульський статут, Гаазька конвенція про скасування вимоги легалізації іноземних офіційних документів від 1961 року (апостиль)	Установлення і засвідчення справжності підпису, повноважень посадової особи, справжності відбитка штампа, печатки.	Сплата консульського збору у розмірі 40 канадських доларів		5 робочих днів, але може бути продовжено до 20 робочих днів
	Консульська установа	Фізичні та юридичні особи	Консульський статут, Гаазька конвенція про скасування вимоги легалізації іноземних офіційних документів від 1961 року (апостиль)	Проставлення штампу «АПОСТИЛЬ»	Сплата консульського збору у розмірі 30 канадських доларів		5 робочих днів, але може бути продовжено до 20 робочих днів
6. Нотаріальні послуги	Консульська установа	Фізичні та юридичні особи	Закон України «Про нотаріат», Консульський статут, Положення про порядок вчинення нотаріальних дій консулом	Нотаріальне посвідчення документів	Сплата консульського збору (від 20 до 40 канадських доларів) і відшкодування фактичних витрат.		В день пред'явлення всіх необхідних документів

нови (Генеральні консульства, Консульства, Віце-консульства та Консульські агентства); консульські підрозділи у складі Посольств та Постійних представництв.

Головними завданнями (пріоритетами) консульської служби є:

- захист за кордоном прав та інтересів України, юридичних осіб і громадян України;
- сприяння розвитку дружних відносин України з іншими державами, розширенню економічних, торговельних, науково-технічних, гуманітарних, культурних, спортивних зв'язків і туризму; сприяння вихідцям з України та їхнім нащадкам у підтримці контактів з Україною.

Зовнішньою формою діяльності консульських установ є надання громадянам та юридичним особам консульських послуг.

Аналізуючи консульські послуги, необхідно враховувати наступні аспекти: зміст діяльності консула, його повноваження, наявність правового регулювання процедури надання послуг, форму реалізації послуг, характер питань з якими звертаються громадяни, критерій платності послуги та ін.

Загалом консульські установи в обов'язку своїх функцій можуть надавати такі послуги:

- 1) ведення обліку громадян України, які постійно проживають чи тимчасово перебувають на території консульського округу;
- 2) паспортне обслуговування зазначеної категорії громадян України;
- 3) вирішення питань, пов'язаних із наданням, виходом та втратою громадянства України;
- 4) вчинення нотаріальних дій та легалізація документів;
- 5) реєстрація актів цивільного стану;
- 6) надання юридичної допомоги громадянам України, включаючи виконання функцій правового представника;
- 7) надання правової та організаційної допомоги громадянам України, які потрапили до надзвичайних ситуацій;
- 8) сприяння та допомога цивільним та військовим судам, літакам та іншим транспортним засобам;

9) виконання доручень судових, слідчих та правоохоронних органів;

10) візове обслуговування іноземців [2].

Досліджуючи консульські послуги, необхідно враховувати наступні аспекти: зміст діяльності консула, його повноваження, наявність правового регулювання процедури надання послуг, форму реалізації послуг, характер питань з якими звертаються громадяни, критерій платності послуги та ін.

Відповідно до наведених вище критеріїв, у Таблиці 1 представлені основні консульські послуги, що надаються консульством України в Канаді.

Нагадаємо, що головною місією консульств є захист прав та законних інтересів громадян. Згідно з ст. 20 Консульського статуту України, консул зобов'язаний вживати заходи для того, щоб юридичні особи та громадяни України користувалися в повному обсязі всіма правами, наданими їм законодавством держави перебування і міжнародними договорами, учасниками яких є Україна і держава перебування, а також міжнародними звичаями [2].

Також консул зобов'язаний вживати заходів для відновлення порушених прав юридичних осіб і громадян України. У випадку, якщо після звернення консула до властей держави перебування не будуть відновлені порушені права юридичних осіб і громадян України, він зобов'язаний повідомити про це Міністерство закордонних справ України та главу дипломатичного представництва України в державі перебування.

Консул зобов'язаний стежити, щоб відносно громадянина України, взятого під варту (заарештованого) чи затриманого за підозрою у вчиненні злочину, чи підданого іншим заходам, які обмежують свободу громадянина України, або відбуваючого покарання у вигляді позбавлення волі, а так само підданого іншим заходам судового або адміністративного впливу, було дотримано законодавства держави перебування і договорів, укладених Україною з цією державою, та міжнародних договорів, учасниками яких є Україна і держава перебування.

Консул зобов'язаний на прохання заінтересованих осіб і за своєю ініціативою відвідувати громадян України, які перебувають під арештом, затримані чи позбавлені волі в іншій формі або відбувають покарання. Консул зобов'язаний стежити, щоб таких громадян тримали в умовах, які відповідають вимогам гігієни і санітарії, і щоб вони не зазнавали жорстокого і принижуючого людську гідність поводження.

За всіх обставин консул зобов'язаний домагатися особистої зустрічі з громадянином України, щоб упевнитися, що права і інтереси цього громадянина не ущемлюються.

Консул зобов'язаний звертатися до компетентних властей держави перебування за сприянням у розшуку громадян України, які постійно проживають або тимчасово перебували у цій державі і пропали безвісти.

На сьогодні запроваджено спрощений порядок повернення в Україну громадян, які стали жертвами злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, сексуальною та іншою експлуатацією. У разі втрати паспортів консульські установи України в стислі терміни вирішують безпосередньо з відділами громадянства, паспортної та імміграційної служби МВС України питання підтвердження особи громадянина для подальшого його документування посвідченням особи на повернення в Україну.

Існують також домовленості з Міжнародною організацією з міграції про взаємодію в допомозі жертвам торгівлі людьми і сексуальної експлуатації та в поверненні українських громадян на Батьківщину [4].

Консул вживає заходів для охорони майна, що залишилося після смерті громадянина України. Якщо залишене майно повністю або частково складається з предметів, що можуть зіпсуватись, а так само при надмірній дорожнечі зберігання такого майна консул має право продати це майно і надіслати виручені гроші за належністю. Консул має право приймати спадкове майно для передачі спадкоємцям, які перебувають в Україні.

Якщо консулу стане відомо про спадщину, яка відкрилася на користь громадян України, які проживають в Україні, консул негайно передає у Міністерство закордонних справ України всі відомі йому дані про таку спадщину і можливих спадкоємців.

Крім цього, у разі смерті громадянина України за кордоном Консульство повідомляє про це рідних померлого та надає їм сприяння в оформленні всіх необхідних супровідних документів та виконанні необхідних формальностей, пов'язаних із транспортуванням труни з тілом чи урни з прахом в Україну.

Також консульська установа може з'ясувати можливість відшкодування вартості ритуальних послуг родичам померлого громадянина України страховою компанією, що оформлювала страховий поліс, або особою, яка надавала запрошення до країни перебування. Наявність відповідно оформленого страхового полісу значно полегшує вирішення цих питань. У разі відсутності у родичів померлого коштів для сплати вартості ритуальних послуг, слід виходити з необхідності пошуку іншого можливого джерела фінансування (шляхом звернення до обласної державної адміністрації України, благодійних організацій, фондів тощо). Родичі або близькі померлого мають надіслати до Департаменту консульської служби МЗС України нотаріально засвідчену заяву найближчої за ступенем спорідненості особи, в якій має бути висловлене її волевиявлення щодо прийнятного способу та місця поховання [2].

Надзвичайно важливою послугою є також ведення обліку дітей – громадян України, які усиновлені іноземцями, та здійснення в установленому порядку нагляду за додержанням їхніх прав.

Основними елементами технології здійснення ефективного нагляду за додержанням прав є налагодження системи постійного інформування з боку компетентних органів країни перебування про факти аварій, катастроф, надзвичайних ситуацій, а також застосування заходів по обмеженню волі по відношенню

до громадян України. Така система, з одного боку, дає можливість забезпечити необхідну правову та організаційну допомогу ще на початковому етапі виникнення нештатної ситуації, мінімізувати її наслідки, з іншого – значно дисциплінує відповідні органи та попереджає упереджене ставлення до українців.

Надзвичайно важливо, крім отримання інформації, налагодити систему моніторингу за роботою відповідних служб, установ, їхніх посадових осіб по відношенню до українських громадян. Необхідно надавати всебічну підтримку своїм співвітчизникам, не дати відчутти їм байдужість та покинутість. Загалом необхідно домогтися створення ефекту «постійної присутності» у відповідних органів країни перебування та наших громадян.

Висновки. Слід зазначити, що критеріями оцінки якості надання консульсько-правових послуг є: результативність, своєчасність, доступність, зручність, відкритість, повага до особи, професійність, оперативність, строковість, рівність, справедлива вартість, економічність та ефективність надання, чутливість.

Якість надання консульсько-правових послуг є тим фактором, який сприяє формуванню позитивного іміджу нашої держави.

Зауважимо, що діяльність консульської служби має ще багато проблем та недоліків. В цьому контексті доцільно буде зазначити, що сьогодні практика роботи українських закордонних відомств засвідчила обмежені можливості консульського реагування в багатьох справах, які мають характер цивільно-правових спорів. Це обумовлено тим, що консульські установи не можуть виступати стороною в суді з метою захисту прав та інтересів наших громадян в інших країнах, бути посередниками чи представниками у справах такої категорії.

Наостанок хотілося б сформулювати декілька пропозицій, метою яких є покращення діяльності української консульської служби:

1) вважається, що сайт МЗС – це офіційне джерело інформації про консульську діяльність, в якому неприпустимо допускати помилки стосовно існування кількості консуль-

ських установ України за кордоном, оскільки громадяни України можуть орієнтуватися на надавану інформацію і опинитися беззахисними в іноземній країні. Тому виявлені у роботі недоліки у діяльності сайту МЗС мають бути негайно виправлені.

Крім цього сьогодні у контексті американської концепції «soft power» сформувались поняття й терміни «віртуальна», «медійна» та «іміджева» дипломатія. Саме тому формування як внутрішнього, так і зовнішньополітичного простору будь-якої країни здійснюється за допомогою сучасних комунікативних технологій, які передбачають «м'який вплив» на світову громадськість з метою сприйняття культурно-політичного та ідеологічного стану існування держави.

Таким чином, використовуючи інструменти віртуальної дипломатії, ми можемо домогтися не лише формування позитивного іміджу України, а й урізноманітнити та осучаснити надання консульських послуг громадянам та юридичним особам.

2) необхідно переглянути чисельність консульських посадових осіб та консульських службовців, що має бути адекватною кількості вчинюваних консулами дій та надання консульсько-правових послуг. Це необхідно для того, щоб встановити клас консульської установи, визначити її матеріально-технічне забезпечення тощо.

3) необхідно чітко закріпити в Консульському Статуті України, що права та обов'язки громадян України, які перебувають в окрузі діяльності консула, мають ним або уповноваженою консулом особою роз'яснюватися на безоплатній основі. Зокрема, це є дуже актуальним, оскільки дуже часто громадяни України потрапляють за кордоном у скрутне становище (арешт, затримання чи позбавлення волі в іншій формі) тощо.

Крім цього потребують вирішення питання із дотримання україномовного робочого режиму в дипломатичних та інших установах України за кордоном; збільшення кількості робочих днів на тиждень в консульствах та

годин прийому українських громадян в цих установах; зниження цін на консульські послуги; створення «єдиного документарного вікна» для отримання необхідних довідок по лінії МЗС, соцзабезпечення тощо; підтримка українських осередків за кордоном та виявлення нагальних проблем, які є в українських громадах задля їх вирішення.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що зростання зовнішньополітичної активності України, входження до світових та регіональних структур поставило перед нею завдання подальшої розбудови консульської служби, розробки основних напрямів закордонної політики, впровадження ефективних методів її здійснення.

Анотація

У статті досліджено консульську службу України в адміністративно-правовому аспекті, порушені актуальні проблеми захисту прав громадян України за кордоном, а також наведені пропозиції, метою яких є покращення діяльності української консульської служби.

Ключові слова: консульство, консульська служба, консульські послуги.

Аннотация

В статье исследована консульская служба Украины в административно-правовом аспекте, затронуты актуальные проблемы защиты прав граждан Украины за границей, а также приведены предложения, целью которых является улучшение деятельности украинской консульской службы.

Ключевые слова: консульство, консульская служба, консульские услуги.

Beryslavska O.M. Consular service of Ukraine: problems of protection of Ukrainian citizens abroad

Summary

The article researched the consular office of Ukraine in the administrative and legal aspect, are shown topical problems of protection of rights of Ukrainian citizens abroad, as well as proposals to improve the activities of the Ukrainian consular service.

Key words: consulate, consular service, consular services.

Список використаних джерел:

1. Юридична енциклопедія: У 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 2009. – Т. 2. – 744 с.
2. Консульський статут України від 2 квітня 1994 року № 127/94 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
3. Консульські конвенції. Станом на грудень 2016 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua>.
4. Бороденков С. Консульський прийом – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://svit.ukrinform.ua/worldwide.php?page=cons> – Назва з екрану.

Самойлов М.О.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМАТИКА СПАДКУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК В УКРАЇНІ ІНОЗЕМНИМИ ГРОМАДЯНАМИ

Постановка проблеми. Розвиток двосторонніх міждержавних відносин з іншими державами, приєднання України до багатосторонніх міжнародних договорів сприяє як успішному вирішенню на практиці колізійних питань, так і покращенню співпраці компетентних установ різних країн, які займаються питаннями спадщини, обтяженої іноземним елементом, а також підвищенню світового статусу України як європейської держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблематики спадкування у міжнародному приватному праві присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених-правознавців, зокрема Б.С. Антімонова, Л.П. Ануфрієвої, В.Г. Буткевича, В.В. Васильченка, Г.В. Галущенко, М.В. Гордона, К.О. Граве, А.С. Довгерта, В.К. Дронікова, Г.К. Дмитрієвої, Ю.О. Заїки, О.С. Іоффе, В.І. Кисіля, О.Р. Кибенко, В.М. Корецького, Х. Коха, О.О. Красавчикова, Л.А. Лунца, О.Л. Маковського, А.І. Муранова, А.А. Рубанова, В.І. Серебровського, А.Я. Сивоконя, Г.С. Фединяк, Л.С. Фединяк, А.Г. Хачатуряна, Я.М. Шевченко, Л.В. Шевчук та ін. Більшість з них торкається спадкового статусу громадян СРСР за кордоном та не відповідає реаліям часу і потребують перегляду.

Формулювання завдання дослідження. Недостатня теоретична розробленість проблеми, її безсумнівна наукова і практична значущість і актуальність викликають необхідність проведення досліджень наявних проблем теорії інституту спадкування у міжнародному приватному праві, одній з яких – питанню спадкування земельних ділянок – присвячена дана стаття.

Виклад основного матеріалу. Для врегулювання спадкових відносин з іноземним елементом щодо нерухомого майна (нерухомості), незалежно від того перебуває це майно в Україні чи в іншій державі, застосовується одна і та ж колізійна прив'язка – право держави, на території якої знаходиться це майно (*lex rei sitae*). Відповідно до норм Закону України «Про міжнародне приватне право» спадкування нерухомого майна регулюється правом держави, на території якої знаходиться це майно, а майна, яке підлягає державній реєстрації в Україні, – правом України.

Аналізуючи основні поняття, а саме «нерухоме майно» та «місцезнаходження майна» з урахуванням ст. 38 Закону «Про міжнародне приватне право» та ст. 181 ЦК України, яка закріпила, що до нерухомості належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення.

Об'єкти визначаються як нерухомість, *поки існує зв'язок із землею*. У випадку відокремлення від неї, вони вважаються рухомими речами. Проте режим нерухомої речі згідно із ч. 1 ст. 181 ЦК України може бути поширений на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації. За своєю природою ці об'єкти можуть переміщатися у просторі, тобто формально не відповідають головній ознаці нерухомості – зв'язок з землею, вони навіть можуть перебувати не на території України. Саме цим і пояснюється закріплення до спадкових відносин не принципу *lex rei sitae*, а за-

кону місця державної реєстрації. Проте закон місця державної реєстрації може збігатися із законом їхнього місцезнаходження.

Положення ст. 38 Закону України «Про міжнародне приватне право» про те, що право власності визначається правом держави, у якій це майно знаходиться, стосується як рухомого, так і нерухомого майна. А беручи до уваги той факт, що проблемам спадкування у зазначеному законі присвячено спеціальні норми, маємо колізійне-правове розщеплення статуту спадкування, коли в силу неоднакового місцезнаходження рухомого і нерухомого майна до спадкових відносин застосовуються різні правопорядки. Отже, наразі спадкування різних категорій майна може бути підпорядковане різним правопорядкам, відповідно вітчизняному чи іноземному. Таким чином, доктрина визнає проблемним питання щодо визначення цих понять у законодавствах іноземних держав [1, 5].

Законодавства всіх держав безсумнівно визнають нерухомістю *земельні ділянки*. До того ж земля є специфічним об'єктом, адже з нею пов'язується державна безпека і ознака державності загалом. Як об'єкт спадкового права земельна ділянка має певну специфіку, адже вона є складною річчю, яка складається з різнорідних речей (грунту і всього, що знаходиться над та під поверхнею землі). До того ж законодавства різних держав можуть вмішувати обмеження щодо можливості знаходження на праві власності іноземців земельних ділянок. Наприклад, при спадкуванні українськими громадянами нерухомості у Республіці Польща польське законодавство застосовує спеціальні правила:

1) від громадянина України не вимагається одержання дозволу на придбання нерухомості, якщо він є спадкоємцем за законом – подружжям, дитиною, батьком, братом (сестрою) спадкодавця. Цей принцип є незмінним і не містить виключень;

2) громадянин України обов'язково повинен одержати дозвіл на придбання нерухомості при спадкуванні ним нерухомості за заповітом [2, 129].

У нормах вітчизняного законодавства, національних законодавств, що регулюють питання спадкування у цілому та спадкування нерухомості зокрема, часто спостерігаються чимало *колізій та прогалів*, що вже само по собі ускладнює практичне застосування цих норм, дає широкі можливості для зловживань ними. Ускладнюватись ситуація може наявністю у цих відносинах іноземного елемента.

Спадкове законодавство останнім часом змінювалось не лише в Україні, а й в деяких інших державах. І все частіше норми, які зазнали змін, співпадають, що загалом відповідає тенденції сьогодення зі зближення законодавств. Так, зокрема, змінені були норми щодо неможливості фактичного прийняття нерухомого майна. За вітчизняним ЦК (ст. 1297) спадкоємець, який прийняв спадщину, у складі якої є нерухоме майно, зобов'язаний звернутися до нотаріуса за видачею йому свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно. Крім цього, якщо у складі прийнятої спадщини є нерухоме майно, спадкоємець зобов'язаний також зареєструвати своє право на спадщину. Навіть встановлена імперативна норма про момент набуття права власності – право власності на нерухоме майно виникає у спадкоємця з моменту державної реєстрації майна.

Стосовно земельного законодавства України зазначимо, що згідно зі ст. 79 Земельного кодексу України (далі – ЗК України), яка регулює правовий статус земельної ділянки як об'єкта права власності, земельна ділянка – це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами. Право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (грунтовий) шар, а також на водні об'єкти, ліси і багаторічні насадження, які на ній знаходяться, якщо інше не встановлено законом та не порушує прав інших осіб. Право власності на земельну ділянку розповсюджується на простір, що знаходиться над та під поверхнею ділянки на висоту і на глибину, необхідні для зведення житлових, ви-

робничих та інших будівель і споруд. За ч. 2 ст. 81 цього ж кодексу іноземні громадяни та особи без громадянства можуть набувати права власності *лише на земельні ділянки несільськогосподарського призначення* в межах населених пунктів, а також на земельні ділянки несільськогосподарського призначення за межами населених пунктів, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм на праві приватної власності. При цьому ч. 3 цієї статті уточнює підстави набуття іноземними громадянами та особами без громадянства права власності на земельні ділянки, *серед яких є прийняття спадщини*. Частина 4 цієї статті встановлює імперативну норму, згідно з якою землі сільськогосподарського призначення, прийняті у спадщину іноземними громадянами, а також особами без громадянства, протягом року підлягають відчуженню. Аналогічний обов'язок покладається на іноземних юридичних осіб (ч. 3 ст. 82 ЗК України).

Законодавство *не передбачає реальних можливостей* у зазначених суб'єктів виконати покладені на них ЗК України обов'язки щодо відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення.

Відповідно до ст. 55 Закону «Про нотаріат» правочини про відчуження майна, що підлягає реєстрації, посвідчуються за умови подання документів, що підтверджують право власності на майно, що відчужується.

Стаття 132 ЗК України містить подібну норму, яка вимагає при укладенні угод про перехід права власності на земельні ділян-

ки подання документа, що підтверджує право власності на земельну ділянку. Ситуація ускладнюється тим, що згідно з ч. 2 ст. 1299 ЦК України право власності на нерухоме майно виникає у спадкоємця з моменту державної реєстрації цього майна.

Виходячи з того, що землі сільськогосподарського призначення не можуть передаватись у власність іноземцям, слід визнати, що видача такого документа (свідоцтва про право на спадщину) нотаріусом не засновується на законі. *Виникає колізія норм, одна з яких (ч. 4 ст. 81 ЗК України) допускає прийняття сільськогосподарських земель у спадщину, а інші (ч. 2 ст. 81, ч. 2 ст. 82 ЦК України) не допускають виникнення права власності на ці ділянки.*

Висновки. Таким чином, вважаємо, що чинне законодавство унеможливує відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення, успадкованих іноземцями, особами без громадянства та іноземними юридичними особами. Укладення будь-яких правочинів, спрямованих на відчуження землі зазначеними особами, є прямим порушенням закону.

Підтримуємо висновок, зробленим свого часу О.Л. Зайцевим, про те, що виходячи з принципу рівності правоздатності фізичних осіб та відсутності реторсій у приватній сфері, право власності на землю та право спадкового володіння землею повинно розповсюджуватись на громадян інших держав та осіб без громадянства [2, 140].

Анотація

Стаття присвячена дослідженню наявних проблем теорії інституту спадкування у міжнародному приватному праві, зокрема питанню спадкування земельних ділянок в Україні іноземними громадянами.

Ключові слова: спадкування, земельні ділянки, нерухоме майно, місцезнаходження майна.

Аннотация

Статья посвящена исследованию существующих проблем теории института наследования в международном частном праве, в частности вопросу наследования земельных участков в Украине иностранными гражданами.

Ключевые слова: наследование, земельные участки, недвижимое имущество, местонахождение имущества.

Samoilov M.O. The issue of land inheritance by foreign citizens in Ukraine

Summary

The article is devoted to the problems of theory of inheritance under private international law, in particular the question of inheritance of land by foreign citizens in Ukraine.

Key words: inheritance, land, real estate, location of the property.

Список використаних джерел:

1. Бичківський О.О. Регулювання спадкових правовідносин за законодавством України та зарубіжних країн: приватноправовий аспект. – автореферат дисертації на здобуття вченого ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О.О. Бичківський – Харків, 2012.– 20 с.
2. Самойлов М.О. Цивільно-правове становище громадян України в Республіці Польща: дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / М.О. Самойлов. – Харків, 2003. – 197 с.
3. Зайцев О.Л. Право спадкування землі в Україні: дис. на здобуття ступеня кандидата юрид. наук: 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О.Л. Зайцев. – Х., 2000. – 223 с.

УДК 341.231.14

Мовчан А.О.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових та господарсько-правових дисциплін
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У ВІДНОСИНАХ ІЗ ДОБОРУ КАДРІВ

Постановка проблеми. Будь-яка організація є лише тоді, коли в ній працюють люди, кадри. Кадри – це основний (штатний) склад кваліфікованих працівників підприємств, державних установ, організацій. Нині найчастіше використовується термін «персонал». Персонал – цілісний вираз сукупних можливостей та функціональних здібностей людини, які безупинно розвиваються і оновлюються відповідно потребами виробництва та праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика міжнародно-правового забезпечення прав людини у відносинах із добору кадрів досліджувалися такими відомими вченими, як Козуб І., Бугров Л.Ю., Бондаренко Е.Н., Нуртдінова А., Жирнаков В. та ін.

Формування завдання дослідження. Метою даної статті є розгляд питань щодо прогнозування і планування потреби кадрів; комплектування підприємства необхідними кадрами; забезпечення руху кадрів, підготовка резерву на висування, на підвищення кваліфікації працівників.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. ст. 1, 3 Конституції України Україна є демократичною, соціальною та правовою державою. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Соціальна політика держави реалізується завдяки заходам, здійснюваним органами влади, роботодавцями, профспілковими органами. Вона спрямована на формування соціальної стратегії держави з метою розвитку суспільства, створення суспільно

прийнятних умов для реалізації можливостей та потреб членів суспільства, підвищення рівня та якості їх життя.

У ч. 1 ст. 43 Конституції України визначено та гарантується кожному право на працю, що включає можливість заробляти на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [1].

Право людини на працю є природним безумовним правом. Дане право «притаманно людині у будь-якому віці, за будь-якого стану здоров'я, становища у суспільстві, політичних переконань, віросповідання, національної належності» [2, с. 122]. У даному випадку йдеться про закріплення на конституційному рівні принципу свободи праці. «...Свобода передбачає обов'язкову добровільність вибору, що здійснюється суб'єктами свободи індивідуально» [3, с. 26]. На думку Е.М. Бондаренко, свобода має прояв у трьох аспектах: по-перше, це відсутність примусової праці, де кожен має право вільно розпоряджатися своїми здібностями до праці, обирати трудову діяльність, або взагалі відмовитись від будь-якої діяльності; по-друге, особа може вільно «запропонувати себе» будь-якому роботодавцеві; по-третє, особа-кандидат у працівники вільно може обговорювати умови трудового договору із роботодавцем, погоджуватись із висунутими умовами чи не погоджуватись [4, с. 82]. Дійсно, слушним є погляд авторки на прояв принципу свободи праці. Варто підтримати висловлене.

В умовах сьогодення відбулися зміни у співвідношенні фізичної та розумової праці з перевагою останньої. Це призвело до створення нових робочих місць, з одного боку, і до

зменшення попиту на певні спеціальності, – з іншого. Організація виробництва та праці націлює роботодавця на виважене вирішення питань, пов'язаних із реалізацією особою права на працю, обрання нових та удосконалення існуючих форм його здійснення під час існування відносин із добру кадрів як системи організаційно-правових дій, з одного боку, здійснюваних ним із забезпечення власних потреб у необхідних кадрах, а з іншого – фізичними особами, що бажають реалізувати право на працю, через пошук підходящої роботи.

Чинне трудове законодавство України не містить ефективних механізмів захисту кандидатів у працівники від порушень їх трудових прав при здійсненні роботодавцем добору кадрів. У зв'язку з цим забезпечення належного правового регулювання реалізації права кожного на працю слід розглядати в сучасних умовах як першочергове завдання на шляху України до міжнародної спільноти на засадах рівноправного та цивілізованого партнерства.

Зважаючи на роль трудового права, яке разом із соціальною виконує виробничу функцію, доцільно забезпечити безперешкодний розвиток виробництва та ефективність праці в усіх сферах економіки [5, с. 42]. В Україні «основна проблема полягає в реалізації законів. Не можна визнати нормальною для держави, яка задекларована в Конституції правовою та соціальною, практику, коли права наголошуються, закріплюються, але не виконуються» [6, с. 156]. Роботодавець вільний при проведенні добору та розставленні кадрів. Турбує, що розходження між потребами кандидатів у працівники і цілями роботодавця впливає на непродуктивність праці. Отже, цілком зрозуміла необхідність врахування інтересів роботодавця та особи-кандидата у працівники під час існування відносин із добору кадрів.

Виявлення та встановлення відповідності якостей особи-кандидата у працівники нормативно-закріпленим вимогам для виконання пропонованої роботи – це найвідповідальніший етап, від якого залежить не тільки мож-

ливість виконання пропонованої роботи, але й її ефективність, що є важливим як для роботодавця, так і для майбутнього працівника. Із метою пошуку висококваліфікованих працівників, за даними міжнародного законодавства, роботодавці все частіше звертаються по допомогу приватних посередницьких організацій, агентств зайнятості.

Приватні агентства зайнятості – атрибут ринкової економіки. На даний час у багатьох країнах обговорюється питання необхідності прийняття спеціального законодавства, що регулює діяльність приватних агентств зайнятості, у яких має міститись положення щодо контролю з боку державних органів за конфіденційністю даних особистісного характеру, якими володіють агенції, за методами тестування та добору кандидатів на робоче місце, за достовірністю пропозицій щодо прийняття на роботу. Міжнародно-правовою апробацією організації посередництва при наймі та відображенні досвіду багатьох країн стало прийняття МОП конвенції та рекомендації щодо створення та діяльності приватних агентств зайнятості [7, с. 326–327].

Сучасне українське законодавство не містить вичерпного переліку умов прийняття на роботу. Існує лише їх приблизний перелік, у якому встановлення певних умов дозволяється у випадках, обумовлених законодавством, а інших – віддано на розсуд сторін відносин із добору кадрів. Роботодавець володіє широким спектром прав стосовно формулювання критеріїв, яким повинен відповідати кандидат у працівники. Але ж законодавство у деякій мірі обмежує свободу роботодавця в цьому напрямку з метою запобігання дискримінації під час прийняття на роботу. Правове регулювання відносин із добору кадрів буде ефективнішим у разі поєднання гарантій держави і роботодавця, які вони надають працівнику, зі свободою вибору роботодавця при здійсненні добору кадрів за діловими, професійними якостями, без дискримінації.

Можливість формулювання вимог до кандидатів у працівники у законодавстві, на наш

погляд, суттєво розширює роботодавчі повноваження при здійсненні добору кадрів, та є підґрунтям для зловживань «роботодавчою владою» в цій сфері. Так, роботодавець зможе розробити та затвердити на підприємстві, в установі, організації не залежно від форм власності та сфер господарювання, локальні нормативно-правові акти, наприклад, Положення «Про прийняття на роботу», Положення «Про добір кадрів на підприємстві, в установі, організації» тощо, де передбачити будь-які (не завжди незаконні), прийнятні для нього, вимоги, що стосуються якостей осіб-кандидатів у працівники. Вважаємо за потрібне вимоги щодо ділових, особистісних якостей особи, що є необхідними при виконанні пропонованої роботи, доречно формулювати не у законодавстві, а лише у законах. Вимоги

при прийнятті на роботу повинні ґрунтуватися на загальних принципах трудового права, в тому числі праві кожного вільно обирати професію і рід занять, забороні необґрунтованої відмови в прийнятті на роботу, неприпустимості обмежень прав і встановлення переваг, а зазначене вище на практиці як раз і призведе до зловживань, і, як наслідок, до порушення зазначених принципів.

Висновки. Таким чином забезпечення реалізації права особи-кандидата у працівники на працю полягає у створенні дієвого правового регулювання відносин із добору кадрів шляхом: дотримання роботодавцем законодавства про працю при встановленні вимог, за якими добираються працівники; неприпустимості створення обмежень та переваг за дискримінаційними ознаками.

Анотація

Із урахуванням наукових розробок та нормативного регулювання проаналізовано питання забезпечення прав осіб-кандидатів у працівники під час існування відносин із добору кадрів. Автором зроблено певні висновки з приводу визначення ролі державного органу у подоланні порушень законодавства в сфері праці, виявлених під час дослідження обставин відмови у прийнятті на роботу особам-кандидатам у працівники. Обґрунтовано пропозиції щодо правового регулювання відносин, які виникають на стадії пошуку роботи та укладення трудового договору.

Ключові слова: міжнародно-правове забезпечення прав людини, кадри, приватні агенства зайнятості, пошук роботи, особи-кандидати у працівники, трудовий договір.

Аннотация

С учетом научных разработок и нормативного регулирования проанализированы вопросы обеспечения прав лиц-кандидатов в работники во время существования отношений по подбору кадров. Автор сделал определенные выводы по поводу определения роли государственного органа в преодолении нарушений законодательства в сфере труда, выявленных во время исследования обстоятельств отказа в принятии на работу лицам-кандидатам в работники. Обоснованы предложения по поводу правового регулирования отношений, возникающих на стадии поиска работы и заключения трудового договора.

Ключевые слова: международно-правовое обеспечение прав человека, кадры, частные агентства занятости, поиск работы, лица-кандидаты в работники, трудовой договор.

Movchan A.O. International legal guaranteeing human rights in relation to personnel selection

Summary

Taking into account scientific developments and regulatory issues are analyzed questions to ensure the rights of candidates to the workers during the lifetime of a relationship-based selection. The author has made certain conclusions on the definition of the role of the public authority in dealing with violations of the labour legislation, identified during the examination of the circumstances of the refusal to work individual candidates. Are grounded suggestions on legal regulation of relations arising at the stage of finding work and the conclusion of an employment contract.

Key words: international legal human rights of a person, private employment agencies, job search, person candidate employees, employment contract.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: затв. Законом України від 28.06.1996 р., № 254/96 – ВР// Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Козуб І. Природа права на працю осіб зі зниженою працездатністю // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 10. – С. 122–125.
3. Бугров Л.Ю. Проблемы свободы труда в трудовом праве России. – Пермь: Изд-во Пермского ун-та; Информационно-правовое агентство ИНПЭА, 1992. – 236 с.
4. Бондаренко Э.Н. Трудовой договор как основание возникновения правоотношения. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. – 226 с.
5. Нуртдинова А. Реформа трудового законодательства: основные направления / А. Нуртдинова // Рос. юстиция. – 1996. – № 2. – С. 41–43.
6. Жернаков В. Актуальні проблеми правового забезпечення прав людини у соціально-трудо-вій сфері // Вісник Академії правових наук України. – 2009. – № 1. – С. 156–166.
7. Киселев И.Я. Трудовое право России и зарубежных стран. Международные нормы труда. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 608 с.

Логвиненко М.І.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки
Сумський державний університет*

ВПЛИВ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ТРУДОВОГО ПРАВА НА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ

Постановка проблеми. У зв'язку з активною роботою над проектом Трудового Кодексу України, який знаходиться вже в другому читанні, в наукових колах набуває особливого інтересу питання відповідності даного нормативно-правового акту міжнародним стандартам та сучасним реаліям України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день є потреба у детальному дослідженні міжнародних договорів України та актів законодавства України про працю з метою виявлення колізій, прогалин та розробки методологічних основ їх подолання та вирішення. Над даною темою працюють вчені-юристи, зокрема фахівці трудового права – Єрьоменко В.В., Мельник К.В., Процишин М.В., Іншин М.І., Грекова М.М., Венедіктов В.С. та інші.

Формування завдання дослідження. Аналіз і визначення стану та проблеми адаптації українського трудового законодавства до системи міжнародних норм в сфері захисту трудових прав працівників.

Виклад основного матеріалу. Для України стратегічною метою є інтеграція у Європейський Союз (Євросоюз). В укладеній у 1994 році Угоді про партнерство і співробітництво між Україною та європейськими співтовариствами та їх державами-членами (УПС) питанням гармонізації законодавства України з правом Євросоюзу приділена особлива увага. Проте здобутки України у цій сфері поки що незначні. Відсутні й спеціальні дослідження гармонізації законодавства як феномену європейської інтеграції. Але, ні

у міжнародно-правовій теорії, ні в сучасній правотворчій практиці до останнього часу не приділялося належної уваги теорії гармонізації законодавства, з'ясуванню базових понять та підходів, хоча прикладні аспекти гармонізації законодавства є одними з найбільш актуальних і широкодосліджуваних у зарубіжній правовій теорії, особливо в сучасному праві ЄС [5, с.288].

Незважаючи на законодавче закріплення пріоритету Міжнародноправових норм, неясними залишаються питання остаточної ієрархії джерел трудового права, а отже правильне їх застосування до трудових правовідносин. Між тим на цей момент міжнародноправові акти складають досить великий та складний для правозастосування нормативний масив, який потребує більш глибокого та всебічного дослідження [6, с.173].

Конституція України (ст. 9) визначає, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, є частиною національного законодавства [1]. А в ч. 1 ст. 8 Кодексу законів про працю України передбачено, якщо міжнародним договором або міжнародною угодою, в яких бере участь Україна, встановлено інші правила, ніж ті, що їх містить законодавство України про працю, то застосовуються правила міжнародного договору або міжнародної угоди [2]. Тим самим визнається примат міжнародних норм права над національними.

Україна є членом МОП з 1954 року, співпраця МОП з Україною за роки її незалежності стала більш системною та динамічною. Дана

співпраця спрямована перш за все на ратифікацію та практичне впровадження конвенцій МОП, а також сприяння гармонізації національного законодавства з міжнародними трудовими нормами МОП та європейськими стандартами. За 55 років членства в МОП Україна ратифікувала 63 конвенції (за роки незалежності – 20), в тому числі 8 фундаментальних, чинними з них є 55.

Важливою сферою у даній співпраці є реформування трудового законодавства і підтримка реформ у сфері соціального страхування та соціального забезпечення, що набуває особливого значення в умовах законодавчого процесу у сфері трудового права України, яке сьогодні переживає важливий етап – розробку та прийняття Трудового Кодексу.

Для економічно-соціального розвитку населення України важливим є розроблення та реалізація програм забезпечення зайнятості, в тому числі молоді, людей з обмеженими фізичними можливостями. А також сприяння формуванню і підвищенню ефективності адміністрації праці та її складових, в тому числі таких інституцій: державна інспекція праці, органи державного нагляду у сфері охорони праці, служба посередництва і примирення.

Найбільш поширеним в Україні виданням Конвенцій МОП є видання, що здійснене Міжнародним бюро праці в 1999 році. Міжнародне бюро праці зробило застереження про те, що це видання захищається законодавством про авторське право. Разом з тим, Міжнародне бюро праці повідомило, що воно вітає видання конвенцій, але тільки після отримання дозволу на передрук або переклад. У такий спосіб були створені певні перешкоди для перевидання конвенцій і рекомендацій МОП. Більшість юристів, у тому числі суддів, не знають конвенцій МОП, що уже виключає їх застосування як актів, у яких формулюються норми трудового права прямої дії [3, с. 116]. Тому проблемним залишається питання застосування міжна-

родно-правових норм на практиці, адже в судовій практиці України не застосовуються норми міжнародно-правових актів. Судді, юристи-практики все-таки надають перевагу національному законодавству при вирішенні трудових спорів та питань що стосуються судового захисту трудових прав. Даний факт варто врахувати при прийнятті нового Трудового Кодексу і внести чинні норми міжнародного права в даний нормативно-правовий акт для їх практичного застосування.

Норми трудового права містяться також у численних інших багатосторонніх та двосторонніх міжнародних договорах України, згода на обов'язковість яких для України надана Верховною Радою. Колізії між такими міжнародними договорами та актами національного законодавства України про працю також мають вирішуватись на користь міжнародних договорів, що з одного боку вирішує проблему подолання суперечностей між ними.

Мельник К.В. висловив думку, що модифікація національного трудового законодавства є виконанням міжнародних зобов'язань держави та реалізацією глобальної узгодженості трудового права України з міжнародними трудовими нормами, що впливають із ратифікованих та універсальних конвенцій ООН, МОП, регіональних норм ЄС. Для втілення міжнародних норм та принципів праці в Україні потрібно створити умови для їхнього сприйняття національним правом, зокрема, створення чіткої законодавчої бази, яка визначає порядок застосування міжнародних актів, а також наслідків за їх порушення. При імплементації міжнародних норм праці потрібно враховувати характер національної правової системи, стан економіки, рівень культури, історичні особливості і традиції внаслідок чого розкривається ефективність міжнародних норм праці та їх благодійний вплив на трудові відносини в державі [4, с.650].

До джерел трудового права відносяться міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Парламентом. Україна є актив-

ним учасником світових та європейських організацій. Підписавши Віденську конвенцію українська держава взяла на себе обов'язок дотримуватися норм міжнародного права. Виникає питання реалізації та практичного застосування таких норм безпосередньо в Україні, адже вони конституційно закріплені частиною національного законодавства; питання колізій між національними та міжнародними правовими нормами.

Анотація

У статті на підставі норм національного та міжнародного законодавства про працю, з урахуванням необхідності прийняття нового Трудового кодексу України, досліджено вплив норм міжнародного трудового права на формування українського законодавства про працю. Проаналізовано відповідність Трудового кодексу України міжнародним стандартам та сучасним реаліям України.

Ключові слова: трудове право, уніфікація норм, засоби захисту, трудові права, працівник, законодавець, МОП, Трудовий кодекс України.

Аннотация

В статье на основании норм национального и международного законодательства о труде, с учетом необходимости принятия нового Трудового кодекса Украины исследовано влияние норм международного трудового права на формирование украинского законодательства о труде. Проанализировано соответствие Трудового кодекса Украины международным стандартам и современным реалиям Украины.

Ключевые слова: трудовое право, унификация норм, способы защиты, трудовые права, работник, законодатель, МОТ, Трудовой кодекс Украины.

Lohvynenko M.I. The influence of international labour law on the formation of the Ukrainian labour legislation

Summary

In the article, on the base of norms of national and international legislation about labour, taking into account the need for the adoption of the new Labour Code of Ukraine, was studied the influence of international labour law on the formation of the Ukrainian labour legislation. Is analyzed the compliance of the labour code of Ukraine with international standards and modern realities.

Key words: labour law, ways of protection, labour rights, worker, legislator, labour code of Ukraine.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996р.: за станом на 01.02.2011 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – С. 43.
2. Кодекс законів про працю від 10 грудня 1971р.: за станом на 08.09.2011 // Відомості Верховної Ради (ВВР) // – 1971. – № 50.

3. Єршоменко В.В. Колізії між актами міжнародного права та нормативно-правовими актами України про працю. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского / Серия «Юридические науки». Том 23(62).– № 1.– 2010 г.– С. 115-128. – [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/UZTNU_law/2010_1/15_er_omenko.pdf.
4. Мельник К.В. До питання адаптації трудового законодавства до міжнародних норм / К.В. Мельник // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 645–651 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11mkvdmn.pdf>.
5. Муравйов В. Проблеми гармонізації законодавства держав-членів та третіх країн в контексті європейської інтеграції.
6. Черткова Ю.В. Міжнародно-правові акти як джерело трудового права України. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского / Серия «Юридические науки». Том 22 (61). – № 1. – 2009 – С. 173–178.

УДК 342.922

Клюєв О.М.

*д.ю.н., професор, професор кафедри адміністративного, кримінального права і процесу
Міжнародний університет бізнесу і права*

ДО ПИТАННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ СПІЛЬНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ СУБ'ЄКТАМИ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Питання контролю за виконанням спільних управлінських рішень є однією із нагальних потреб правоохоронної діяльності, що пояснюється таким: По-перше, сучасний рівень розвитку юридичної науки зумовлює необхідність теоретичного узагальнення на концептуальному рівні вітчизняних та зарубіжних досягнень в галузі дослідження соціального та державного контролю, а також контролю за правоохоронною діяльністю. По-друге, існуючі сьогодні визначення понять «контроль» та «нагляд» у більшості випадків є синонімічними, що потребує подальшого уточнення. По-третє, відсутня і єдина думка вчених щодо визначення елементного складу та стадійності контролю. По-четверте, необхідність розробки концептуальних засад щодо державного контролю в Україні актуалізована фактом відсутності Закону «Про державний контроль в Україні». По-п'яте, контроль є важливим елементом координації правоохоронної діяльності на місцевому рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями контролю за виконанням спільних управлінських рішень суб'єктами правоохоронної діяльності займалися такі вчені, як О.Ф. Андрійко, М.В. Богданов, В.М. Гаращук, В.М. Плішкін та інші.

Формування завдання дослідження. Дослідження питання, щодо контролю за виконанням спільних управлінських рішень суб'єктами правоохоронної діяльності, полягає у визначенні суті поняття «контроль», завдання контролю, видів контролю.

Виклад основного матеріалу. Сутність контролю проявляється залежно від видів су-

місної діяльності, тобто взаємодії чи координації. Так, під час координації контроль в сфері правоохоронної діяльності полягає у нагляді та постійному спостереженні за відповідністю діяльності підконтрольних суб'єктів тим приписам, які вони отримують від вищестоячого органу або посадової особи. У свою чергу контроль під час взаємодії, як правило зводиться до взаємоконтролю.

У науковій літературі поняття «контроль» розглядається в широкому і вузькому аспектах. У першому випадку – це соціальний контроль як сукупність політичних, економічних та ідеологічних процесів і методів, за допомогою яких забезпечується стабільність суспільства та державного устрою, дотримання соціального (громадського) порядку, вплив на масову та індивідуальну свідомість. У вузькому розумінні поняття контролю частіше зводиться до перевірки: виконання рішень вищестоящої організації; рішень, розпоряджень різних рівнів управляючої системи; дотримання організаційних, економічних та інших нормативів; виконання планових завдань; дотримання законності, дисципліни і т. ін. [1-4 та ін.].

Для того щоб визначити сутність контролю за виконанням спільних рішень органів та підрозділів внутрішніх справ на місцевому рівні, необхідно мати уявлення про контроль взагалі: його роль та завдання в управлінні. Теорією і практикою управління розроблено питання про умови, за якими найбільш повно досягаються цілі контролю і зростає його ефективність. До таких умов відносяться: а) здійснення діяльності контролюючих органів у тісній єдності з виконанням конкрет-

них завдань; б) належна організація обліку роботи, який виступає необхідною основою контролю і в той же час сам є його об'єктом; в) наділення органів контролю владними повноваженнями, які дозволяють не тільки здобувати вірогідну інформацію про роботу контрольованих об'єктів, але й використовувати ці повноваження для усунення виявлених порушень та покарання винних; г) встановлення чіткої персональної відповідальності працівників апарату, яка полегшує процес контролю та виявлення винуватців порушень; д) ретельний підбір контролюючих кадрів [1; 2; 5].

Таким чином можна зробити висновок, що завданням контролю є: 1) отримання оперативної інформації про підлеглі органи (підрозділи); 2) відображення фактичного (об'єктивного) стану справ на підконтрольних об'єктах; 3) виявлення позитивного досвіду та прорахунків у прийнятих управлінських рішеннях, в організації та стилі роботи підлеглих органів.

В науковій літературі у більшості випадків зустрічається отождоження понять «контроль» та «нагляд». На нашу думку, поняття контролю є ширшим від нагляду. Під час його здійснення перевіряється не лише систематичність виконання нормативно-правових актів та прийняття рішень, а й враховуючи особливості контролю як функції державного управління, контролюючим органам надає право втручання в оперативну діяльність підконтрольних об'єктів у формі видання обов'язкових для виконання вказівок. Натомість завданням нагляду є лише виявлення та попередження правопорушень, з'ясування відповідності діяльності підконтрольних об'єктів чітко встановленим правилам. Органи, що здійснюють нагляд, не мають права втручатися в оперативну діяльність або змінювати акти органів державного управління. Отже, нагляд порівняно з контролем є більш вузьким видом діяльності.

Характеризуючи контрольну діяльність органів внутрішніх справ, необхідно виходити з того, що вона включає в себе як перевірки

певних об'єктів, так і інформаційно-аналітичну роботу щодо вивчення і оцінки стану справ на цих об'єктах, а також вжиття заходів до попередження і виявлення порушень відповідних правил, їх усунення та покарання винних. Контроль здійснюється відповідно до планів роботи, затверджених начальниками тих чи інших органів. Однак, в разі необхідності можуть проводитися і позапланові, несподівані перевірки об'єктів. Крім цього, перевірки можуть бути суцільними та вибірковими.

Контроль за фактичним виконанням спільних управлінських рішень може бути трьох видів, а саме: а) зовнішній, тобто, здійснюваний органами та установами, які не входять до системи правоохоронної діяльності; б) внутрішній, здійснюваний органами-координаторами у межах керованої ними системи; в) взаємоконтроль.

Охарактеризуємо кожен із названих видів. Зовнішній контроль – це контроль надвідомчий зі сторони виборних органів державної влади, спеціалізованих органів та громадськості за законністю в організаційно не підпорядкованих їм об'єктах, який в основному стосується однієї зі сторін їх діяльності. Цей вид контролю здійснюється у таких формах: конституційний, парламентський, судовий, фінансовий, громадський та прокурорський нагляд. Між цими видами контролю існують певні відмінності. Так, якщо судовий контроль спрямований на охорону, захист суб'єктивних прав, які можуть бути порушені застосуванням незаконного нормативно-правового акта, то конституційний, парламентський, прокурорський нагляд мають на меті охорону переважно авторитету закону, об'єктивного правопорядку. Таким чином, судовий контроль розрахований на силу зацікавленості кожного окремого громадянина у недопущенні порушень його законних прав. Контроль конституційний, парламентський, прокурорський передбачає зацікавленість відповідних органів у підтриманні правопорядку загалом.

Необхідність зовнішнього контролю виникає при реалізації окремої функції державного

управління або у випадках вирішення питань, що стосуються декількох галузей управління. Його здійснюють органи, наділені спеціальною контрольною компетенцією або спеціально утвореними державними інспекціями. У нашій країні діє складна система контрольних органів у сфері державного управління, її суб'єкти відрізняються різною структурно-організаційною формою і правовим статусом у системі органів виконавчої влади.

Зовнішній контроль за виконанням спільних рішень суб'єктами правоохоронної діяльності на місцевому рівні тісно пов'язаний зі здійсненням контролю за всією координаційною діяльністю. Але він має не такий всеохоплюючий та всебічний характер здійснення. Контроль за всією координаційною діяльністю проводиться за багатьма аспектами: за організаційним, ресурсним, фінансовим, функціональним і т.п. Зовнішній контроль за фактичним виконанням спільних рішень полягає у проведенні контрольних заходів для встановлення фактичного стану їх виконання та результатів, яких досягнуто.

Внутрішній контроль здійснюється відповідними апаратами органів внутрішніх справ. Правовою основою внутрішнього контролю є Конституція України в якій передбачено, що міністерства та відомства України несуть відповідальність за стан та розвиток доручених їм сфер управління; в межах своєї компетенції видають акти з метою виконання законів України, Указів Президента, розпоряджень та постанов Кабінету Міністрів. Можна навести таку структуру внутрішнього контролю в органах внутрішніх справ: МВС – Міністр – Колегія МВС – Департаменти, Головні управління та управління, їх керівники – начальники міськрайлінорганів внутрішніх справ – штаби – чергові частини – керівники структурних підрозділів – та інші працівники органів внутрішніх справ, які є старшими за посадою або за званням по відношенню до підлеглих.

Для внутрішнього контролю характерна особлива цілеспрямованість, що знаходить відображення у розв'язуваних за його допо-

могою завданнях, а саме: створення ієрархічної вертикалі реалізації державних, регіональних, місцевих програм, планів спільних узгоджених дій, рішень органів центральної влади, а також координаційних рішень усіх рівнів; підвищення виконавської дисципліни, відповідальності за доручену справу; швидке усунення викритих у процесі контролю недоліків; економія ресурсів, часу, сил та засобів управління і т.п. Внутрішній контроль являє собою найважливіший елемент керівництва, складову частину організаторської роботи органів внутрішніх справ, кожного окремого апарату та підрозділу міліції. Конкретні функції органів внутрішніх справ визначаються виходячи із принципу централізму, одним із виявів якого є підконтрольність нижчих органів вищим.

Взаємоконтроль як функціональний прояв системи «стримувань та противаг» характеризується тим, що вищестоящі органи, підрозділи та їх посадові особи здійснюють контроль самостійно або через органи, спеціально утворені ними для такого роду діяльності і які здійснюють контроль від їх імені (наприклад, профспілки; формою взаємоконтролю в органах внутрішніх справ є оскарження рішень посадових осіб та ін). Будучи ефективним засобом покращення організаційної роботи у сфері сумісної правоохоронної діяльності, взаємоконтроль також є методом виховання суб'єктів, способом реального виконання спільних координаційних рішень, усунення формалізму в цій справі, а також, що край важливе, він є своєрідною формою зворотного зв'язку, яка дозволяє визначити, наскільки точно витримуються задані системі параметри.

Від обсягу вирішуваних при контрольній діяльності питань доцільно виділити і такі форми контролю, як загальний та спеціальний. Так, під час загального контролю здійснюється перевірка органів внутрішніх справ по всіх напрямках та сферах їх діяльності. Такий контроль здійснюється, як правило, у формі інспекторських перевірок, про що йшлося вище. Під час спеціального контролю здій-

снюються перевірки, спрямовані на вивчення якогось конкретного питання або ділянки роботи (перевірка окремих служб та підрозділів органів внутрішніх справ, або перевірка окремих напрямків їх діяльності: фізичної, вогневої, спеціальної підготовки тощо).

Вид та форма контролю з різних питань діяльності органів внутрішніх справ, вибір форми контролю залежать від обсягу повноважень перевіряючого та завдань перевірки. Чим ширші його повноваження та можливості, тим різноманітніші форми застосованого контролю. Контрольні повноваження перевіряючих визначають ступінь доступу до інформації про управлінську діяльність органів внутрішніх справ і залежать від становища контролюючих органів у загальній системі державних органів.

Ефективність контролю залежить від повноти виконання суб'єктом контролю таких

основних вимог: контроль має здійснюватися безперервно, регулярно та систематично; бути своєчасним за терміном здійснення, сумлінним і повним в охопленні об'єкта контролю; бути оперативним та дійовим; контроль повинен бути невід'ємною частиною посадових обов'язків кожного керівника; форми і методи контролю повинні мати різносторонній характер: перевірки вищестоящими органами нижчестоящих, письмові звіти, контрольні журнали, картотеки, наради, засідання тощо.

Висновки. Таким чином, під контролем за виконанням спільних управлінських рішень суб'єктами правоохоронної діяльності на місцевому рівні ми розуміємо різноманітну за формами перевірку за відповідністю і повнотою виконання спільних рішень, визначення результатів їх виконання, виявлення відповідних недоліків та окреслення подальших завдань сумісної правоохоронної діяльності.

Анотація

У статті досліджується поняття контролю як способу забезпечення законності й дисципліни в державному управлінні. Визначено поняття, види та форми контролю, здійснено розмежування понять контролю та нагляду, наведено необхідні умови ефективної контрольної діяльності правоохоронних органів.

Ключові слова: контроль, нагляд, перевірка, види контролю, форми контролю, ефективність контролю.

Аннотация

В статье исследуется понятие контроля как способа обеспечения законности и дисциплины в государственном управлении. Определены понятие, виды и формы контроля, осуществлено разграничение понятий контроля и надзора, выделены необходимые условия эффективной контрольной деятельности правоохранительных органов.

Ключевые слова: контроль, надзор, проверка, виды контроля, формы контроля, эффективность контроля.

Kliuiev O.M. On the issue of control over the execution of common managerial decisions by subjects of law-enforcement activity

Summary

This article explores the concept of control as a way of ensuring of law and discipline in state administration. Are defined a concept, types and forms of control, is identified the difference between the concepts of control and oversight, are given the necessary conditions for an effective control of law enforcement agencies.

Key words: control, oversight, inspection, inspections, types of control, effectiveness of control.

Список використаних джерел:

1. Андрійко О.Ф. Організаційно-правові проблеми державного контролю у сфері виконавчої влади: Автореф. дис. ... докт. юрид. наук. – К., 1999. – 38 с.
2. Богданов М.В. Организация и совершенствование контроля в органах внутренних дел. Лекция. Ташкент. – 1982. – 35 с.
3. Гаращук В.М. Контроль та нагляд у державному управлінні / Худож.-оформлювач О. Агеєв. – Х.: Фоліо, 2002. – 176 с.
4. Державний контроль у сфері виконавчої влади: Наук. доповідь / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К.: Ін-т держ. і права НАН України, 2000. – 60 с.
5. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ: Підручник / За ред. Ю.Ф. Кравченка. – К.: НАВСУ, 1999. – 702 с.

Нікітенко О.І.

*д.ю.н., доцент, заслужений юрист України, полковник міліції,
професор кафедри адміністративного, кримінального права і процесу
Міжнародний університет бізнесу і права*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Несприятливі зміни в якісних характеристиках у сфері внутрішньої безпеки характерні не лише для нашої країни, але і практично для усіх країн світу. У тих, що склалися соціально-економічних і політичних умовах, ще більше зростає значення ефективної діяльності правоохоронних органів щодо забезпечення внутрішньої безпеки. Вирішуючи завдання щодо забезпечення внутрішньої безпеки, правоохоронні органи використовують при цьому специфічні засоби і методи, що дозволяють забезпечити високу результативність, ефективність і кінцевий результат роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зарубіжний досвід забезпечення внутрішньої безпеки держави правоохоронними органами та можливості його застосування в Україні було предметом дослідження таких науковців: В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Д.І. Бахрах, Ю.П. Битяк, І.П. Голосніченко, С.М. Гусаров, Е.В. Додін, Р.А. Калюжний, О.Л. Копиленко, С.В. Ківалов, В.К. Колпаков, А.Т. Камзюк, О.М. Музичук, Н.Р. Нижник, В.І. Олефір, В.П. Петков, Ю.С. Шемчушенко. Останнім часом продовжується дослідження проблеми удосконалення діяльності державних органів у сфері забезпечення внутрішньої безпеки України, зокрема, У.І. Барановського, О.М. Джужи, В.А. Ліпкана, О.А. Лупалова, Г.О. Понамаренко, А.М. Стівчатого та ін.

Формування завдання дослідження. Теоретичні проблеми удосконалення забезпечення внутрішньої безпеки держави правоохоронними органами полягає у розробці на

підставі комплексного аналізу теоретичних, методологічних, організаційних і правових засад та визначення призначення та подальших напрямів і перспектив діяльності, щодо внутрішньої безпеки України та шляхів удосконалення її забезпечення правоохоронними органами.

Виклад основного матеріалу. Становлення незалежної правової держави Україна проходить у складних економічних і соціальних умовах, що характеризуються, зокрема, різким спадом виробництва, безробіттям, ростом корупції, хабарництвом та зловживанням владою. Несприятливі зміни в якісних характеристиках у сфері внутрішньої безпеки характерні не лише для нашої країни, але і практично для усіх країн світу. У тих, що склалися соціально-економічних і політичних умовах, ще більше зростає значення ефективної діяльності правоохоронних органів щодо забезпечення внутрішньої безпеки. Вирішуючи завдання щодо забезпечення внутрішньої безпеки, правоохоронні органи використовують при цьому специфічні засоби і методи, що дозволяють забезпечити високу результативність, ефективність і кінцевий результат роботи.

Останніми роками активно розширюється й поглиблюється зарубіжне співробітництво у сфері внутрішньої безпеки. Пояснюється це тим, що у світі відбувається швидкий розвиток інтеграційних процесів, взаємно спростився порядок в'їзду й виїзду, і тим, що проблема набуває все більш глобального характеру. Зростання рівня злочинності характерно практично для всіх розвинених держав.

Аналіз зарубіжних конституцій дозволяє зробити такі висновки щодо питання про обсяг конституційної регламентації статусу органів охорони правопорядку: у переважній більшості випадків ці органи згадуються в конституціях побічно чи фрагментарно; передусім йдеться про повноваження вищих органів влади із призначення керівників правоохоронних структур; в окремих випадках, встановлена заборона на членство з партій працівників поліції (Конституція Італії); встановлена вимога на регулювання діяльності поліції виключно органічним законом (прийняття якого вимагає 2/3 від складу парламенту) (наприклад, попередня редакція Конституції Угорської Республіки); встановлена можливість використовувати збройні формування для цілей поліцейської служби (Конституція Ліхтенштейну); найчастіше в конституціях використовується категорія «поліція» як родове поняття всіх правоохоронних озброєних структур; однак найбільш поширеним варіантом є вирішення зазначених питань з точки зору розмежування компетенції у федеративних країнах між центром та суб'єктами федерації (Конституції Австрії, Швейцарії).

Крім того, відбувається процес інтернаціоналізації злочинності, що призводить до зростання числа правопорушень, що мають міжнародний характер. Наприклад, учинення правопорушень на території інших держав, переведення доходів від злочинної діяльності за кордон. Становлять міжнародну небезпеку незаконний обіг культурних цінностей, зброї, радіоактивних матеріалів, нелегальна міграція людей. За наявними відомостями, кожне десяте зі злочинних формувань, що діють на території України, має зв'язки із закордонним кримінальним середовищем.

Боротьба з такими видами правопорушень може бути ефективною тільки за умови поєднання зусиль правоохоронних органів більшості держав; вироблення загального правового механізму, що дозволяє реально здійснювати принципи міжнародного співробітництва в боротьбі із правопорушеннями; підтримання

правопорядку; охорони прав і законних інтересів громадян.

Водночас за роки незалежності в Україні накопичено певний досвід у цьому важливому напрямку боротьби з правопорушеннями, тому, враховуючи новітні досягнення науки права, рекомендації наукових форумів, рівень суспільної свідомості й суспільної думки, історичні традиції, нагальною є необхідність аналізу міжнародного співробітництва правоохоронних органів у сфері внутрішньої безпеки як історико-правового явища на сучасному етапі державотворення в Україні.

Поняття, зміст та основні напрямки вдосконалення взаємодії правоохоронних органів України у боротьбі з правопорушеннями як складова міждержавних відносин у галузі міжнародного співробітництва, спрямованих передусім на побудову універсальних механізмів взаємодії з поліцейськими інститутами інших країн.

Аналіз діяльності правоохоронних органів України свідчить про те, що злочинці, користуючись «прозорістю» кордонів, переходять від правосуддя на території інших держав – як далекого зарубіжжя, так і членів співдружності. Внаслідок цього працівники правоохоронних органів України, керуючись засадами поваги державного суверенітету й незалежності інших держав, у взаєминах зі своїми колегами діють, виходячи з принципів міжнародного права, дотримуючись норм і правил, усталених на території цих країн.

Вивчення наявної документальної бази дозволяє висновувати, що підґрунтям співробітництва між правоохоронними органами України та відповідними правоохоронними органами інших держав слугує розвинена договірно-правова база міжнародного співробітництва у сфері боротьби з правопорушеннями та забезпечення громадської безпеки, а саме угоди як на міжнародному, так і на міжвідомчому рівнях та відповідні протоколи, які регламентують механізм їх реалізації.

Однак необхідно зазначити, що гострота питання боротьби з міжнародною злочинні-

стю фактично нівелюється боротьбою зі злочинністю загалом. І в цьому процесі одним із найважливіших питань є вдосконалення законодавства, спрямованого на організацію, координацію і взаємодію правоохоронних органів у боротьбі з правопорушеннями. Цей процес повинен базуватися на позитивному розв'язанні протиріч між новими об'єктивними процесами розвитку суспільства і юридичною формою, що на сьогодні не встигає за їх відображенням. Законотворчий процес організації міжнародного співробітництва у сфері внутрішньої безпеки повинен спрямовуватися на протидію негативним процесам суспільного розвитку, враховувати останні досягнення науки права, рекомендації наукових форумів, рівень суспільної свідомості й суспільної думки, історичні традиції, дотримуватися поступальності, спиратися на ресурсні можливості забезпечення чинності закону.

Крім того, в умовах реформування правоохоронної системи держави проблема міжнародного співробітництва правоохоронних органів України у боротьбі із правопорушеннями формує необхідність побудови універсальних механізмів взаємодії з поліцейськими інститутами інших країн. Взагалі стандарти щодо питань співробітництва країн у правоохоронній сфері потребують докорінних змін. Для ефективного забезпечення взаємодії правоохоронних органів у боротьбі з правопорушеннями внутрішньодержавних механізмів недостатньо, тому у світі гостро постало питання створення конституційних, правових, організаційних форм накопичення міждержавних ініціатив у сфері правозабезпечення для їх реалізації у контексті взаємодії правоохоронних структур; формування механізмів втілення в національну методичку діяльності правоохоронних органів міжнародного досвіду боротьби з різного роду проявами транснаціональної злочинності шляхом комплексного підходу до цієї проблеми. У зв'язку з цим необхідно погодитись із думкою фахівців-правознавців, що взаємодія правоохоронних структур із наведених питань не

є автономним явищем, а існує як компонент міждержавних відносин у галузі міжнародного співробітництва.

Необхідно зазначити, що процес налагодження взаємодії, наприклад співробітництва правоохоронних органів України з правоохоронними органами інших країн, невід'ємно пов'язаний із реалізацією компетенції цього державного інституту. Такі елементи означеного забезпечення як створення відповідної нормативно-правової бази, умов для реальної реалізації повноважень правоохоронних органів у боротьбі з правопорушеннями, налагодження системи відносин із правоохоронними органами інших країн у цьому напрямку становлять практичний аспект роботи правоохоронних органів у сфері внутрішньої безпеки, функціональну базу існування цієї формації саме в розрізі напрямів її діяльності, провідним із яких є запобігання та боротьба з правопорушеннями. Із зазначеного слід розуміти, що співробітництво правоохоронних органів України з поліцейськими структурами щодо протидії правопорушенням у сфері внутрішньої безпеки необхідно розглядати як історико-правове явище, що, безперечно, має наукове обґрунтування.

На погляд К. Степаненка, поняття «співробітництво» та «взаємодія» не мають принципових відмінностей, але, зважаючи на процедурний аспект названих явищ, зміст взаємодії має детальніший вигляд та постає інструментом прозорого і об'єктивного розгляду певного напрямку роботи такого інституту правозабезпечення як міліція України.

Одним із перших кроків до формування теоретичних засад цього правового явища буде визначення змісту взаємодії правоохоронних органів з поліцейськими силами іноземних країн у боротьбі з правопорушеннями на глобальному, універсальному та міжурядовому рівнях, що має певні особливості, зумовлені, насамперед, позанаціональним форматом дії означеного процесу.

Отже, на наш погляд, така взаємодія може визначатися як заснована на міжнародному

та національному законодавствах, а також міждержавних та відомчих нормативних актах практики боротьби з правопорушеннями в межах компетенції, що здійснюється за допомогою визначених форм, методів, засобів і можливостей та спрямована на розвиток співпраці правоохоронних органів різних країн у протидії правопорушенням. Якщо розглядати взаємодію правоохоронних органів з поліцейськими структурами іноземних держав із цього питання у більш широкому розумінні, такий вид діяльності правоохоронного органу є одним із напрямів зовнішньої політики держави.

Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю як напрям політики держави має різні аспекти, серед яких можна зазначити інформаційно-аналітичний, організаційно-правовий, методичний та ресурсний аспекти. Таким чином, міжнародне співробітництво у боротьбі з правопорушеннями відбувається за взаємодоповнення складних факторів – збереження державного суверенітету, неприпустимості втручання у внутрішні справи держави, компромісних домовленостей та угод, що призводить до самообмеження, порушення суверенітету держав.

Необхідно зазначити, що міжнародне співробітництво правоохоронних органів України з поліцейськими структурами іноземних країн має безпосереднє відношення до конституційних основ функціонування державної влади в Україні. Конституція України вказує на безперечне забезпечення національних інтересів і безпеки України шляхом підтримання мирного та взаємовигідного співробітництва з членами міжнародної спільноти за загально-визнаними принципами і нормами міжнародного права [1, ст. 35].

Також слід вказати на те, що названа взаємодія як самодостатнє явище має власну законодавчу базу, яку умовно можна поділити на дві складові. Перша – це міжнародні документи щодо забезпечення демократичних прав людини і державні угоди з надання правової допомоги. Друга група безпосередньо

стосується взаємодії правоохоронних органів і визначає механізм спільної боротьби з правопорушеннями. Ці документи слугують правовою основою взаємодії або міжнародного співробітництва правоохоронних органів України з правоохоронними структурами інших країн.

Правоохоронна діяльність правоохоронних органів із охорони внутрішньої безпеки України від внутрішніх загроз, регламентована законодавчими актами нашої держави і знаходить відображення в законодавчих актах: «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [2, с. 35], «Про забезпечення безпеки осіб, що беруть участь в кримінальному судочинстві» [3, с. 51] і затверджених на їх основі внутрішньовідомчих нормативних актів правоохоронних органів. Ці нормативно-правові акти складають правову основу здійснення адміністративно-розшукової діяльності її суб'єктами, в цих законодавчих актах визначені права і обов'язки цих служб, що виконують професійну діяльність по охороні внутрішньої безпеки країни.

Одна з основних тенденцій, що характеризує розвиток сучасних держав і відповідно їх систем правоохоронних органів із забезпечення внутрішньої безпеки країни, зокрема Франції, Німеччини, Англії та США взаємодія направлена на розширення міжнародного співробітництва.

Губанов А. вважає що, міжнародне співробітництво правоохоронних органів представляється можливим розглядати як один із компонентів взаємодії держав у сфері охорони внутрішньої безпеки, захисту прав, свобод та інтересів громадян, національних інтересів, попередження та профілактика злочинності, що нині на сьогодні важливою частиною міжнародних відносин. Серед основних напрямів такого співробітництва можна виділити:

- надання правової допомоги по попередженню, розкриттю і розслідуванню із кримінальних справ;
- укладання, реалізація договорів про боротьбу з транснаціональною злочинністю та

спільного дослідження проблем боротьби із адміністративними правопорушеннями;

– регламентація кримінально-юридичних питань і право особи в сфері забезпечення правоохоронними органами порядку, обмін інформацією, що представляє інтерес для правоохоронних органів у сфері забезпечення внутрішньої безпеки;

– обмін досвідом правоохоронної діяльності в практичній і науковій діяльності щодо забезпечення внутрішньої безпеки;

– надання матеріально-технічної, кадрової і консультативної допомоги [4, с. 288].

Питання розширення міжнародного співробітництва правоохоронних органів із забезпечення внутрішньої безпеки держави привертають увагу багатьох сучасних країн та міжнародних організацій. Зокрема, це відображено у Віденській Декларації про злочинність і правосуддя: відповіді на виклики ХХІ століття, прийнята на Десятому Конгресі Організації Об'єднаних Націй, з попередження злочинності і поводження з правопорушниками. В декларації зазначається, що держави – члени ООН, висловлюючи стурбованість впливом на суспільство здійснення злочинів, переконані в необхідності двостороннього, регіонального і міжнародного співробітни-

цтва по охороні в сфері внутрішньої безпеки, надавати правоохоронним органам допомогу в їх зусиллях по зміцненню своїх внутрішніх систем [5, с. 79].

Висновки. Зауважимо, що процес розвитку національної правової системи на сучасному етапі відбувається в світлі зовнішніх політичних орієнтирів України та міжнародних демократичних стандартів, зокрема набуття членства України в Раді Європи, що зумовило імплементацію норм і стандартів Ради Європи в національне право, і прагнення приєднатися до Європейського союзу, що, в свою чергу, вимагає здійснення гармонізації та адаптації національного законодавства України і законодавства Європейського союзу по вдосконаленню діяльності правоохоронних органів із забезпечення внутрішньої безпеки країни, національної безпеки, прав і свобод громадян України.

Таким чином результати проведеного дослідження свідчать, що в сучасному розвитку нашої держави комплексно, з урахуванням досягнень правової науки та адміністративного права, проаналізовано проблемні питання забезпечення зарубіжними країнами внутрішньої безпеки держави правоохоронними органами та можливості його застосування в Україні.

Анотація

Правоохоронна система України сьогодні неможливо ефективно виконувати покладені на неї державою функції та завдання у сфері забезпечення внутрішньої безпеки України. Забезпечення внутрішньої безпеки держави правоохоронними органами має свої особливості, що, насамперед, залежить від характеру державних завдань та функцій, щодо забезпечення внутрішньої безпеки держави, їх повноважень, форм і методів професійної діяльності.

Ключові слова: зарубіжний досвід, внутрішня безпека, правоохоронні органи, міжнародне співробітництво, національний інтерес, міжнародні відносини, міжурядові правові акти, міжнародні стандарти і норми, правова допомога, попередження правопорушення, правова культура співробітників правоохоронних органів.

Анотация

Правоохранительная система Украины сегодня не в состоянии эффективно выполнять возложенные на нее государством функции и задачи в сфере обеспечения внутренней безопасности Украины. Обеспечение внутренней безопасности государства правоохранительными органами имеет свои особенности, что прежде всего, зависит от характера государственных за-

дач и функций, по обеспечению внутренней безопасности государства, их полномочий, форм и методов профессиональной деятельности .

Ключевые слова: зарубежный опыт, внутренняя безопасность, правоохранительные органы, международное сотрудничество, национальный интерес, международные отношения, межправительственные правовые акты, международные стандарты и нормы, правовая помощь, предупреждение правонарушений, правовая культура сотрудников правоохранительных органов.

Nikitenko O.I. Foreign experience in providing the state internal security by law enforcement authorities and possibilities of its application in Ukraine

Summary

The law enforcement system in Ukraine today is not able to perform effectively the functions entrusted to it by the State functions and tasks in the field of internal security. Internal security of the State law enforcement agencies has its own characteristics that primarily depend on the nature of the public tasks and functions to ensure the internal security of the State, their powers, forms and methods of work.

Key words: foreign experience, homeland security, law enforcement, international cooperation, national interest, international relations, intergovernmental legal acts, international standards and norms, legal assistance, prevention, legal culture of law enforcement officers.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 р., № 3341–ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 24. – Ст. 117.
3. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України: від 23.12.1993 р., № 3782–ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 11. – Ст. 51.
4. Губанов А. Полиция зарубежных стран, организационно–правовые основы, стратегия и тактика деятельности / А. Губанов. – М.: МАЕП, 1999. – 288 с.
5. Віденська Декларація про злочинність і правосуддя: відповіді на виклики ХХІ століття / прийнята на Десятому Конгресі ООН по попередженню злочинності і поводження з порушниками, 10–17 квітня 2000 р. // Юридичний вісник України. – 2000. – № 33. – С. 79.

Гущин О.О.

підполковник юстиції, ад'юнкт

Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЦЕДУРНИХ НОРМ У МІЖНАРОДНИХ МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЯХ (АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ НА РІВНІ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА)

Постановка проблеми. Сучасні міжнародні відносини як і все людство в цілому відчувають суттєві зміни, які перш за все пов'язані з глобалізаційними процесами. Вони пронизують життя всієї людської спільноти і зокрема впливають на кожну окрему людину. Виходячи з того, що держави в сучасних умовах взаємопов'язані і будь-яка проблема (соціальна, політична, релігійна, екологічна), що виникла в одній країні може вплинути на сусідні і навіть на дуже віддалені країни і регіони, сьогодні постало перед людством серйозне завдання – створення механізму подолання та попередження криз та кризових явищ, які можуть призвести до катастроф. Одним з механізмів попередження та подолання криз вважають миротворчі операції. На сьогодні актуальним питанням є застосування процедурних норм у міжнародних миротворчих операціях, оскільки на думку експертів, причина цього криється у невирішеному протиріччі між основними принципами міжнародного права – правом націй на самовизначення та правом окремих держав на суверенітет і територіальну недоторканість [7, с. 21-22].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однак слід зазначити, що проблема застосування процедурних норм національного законодавства у міжнародних миротворчих операціях не стала предметом окремого дослідження серед вітчизняних дослідників. Деякою мірою розкриваються аспекти застосування норм стосовно діяльності Збройних сил України у міжнародних миротворчих операціях [4; 6; 8].

Формулювання завдання дослідження. Виходячи з актуальності теми, автор поставив

завдання проаналізувати механізм застосування процедурних норм у міжнародних миротворчих операціях; запропонувати шляхи удосконалення даного механізму у вітчизняному законодавстві.

Виклад основного матеріалу. Сучасна система нормативно-правових актів, яка стосується правил поведінки миротворчих підрозділів, перестає бути завершеною та досконалою. Вона в достатній мірі регулює питання застосування «класичного» МГП (тобто, узагальнено, права Гааги та Женеви) під час ведення «класичних» бойових дій, збройного конфлікту, війни, тобто тоді, коли військовослужбовець – миротворець фактично стає учасником (нехай навіть й третьою стороною) такого конфлікту.

Проте, аналізуючи характер сучасних конфліктів, далеко не всіх їх можна визначити як класичний збройний конфлікт. Набувають поширення міжнародні та внутрішні конфлікти міжетнічного, релігійного, економічного характеру. Тож цілком логічним є той факт, що операції з примушення до миру (відомі ще як операції з насадження миру, *peace enforcement ops*), дедалі стають все більш рідкісними [1, с. 23].

Досвід участі автора в операціях з підтримки миру, міжнародних навчаннях та науково-практичних заходах, присвячених правовому забезпеченню миротворчої діяльності, дозволяє зробити висновок, що МГП в його класичному змісті та розумінні (право війни) на сучасному етапі миротворчої діяльності вже не здатне в повній мірі регулювати всі нагальні питання її правового забезпечення [4].

Практично всі миротворчі операції за складом їх учасників є багатонаціональними, коаліційними. Основні завдання та статус коаліційних миротворчих сил містяться в рішеннях Ради безпеки ООН, ОБСЄ, які, власне, і надають їм легітимність. Однак лише цими резолюціями нормативна база, якою мають керуватись миротворці, далеко не вичерпується. На кожну миротворчу операцію опрацьовується чітка ієрархічна вертикаль нормативних актів, які регулюють ті чи інші практичні питання, від угод про статус сил (відомі як SOFA, status of forces agreement) до правил застосування сили (Rules of engagement), від міждержавних угод щодо військово-технічних аспектів участі підрозділів до внутрішнього законодавства кожної країни – контрибутора.

Крім того, особовому складу, що входить до миротворчого контингенту, необхідно досконало знати, розуміти та застосовувати операційні плани, операційні накази, стандартні операційні процедури тієї військової організації (частіше за все це багатонаціональні підрозділи, бригади), до складу яких вони направляються. Цілком очевидно, що такі знання та навички повинні набуватись у процесі підготовки національних підрозділів, а не постфактум на місцях [1, с. 12-13; 2, с. 59].

Більше того, процес прийняття рішень та місце в ньому, зокрема, юридичного радника, в міжнародних операціях та коаліційних підрозділах має певні відмінності від прийнятих в національних збройних силах [11; 12].

Такий стан справ призводить до логічного висновку про трансформацію форм та засобів застосування підрозділів Збройних Сил України на сучасному етапі. Відповідно, має змінюватись і нормативна база, яка регулює практичні аспекти зазначених питань [12].

Проте, як вже було зазначено, «класичним» МГП, яке на достатньому рівні вивчається в ЗС України, зазначені питання врегульовані недостатньо.

Варто відзначити про видання низки наказів Міністра оборони України, начальника Генерального штабу – Головнокомандувача ЗС

України, які регулюють питання підготовки миротворчих контингентів та їхньої діяльності в зонах відповідальності.

Не дивлячись на це, аналіз існуючих нормативно-правових актів свідчить про необхідність створення в ЗС України певної нормативної бази, яка охоплюватиме та систематизуватиме всі правові аспекти, що стосуються участі національних миротворчих підрозділів у кожній миротворчій операції, включаючи не тільки міждержавні угоди, а й внутрішні акти коаліційних миротворчих сил [8].

Виходячи з цього, на думку автора, у межах галузі військового права конче необхідно формувати новий правовий інститут, який набув широкого розвитку, зокрема, у країнах НАТО, а в національній правовій системі фактично відсутній. Йдеться про так зване Право операцій збройних сил (або інакше – Операційне право), одним з фундаментальних елементів якого буде виступати саме МГП, адаптоване, за можливістю, до певних моделей миротворчих дій, поведінки. Як наочний приклад систематизації правових норм з питань проведення операцій можна навести останнє видання Довідника з операційного права (США, 2010 рік), який є лише базовим, «оглядовим» документом та налічує при цьому 597 сторінок.

Висновки. Таким чином ефективних стандартних рецептів врегулювання збройних конфліктів міжнародна спільнота не виробило й дотепер. Причина цього криється у невирішеному протиріччі між основними принципами міжнародного права – правом націй на самовизначення та правом окремих держав на суверенітет і територіальну недоторканість. Все це доводить суперечливе значення миротворчих операцій в сучасних міжнародних відносинах оскільки з одного боку вони сприяють створенню безпечнішого світу, а з іншого провокують подальші проблеми і конфлікти. Дієвим засобом для удосконалення застосування процедурних норм у міжнародних миротворчих операціях національного законодавства є формування правового інституту – Право операцій збройних сил.

Анотація

У статті розглядається актуальні питання національного законодавства стосовно застосування процедурних норм у міжнародних миротворчих операціях. Зазначено, що «право війни» на сучасному етапі миротворчої діяльності вже не здатне в повній мірі регулювати всі нагальні питання її правового забезпечення. Автором пропонується удосконалення національного військового права шляхом організації правового інституту – Права операцій збройних сил.

Ключові слова: миротворчі операції, національне законодавство, контрибутор.

Аннотация

В статье рассматриваются актуальные вопросы национального законодательства относительно применения процедурных норм в международных миротворческих операциях. Отмечено, что «право войны» на современном этапе миротворческой деятельности уже не способно в полной мере регулировать все актуальные вопросы ее правового обеспечения. Автором предлагается усовершенствование национального военного права путем организации правового института – Права операций вооруженных сил.

Ключевые слова: миротворческие операции, национальное законодательство, контрибутор.

Hushchyn O.O. The application of procedural rules in international peacekeeping operations (relevant issues at the level of the national legislation)

Summary

The article discusses the current issues of national legislation concerning the application of the procedural rules in international peacekeeping operations. It is noted that the «right of war» at the present stage of peacekeeping activities has been unable to regulate fully all issues of its legal enforceability. The author proposes reinforcement of the national military law through the legal institution-the right of the armed forces.

Key words: peacekeeping operations, national legislation, kontributor.

Список використаних джерел:

1. Батырь В. Международное гуманитарное право о законах и обычаях войны / Батырь В., Гордиевский А. // Ориентир. – 2002. – № 8. – С. 20–23.
2. Бондаренко О. Международное законодательство о правовом положении участников боевых действий и миротворческих операций / Бондаренко О. // Ориентир. – 2007. – № 1. – С. 50–60.
3. Гогош О. Проблематика сучасної миротворчості [Електронний ресурс] / О. Гогош. – Режим доступу: <http://natoua.org/index.php>. – Назва з екрану.
4. Голопатюк Л.С. Миротворча діяльність Збройних Сил України у сучасній системі міжнародної безпеки – [Електронний ресурс] / Л.С. Голопатюк. – Режим доступу: http://www.se2.dcaf.ch/serviceengine/Files/DCAF/26007/.../bm_ukrndefence.p
5. Гордиевский А. Под защитой права / Гордиевский А. // Ориентир. – 2003. – № 8. – С. 32–39.
6. Каляев А. Збройні сили України у миротворчих операціях ООН і ОБСЄ – [Електронний ресурс] / А. Каляев. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nznuoa/ist/2009.../32_Kaljajev.pdf.
7. Корякин В. Учет норм международного гуманитарного права при организации и ведении боевых действий / Корякин В., Колясников А. // Ориентир. – 2005. – № 12. – С. 20–23.

8. Лук'янов А. Сучасна миротворчість: військові операції невоєнного типу – [Електронний ресурс] / А. Лук'янов. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/index.php?part=massmedia&sub=read&id=12103>. – Назва з екрану.
9. Перепелиця Г. Втрачати парасольку НАТО ніхто не хоче – [Електронний ресурс] / Г. Перепелиця. – Режим доступу: <http://eu.prostir.ua/library/243527.html>. – Назва з екрану.
10. Устав Організації Об'єдинених Націй – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/documents/charter>. – Названня с екрана.
11. Хронологія операцій ООН по піддержанню мира – [Електронний ресурс] – // <http://www.un.org/russian/peace/pko/chronol.htm>.
12. Юрковский А. Правда о НАТО – [Електронний ресурс] – / Юрковский А. // <http://www.otechestvo.org.ua/main/20061/605.htm>.

УДК 342.951:351.82

Коропатнік І.М.

*к.ю.н., доцент, начальник кафедри військового права військового факультету
Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ДО ПИТАННЯ МИРОТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. На сучасному етапі Україна розбудовує систему своєї національної безпеки у порівняно нестабільному міжнародному середовищі, за умов неучасті в оборонних союзах і за різноспрямованих військово-політичних орієнтацій держав свого найближчого географічного оточення.

Підкреслимо, що в епоху глобалізації пріоритетом є забезпечення сталого розвитку. Роль воєнної безпеки знижується в умовах економізації міжнародних відносин, а спроби реалізації політичного впливу шляхом застосування військової сили неодноразово доводили свою неспроможність. Але традиційна «важка» безпека не зникла з переліку необхідних компонентів сталого розвитку, щонайменше як фактор попередження застосування сили або тиску загрозою її завдати, а була вимушена переорієнтуватись на виконання інших нових завдань. Безпрецедентний у сучасній історії терористичний акт 11 вересня 2001 р. поставив світ перед необхідністю перегляду стратегії та політики безпеки на глобальному, регіональному та національному рівнях з урахуванням їхнього глибинного взаємозв'язку.

Система міжнародних відносин дедалі більше стає безпекоцентричною – чинники глобальної та регіональної безпеки й стабільності стають чи не найвизначальнішими у формуванні нового світового ладу. У світлі нового бачення тероризм постає не тільки як засіб з'ясування політичних суперечностей, а й як одна із форм ведення війни. Усвідомлення зазначених обставин спонукало міжнародні організації та національні держави до застосування всіх наявних можливостей протидії тероризму, насамперед силових. Саме

збройні сили виявилися найбільш мобільним засобом вирішення питання щодо радикальної зміни середовища, в якому могли вільно розвиватися та формуватися терористичні структури. По суті, ХХІ століття започаткувало принципово нову парадигму безпеки, характерними рисами якої стала можливість превентивного застосування сили за межами національної території з метою упередження та нейтралізації загроз національній і міжнародній безпеці. Загалом нова парадигма оборонної політики, що формується в реаліях сучасного світу, спрямована на створення ефективних механізмів безпеки, орієнтованих на протидію асиметричним загрозам. Вона не тільки пов'язана із збільшенням у міжнародній політиці ролі сили, але й потребує глибокої кооперації та ширшого співробітництва між воєнно-політичними структурами цивілізованих країн, запровадження нових механізмів взаємодії, зокрема шляхом створення більш гнучких альянсів та коаліцій. Суттєві трансформації відбуваються на національному та регіональному рівнях. Принцип превентивного застосування сили за межами національної території став визначальною ознакою нової оборонної стратегії та політики США, Росії. Необхідність реагувати на асиметричні загрози стала потужним поштовхом до реформування збройних сил, які мають бути більш мобільними, швидкими та гнучкими.

Таким чином, посилення в міжнародній політиці ролі силового компонента та розвиток консолідації воєнно-політичної діяльності по боротьбі з нетрадиційними загрозами призвели до зміцнення діючих та запровадження нових механізмів взаємодії як у двосторонніх, так і у багатосторонніх відносинах, а на на-

ціональному рівні прискорили процес об'єднання можливостей різних силових структур, оптимізації їх взаємодії у боротьбі з новими загрозами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика, пов'язана із збільшенням у міжнародній політиці ролі сили, поглиблення кооперації та ширшого співробітництва між воєнно-політичними структурами цивілізованих країн, запровадження нових механізмів взаємодії (зокрема і в миротворчих операціях) досліджувалася такими українськими та російськими фахівцями, як Голопатюк Л.С., Гречанінов В.О., Заросило В.О., Кивлюк В.С., Кудашкін О.В., Лунник О.І., Мельник О.М., Теличкін О.М., Шамрай В.О. Шекера О.Г. Разом з тим аналіз робіт вищезазначених вчених дає змогу дійти висновку, що українськими фахівцями недостатньо уваги приділено механізмам застосування Україною свого миротворчого потенціалу в СНД та Чорноморському регіоні.

Формулювання завдання дослідження. Враховуючи нові підходи до ролі миротворчості в системі забезпечення глобальної безпеки автор поставив перед собою завдання визначити основні напрямки та перспективи миротворчого потенціалу України в Чорноморському регіоні та СНД.

Виклад основного матеріалу. Водночас ефективність державної політики у цих напрямках визначальним чином впливає на місце країни в новому глобальному порядку.

Тобто воєнна сила залишається одним із найважливіших та впливовіших інструментів політики держав. Як було відзначено на початку, незважаючи на тенденції збільшення миролюбної політики держав та зменшення в світовій практиці випадків прямого застосування сили прослідковується посилення змагальності та нарощування потенціалів в іншій площині.

Це виражається в нарощуванні зусиль держав по розбудові систем безпеки в євроатлантичному регіоні та опосередковано проявляється в розширенні правових підстав

застосування та удосконаленні самих інструментів оперативного реагування – миротворчих операцій як найефективнішого інструменту превентивної діяльності щодо протидії тероризму, локальним конфліктам, наркотрафіку, техногенним катастрофам та інше.

Дана теза знаходить своє підтвердження у наступних фактах:

Можемо констатувати, що в останній час відбувається явне посилення позицій ОДКБ на теренах СНД і подальше удосконалення ефективності його застосування.

З цього питання позиція Росії була викладена у виступі Міністра оборони Російської Федерації Сергія Іванова, який наголосив, що «...пріоритетом для Росії є участь у миротворчих операціях на пострадянському просторі, де активно впроваджуються миротворчі зусилля.

Для Росії, як і для кожної держави, найбільш важливим аспектом миротворчої діяльності є реалізація її стратегічних інтересів.

У 2012 році відбулося засідання міністрів оборони держав СНД, на якому розглянуто більш ніж 20 питань за різними напрямами взаємодії військових відомств держав СНД.

Міністри оборони розглянули питання створення й удосконалення сумісних систем військового призначення, частково узгоджені пріоритетні напрями військово-технічного співробітництва в частині створення сумісної системи зв'язку та автоматизації ЗС держав СНД, розглянуті перспективи розвитку єдиної системи державного радіолокаційного упізнавання.

Результати засідання дозволять послідовно удосконалювати систему багатостороннього військового співробітництва у форматі партнерських взаємовідносин на просторі СНД, розвинути взаємовигідну взаємодію у військовій сфері на основі суспільних та національних інтересів.

Необхідно акцентувати увагу, на тому, що співробітництво України і СНД у військовій сфері є одним із найскладніших питань в українсько-російських відносинах. Обидві

країни пройшли складний шлях розв'язання болісних проблем, таких як розподіл стратегічного та тактичного озброєння й військової техніки, виведення ядерної зброї з України, дислокація Чорноморського флоту РФ на території України тощо. Залишилися деякі важливі спільні елементи оборонної структури (фрагментарна участь України в системах протиповітряної та протиракетної оборони).

Водночас залишилися проблеми, що продовжують і сьогодні збуджувати політичні пристрасті в українському політикумі та боляче відбиваються у суспільстві в цілому. Цим і зумовлюються основні застереження щодо військово-політичного співробітництва з Росією.

Особливо це стосується розв'язання Придністровської кризи, врегулювання конфліктів у Нагірному Карабасі (Азербайджан), Абхазії та Південній Осетії (Грузія).

Але саме у цих регіонах миротворчий потенціал України може реалізовуватися більш активно.

Набагато ширші можливості співробітництва у військово-технічній сфері, що зумовлено значним технічним потенціалом України.

Європейський союз продовжує наполегливо й поступово наблизитися до реальної можливості впливати на вирішення проблем європейської та міжнародної безпеки.

За останнє десятиліття ЄС спромігся створити свою ефективну військову складову як важливу ланку ініціативи під назвою Європейська політика безпеки та оборони (ЄПБО). Зокрема створення та розвиток військових контингентів дозволили Євросоюзу взяти на себе виконання миротворчих місій як на Європейському континенті, так і за його межами.

Перспективним напрямом співробітництва України та ЄС у сфері безпеки є миротворча діяльність. Прогнозують посилення цієї складової діяльності Євросоюзу: уже відбулася передача повноважень від НАТО до Євросоюзу з урегулювання конфліктів на Балканах. Між цими організаціями розпочалися переговори щодо активного залучення можливостей

та ресурсів ЄС до врегулювання конфліктів на Близькому Сході, в інших регіонах Азії та Північної Африки; посилено увагу керівництва ЄС до превентивної антикризової політики Брюсселя як складової СЄПБО. ЄС планує направити свої військові миротворчі контингенти саме до тих регіонів, де перебувають українські миротворці.

Можна припустити, що Євросоюз залучатиме Україну до стратегічних авіаційних перевезень, зокрема українську транспортну авіацію для перевезення військових, зброї і техніки в межах миротворчих й антитерористичних операцій.

ЄС і надалі приділяє увагу розбудові регіональних структур біля кордонів держав – учасниць ЄС. Була реалізована спільна ініціатива щодо створення та функціонування багатонаціонального військово-морського з'єднання BLACKSEAFOR. Україна отримала статус повноправного члена в рамках Ради Міністрів оборони держав Південно-Східної Європи.

У рамках реалізації Плану дій від 01.02.07 набула чинності угода між Україною та ЄС про процедури безпеки, які стосуються обміну інформацією з обмеженим доступом. Очікується, що вже найближчим часом буде ратифікована й угода про визначення загальної участі України в операціях ЄС із врегулювання криз. Набуття чинності цих угод має підвищити рівень нашого співробітництва з ЄС у сфері Європейської політики безпеки та оборони.

У статті Х. Солани, в якій він пише про успішність проекту СЄПБО, у своїх прогнозах щодо майбутнього одну з провідних ролей у сфері безпеки на Європейському континенті він надає саме Україні. Він визнає її геополітичну місію поряд з такими державами як Туреччина та Росія.

Заходи із нарощування миротворчого потенціалу в регіоні здійснює й НАТО. Так в червні 2009 року з метою реалізації положень Меморандуму про взаєморозуміння між кабінетом Міністрів України і штабом Верховного

головнокомандувача Об'єднаних сил НАТО на Атлантиці та штабом Верховного командувача Об'єднаних сил НАТО в Європі, щодо забезпечення підтримки операцій НАТО з боку України (Ратифікований Законом України від 3.03.04 № 1607-IV) була прийнята Постанова КМУ № 598.

Постанова КМУ «Про затвердження Порядку забезпечення підтримки з боку України міжнародних миротворчих операцій та навчань» зобов'язує затвердити Каталог можливостей України щодо підтримки міжнародних миротворчих операцій та навчань і визначити порядок оновлення та використання інформації, що міститься в ньому.

Як пріоритет у забезпеченні національної безпеки України чинними нормативними актами визначена інтеграція України як в європейський політичний, економічний, правовий простір (ЄС), так і в євроатлантичний простір безпеки (НАТО). Таким чином, ідеальним для України був би вступ до обох інтеграційних об'єднань. Це підтверджено і в Указі Президента В. Ющенка «Питання Військової доктрини України» № 702/2005 від 21.04.05, який свідчить: «... Виходячи з того, що НАТО і ЄС є гарантами безпеки і стабільності в Європі, Україна готується до повноправного членства в цих організаціях». Проте відомо, що якщо НАТО висуває достатньо прості критерії, досягти їх цілком під силу Україні, яка могла вже приєднатися до Плану дій щодо вступу в 2006 р., то Європейський Союз поки що відмовляється зафіксувати навіть перспективу вступу до нього України. Тому цілком логічно розглянути, у першу чергу, пріоритети національної безпеки, які найкраще будуть реалізовані у разі вступу України в НАТО. Серед них:

– створення сприятливих зовнішньополітичних умов для стійкого економічного та соціального розвитку країни, підвищення її конкурентоспроможності, стимулювання високотехнологічних виробництв;

– запобігання втручанню у внутрішні справи України і відсіч посяганням на її державний суверенітет і територіальну цілісність;

– сприяння ліквідації конфліктів, у першу чергу в прикордонних з Україною регіонах, участь у міжнародній миротворчій діяльності;

– боротьба з міжнародним тероризмом, розповсюдженням ядерної та іншої зброї масового ураження і засобів їх доставки, незаконними постачаннями продукції і технологій оборонного призначення та подвійного використання;

– прискорення реформування та модернізації Збройних Сил України та інших воєнізованих формувань з метою забезпечення їх здатності дати адекватну відповідь на реальні та потенційні загрози Україні, рішення проблеми утилізації;

– введення системи демократичного цивільного контролю військової організації й правоохоронних органів нашої держави;

– ліквідація наслідків катастроф техногенного та природного походження.

Позиції військових експертів та науковців щодо участі України в міжнародній миротворчій діяльності як важливій складовій її зовнішньої політики та забезпечення національної безпеки знайшли своє відображення в Стратегії миротворчої діяльності України.

Президент України 12.03.09 затвердив та увів у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про стратегію миротворчої діяльності України».

У Стратегії визначено пріоритетні цілі участі України в міжнародній миротворчій діяльності:

– збереження та розширення активної присутності України в міжнародній діяльності, спрямованої на підтримання миру та безпеки;

– підвищення міжнародного авторитету України та підтвердження її прагнень до інтеграції в європейський та євроатлантичний безпековий простір;

– забезпечення реалізації національних інтересів.

Участь України в миротворчій діяльності забезпечує активну її присутність у світових політичних процесах і є одним з основних напрямів державної політики з питань національної безпеки.

Враховуючи значимість миротворчої діяльності в забезпеченні міжнародного миру та створенні сприятливих умов для розвитку та безпеки нашої держави, слід приділити основну увагу розширенню участі України в міжнародних миротворчих операціях.

При поступі до досягнення цілей та завдань реалізації національних інтересів України через механізми участі в міжнародній миротворчій діяльності, що викладені в Стратегії, необхідно акцентувати увагу на деяких актуальних позиціях, що потребують опрацювання.

При впровадженні заходів по досягненню поставлених цілей необхідно врахувати існування певного фактора нестабільності в Європі та геополітичне положення України.

На даному етапі необхідно направити основні зусилля на побудову безпекового середовища безпосередньо в найближчому оточенні.

Це вимагає пропорціонального нарощування миротворчого потенціалу України в різних векторах.

У цьому сенсі потребує особливої уваги і є досить перспективним Чорноморський регіон.

Будучи морською державою, Україна не в повному обсязі використовує свій миротворчий потенціал військово-морського флоту.

Під час зустрічі з Генеральним секретарем ООН Пан Ги Муном в рамках робочого візиту Міністра зовнішніх справ України до США 12.12.09 питання участі України в миротворчих заходах Чорноморського регіону було винесено окремо. На зустрічі була досягнута домовленість між МЗС України та Секретаріатом ООН щодо створення робочої групи, яка буде працювати над підвищенням миротворчого потенціалу України.

Були обговорені питання посилення ролі ООН у боротьбі проти морського піратства та глобальний характер проблеми, яка вже не обмежується територіальними водами Сомалі і Аденською затокою. Також були детально обговорені виклики та загрози, які виникають

в зв'язку з цим перед українськими моряками.

Висновки. Для досягнення поставленої мети щодо збереження та розширення активної присутності України в міжнародній діяльності необхідно не лише говорити про активізацію діяльності, спрямованої на розширення представництв України у Секретаріаті ООН, департаментах миротворчих операцій, керівних структурах миротворчих операцій, а виходити безпосередньо на максимальний рівень стандартів ООН, які дозволяють представляти державі до третин особового складу в миротворчій операції.

Таким чином за умов наявного миротворчого потенціалу держава отримає кількісну перевагу в командних структурах операцій, що дозволить реалізовувати національні інтереси в регіонах проведення миротворчих операцій.

Враховуючи важливість миротворчої діяльності як інструменту зовнішньої політики та досягнення відповідного рівня національної безпеки назріла необхідність створення національної системи підготовки миротворчих контингентів та персоналу до участі в міжнародних миротворчих операціях.

У цьому плані створення Об'єднаного оперативного командування є першим важливим кроком в цьому напрямі, але потребують врегулювання правові питання взаємодії та управління миротворчим персоналом Міністерства внутрішніх справ, Міністерства надзвичайних ситуацій.

Недоліки в системі підготовки та координації зусиль Міністерства внутрішніх справ, Міністерства оборони України, Міністерства надзвичайних ситуацій при проведенні миротворчих операцій та шляхи їх усунення окреслені в Указі Президента України № 403/2008 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21.03.08 «Про заходи щодо забезпечення безпеки громадян України, які беруть участь у міжнародних миротворчих операціях у Косово»

У цьому контексті потребує окремого вивчення проблема підвищення привабливості

та престижу військової служби, що може бути досягнуто в першу чергу виокремленням та підвищенням соціально-правового захисту учасників миротворчих операцій.

Протягом останніх років спроби прийняти окремий закон про соціально-правовий захист учасників миротворчих операцій не принесли успіху. Таким чином у зв'язку з деякими проблемами матеріального характеру залишається відкритим питання правового захисту особового складу як миротворчого персоналу, так і миротворчого контингенту після проведення операцій та повернення в пункти постійної дислокації.

На нашу думку, доцільно розглянути можливість правового захисту миротворчого персоналу та миротворчого контингенту після завершення операції за аналогією застосування імунітету до представників Членів ООН згідно Конвенції про привілеї і імунітети Об'єднаних Націй.

Відповідно до розділу 12 Конвенції про привілеї і імунітети Об'єднаних Націй для

повної незалежності при виконанні службових обов'язків представниками членів організації надається судово-процесуальний імунітет по відношенню до сказаного, написаного, а також по відношенню до всіх дій, що здійснені ними при виконанні службових обов'язків. Цей імунітет продовжує поширюватись навіть після того, як особи, яких це стосується, уже не є представниками організації.

Відсутність в національному законодавстві норми щодо правового захисту колишніх учасників миротворчих операцій може в майбутньому призвести до ряду негативних наслідків в площині можливого перегляду легітимності застосування сил та засобів у миротворчих операціях.

Наша держава не може стояти осторонь від магістральних шляхів розвитку сучасних світових процесів у сфері безпеки і тому питання миротворчої діяльності України залишається актуальним та таким, що потребує особливих наукових досліджень у різних галузях наук, у тому числі й права.

Анотація

Стаття присвячена сучасним тенденціям та перспективам миротворчої діяльності України на теренах СНД та Чорноморському регіоні.

Ключові слова: миротворча діяльність, потенціал, військово-технічна сфера, правовий захист.

Аннотация

Статья посвящена современным тенденциям и перспективам миротворческой деятельности Украины на территории СНГ и Черноморском регионе.

Ключевые слова: миротворческая деятельность, потенциал, военно-техническая сфера, правовая защита.

Koropatnik I.M. On the issue of peacekeeping potential of Ukraine

Summary

Article is devoted to current trends and prospects of peacekeeping activity of Ukraine in the territory of the CIS and the Black Sea region.

Key words: peacekeeping activity, potential, military and technical sphere, legal protection.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254>

2. Указ Президента України “Про Воєнну доктрину України” від 15 червня 2004 року № 648 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/648/2004>
3. Закон України “Про основи національної безпеки України” від 19 червня 2003 року № 964-IV 648 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
4. Закон України “Про міжнародні договори України” від 29 червня 2004 року № 1906– IV – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
5. Закон України “Про оборону України” від 5 жовтня 2000 року № 2020-III – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>
6. Закон України “Про участь України в міжнародних миротворчих операціях” від 23 квітня 1999 року № 613-XIV – [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1941-17
7. Закон України “Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав” від 2 березня 2000 року № 1518-III – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1518-14>
8. Закон України “Про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України” від 22 лютого 2000 року № 1479-III III – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1479-14>
9. Закон України “Про Збройні Сили України” від 6 грудня 1991 року № 1934-XII – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>
10. Наказ Міністра оборони України “Про затвердження Концепції організації міжнародного співробітництва у Збройних Силах України від 28 червня 2001 року № 224
11. Кириченко С.О., Руснак І.С., Кошно В.Д. //Міжнародна миротворча діяльність і національні інтереси України//Труди академії, 2011
12. Кивлюк В.С.//Погляди на формування та функціонування системи матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил України //Наука і оборона // 2009, № 2
13. Науково-дослідна робота з питань дослідження умов, шляхів і способів реалізації національних інтересів України через участь у міжнародній миротворчій діяльності//Національна академія оборони України//2007
14. Sam Daws The Role of Regional Organizations: Introduction, Documents on Reform of the United Nations//Taylor, Paul, ed.; Sam Daws, ed.-Aldershot:Dartmouth, 1997
15. Авторський колектив під керівництвом Перепелиці Г.М. Миротворча діяльність України: кооперація з НАТО та іншими структурами європейської безпеки//Монографія//Київ//Стилос//2012

Хом'яков Д.О.

ад'юнкт науково-організаційного відділу

Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ЗДІЙСНЕННЯ ПЕРЕДАЧ ТОВАРІВ В УМОВАХ ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ

Постановка проблеми. Підприємства, які працюють на зовнішньоекономічних ринках із звичайними товарами та дотримуються вимог законодавства, мають впевненість, що укладені ними зовнішньоекономічні договори (контракти) про постачання звичайних товарів не будуть мати перешкод з боку державних органів під час їх виконання.

Проте підприємства, які працюють на зовнішньоекономічних ринках з «особливими» товарами, до яких відносяться товари військового призначення, товари подвійного використання та інші товари, до яких застосовуються процедури державного експортного контролю, такої впевненості не мають. Таке становище обумовлено додатковою перешкодою у роботі підприємств із товарами військового призначення та подвійного використання – застосуванням до цих товарів інструментів експортного контролю та дозвільної системи їх міжнародних передач.

Більшість підприємств сприймають застосування до їхніх товарів інструментів експортного контролю як бюрократичну перепону, яка призводить до зниження конкурентоспроможності таких товарів. Така точка зору є обмеженою та небезпечною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика, пов'язана з експортним контролем та міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання, досліджувалася такими українськими та російськими фахівцями, як В.І. Антипов, В.М. Бегма, С.В. Проскуркін, В.П. Сладкевич, С.І. Харченко, О.М. Гришуткін, П.В. Комаров, О.П. Джабієв, М.В. Терьохін та ін. [1; 2; 15; 16]. Разом з тим

аналіз робіт вищезазначених вчених дає змогу дійти висновку, що українськими фахівцями розроблявся лише економічний та політичний аспекти міжнародної торгівлі продукцією військового призначення та подвійного використання, а також окремі аспекти існуючої системи експортного контролю, а питання правового регулювання діяльності суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів військового призначення не розкриті.

Формулювання завдання дослідження. Метою цієї статті є дослідження особливостей діяльності суб'єктів здійснення передач товарів в умовах експортного контролю.

Підприємці, які постійно працюють на даному ринку, сприймають експортний контроль як підґрунтя для їхньої впевненої роботи на зовнішніх ринках та як необхідний для інтересів держави засіб забезпечення національної та міжнародної безпеки. Саме виходячи із зазначеного, ставлення підприємців до цілей експортного контролю має бути відповідальним. Керівництву підприємств слід добре розуміти, що:

– експортний контроль є необхідним для їхнього підприємства, тому що саме він захищає підприємство від санкцій, пов'язаних із порушенням встановленого порядку здійснення міжнародних передач «особливих» товарів;

– виконання правил експортного контролю дає змогу підприємству мати позитивний імідж;

– скандали, пов'язані з експортом товарів військового призначення та подвійного використання, змушують державні органи посилювати контроль по відношенню до підприємства.

Керівництву підприємств треба донести до персоналу ідею дотримання експортного контролю як позитивну, довгострокову інвестицію.

Підприємці, і перш за все керівництво та персонал підприємств, мають якнайкраще дотримуватися вимог експортного контролю.

Персонал підприємства має добре розуміти, що експортний контроль сприяє збереженню позитивного іміджу підприємства на зовнішньоекономічних ринках та повинен сприйматися як довгострокові інвестування у зовнішньоекономічну діяльність.

Виходячи з необхідності виконання вимог експортного контролю, важливим завданням його практичної імплементації персоналом підприємства є виявлення відповідних ризиків та вирішення комплексу питань, пов'язаних із впровадженням відповідального підходу до здійснення міжнародних передач товарів. Персонал підприємства повинен бути у змозі завчасно виявляти ризики, пов'язані із застосуванням інструментів експортного контролю.

Головним завданням зовнішньоекономічної діяльності підприємств із товарами військового призначення та подвійного використання має бути завчасне визначення заборон

та обмежень, пов'язаних із міжнародними передачами таких товарів.

З метою зменшення комерційного ризику підприємства, зазначені заборони, обмеження та інші вимоги експортного контролю мають бути чітко визначені ще до підписання контракту та планування виробництва.

Виготовляючи продукцію військового призначення та подвійного використання, підприємство має бути впевненим, що відносно її експорту немає обмежень чи заборон, а споживач продукції є надійним.

Якщо підприємство вже виготовило продукцію військового призначення та подвійного використання, але не з'ясувало надійності споживача та наявності обмежень чи заборон на її експорт, воно може зазнати фінансових збитків у зв'язку з відмовою у наданні дозвільних документів. Підприємство у такому разі буде змушене сплатити витрати на виробництво, штрафні санкції за контрактом і, на додаток до цього, може втратити свого замовника назавжди.

З метою впевненої роботи на зовнішньоекономічних ринках товарів військового призначення та подвійного використання, підприємство має виконати декілька обов'язкових кроків, які є передумовою такої роботи.

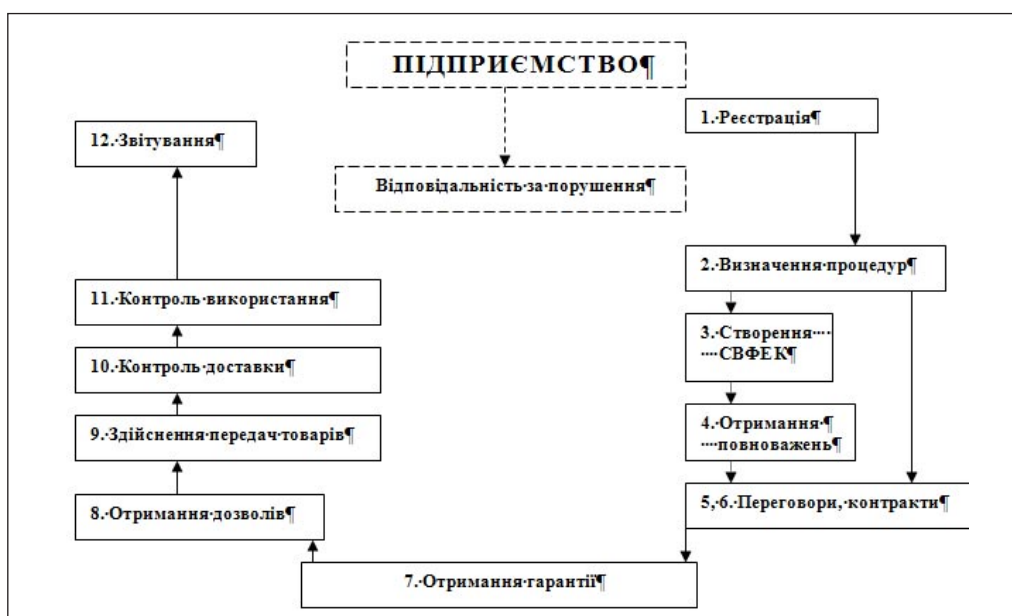

Рис. 1. Основні підприємства в експортному контролі

Основні кроки підприємства в умовах експортного контролю наведено на Рис. 1.

Реєстрація підприємства у Держекспортконтролі є першим і досить важливим кроком у процедурах експортного контролю. Саме на етапі реєстрації здійснюється класифікація товарів підприємства щодо їх віднесення до товарів, відносно яких застосовуються процедури державного експортного контролю. За підсумками такої реєстрації підприємство отримує статус суб'єкта здійснення міжнародних передач товарів. Отримання такого статусу є обов'язковою передумовою для подальшого отримання підприємством відповідних дозвільних документів Держекспортконтролю на право здійснення міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання.

Реєстрація суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання та її порядок визначено в статті 12 Закону «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» [1], а також в Інструкції про реєстрацію в Держекспортконтролі суб'єктів підприємницької діяльності України як суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів [9].

Виклад основного матеріалу. Особливістю національного законодавства з експортного контролю є наявність у ньому різних процедур експорту/імпорту товарів залежно від класу товарів (військові або подвійні) та від наявності заборон чи обмежень на експорт товарів до конкретної держави.

а) процедури залежно від класу товарів

Якщо за підсумками реєстрації товари віднесені до:

– таких, що не підлягають державному експортному контролю, то їх експорт/імпорт здійснюється без застосування дозвільних процедур експортного контролю;

– подвійних, то їх експорт/ імпорт здійснюється із застосуванням дозвільних процедур за загальною схемою експортного контролю;

– військових або таких, що є матеріальними носіями секретної інформації, то до їх експорту/імпорту застосовуються дозвільні процедури, а умовою здійснення такого експорту/імпорту є отримання підприємством спеціальних повноважень на таку діяльність.

б) процедури залежно від наявності обмежень

Якщо за підсумками реєстрації визначено наявність обмежень на експорт товарів до конкретної держави, то укладання контракту на їх експорт може здійснюватися лише після отримання підприємством відповідного дозвільного документа (висновку) Держекспортконтролю на право проведення переговорів, пов'язаних із укладанням такого контракту.

в) процедури залежно від типу дозвільного документа

Якщо підприємство лише періодично здійснює міжнародні передачі «особливих» товарів, воно може робити це за загальними процедурами експортного контролю шляхом отримання разових дозвільних документів.

Якщо підприємство є постійним гравцем на зовнішньоекономічних ринках «особливих» товарів, то воно має можливість отримати генеральні та відкриті дозвільні документи. Але така можливість є нічим іншим, як своєрідним привілеєм і тому потребує від підприємства додаткового кроку у вигляді створення власної системи експортного контролю та її державної атестації як «системи внутрішньо-фірмового експортного контролю» підприємства (скорочено – СВФЕК).

Створення підприємством СВФЕК в цілому є рекомендаційною нормою законодавства, але, враховуючи специфіку міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання, підприємствам, які мають намір здійснювати на міжнародному ринку відповідні операції з такими товарами, створення СВФЕК є вигідним як з точки зору безпеки існування підприємства, так і з точки зору його економічної вигоди.

Створення системи внутрішньо-фірмового експортного контролю передбачено статтю

14 Закону «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» [1], а також Методичними рекомендаціями щодо створення суб'єктами систем внутрішньо-фірмового експортного контролю [10] та Порядком державної атестації системи внутрішньофірмового експортного контролю, створеної суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів [6].

У той же час, відповідно до законодавства, створення підприємством СВФЕК є обов'язковою передумовою отримання підприємством генеральних та відкритих дозвільних документів, а також отримання підприємством права експорту/імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю.

Держекспортконтролю здійснює атестацію систем внутрішньо-фірмового експортного контролю, створених суб'єктами здійснення міжнародних передач товарів, та видає таким суб'єктам відповідні свідоцтва про таку атестацію.

Порядок та правила видачі дозвільних документів визначено статтями 1, 15 та 16 Закону [1], а також Порядком здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення [2], Порядком здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання [3] та Інструкцією щодо порядку заповнення заяв на отримання дозволів (висновків) Держекспортконтролю на здійснення експорту, імпорту, тимчасового вивезення (ввезення) та транзиту товарів, що підлягають експортному контролю, на проведення переговорів, пов'язаних з укладанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів), а також на отримання імпортних сертифікатів України [11].

Згідно з законодавством України, для здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю, підприємства, які планують здійснювати такий екс-

порт/імпорт, повинні отримати від Кабінету Міністрів України відповідні повноваження.

Слід зазначити, що надання повноважень також є певним привілеєм, що надається державою, і тому для їх отримання підприємство має виконати низку додаткових (порівняно з іншими експортерами) обов'язкових процедур, а після отримання повноважень виконувати додаткові обов'язки згідно з законодавством.

Повноваження для здійснення експорту, імпорту товарів передбачено статтями 13 та 12 Закону «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» [1], а також Положенням про порядок надання суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю [7] та Інструкцією про порядок заповнення заяви про отримання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю [12].

Взагалі, крім випадків, що визначені статтею 18. Закону [1], переговори про експорт товарів військового призначення та подвійного використання не потребують отримання дозвільних документів.

Проте, згідно з зазначеним законом, якщо підприємство має намір укласти зовнішньоекономічний договір (контракт) про експорт товарів, на поставки яких до відповідної іноземної держави встановлено часткові обмеження, то, перш ніж укласти такий контракт, воно повинно отримати на це дозвільний документ — позитивний висновок Держекспортконтролю.

Більш детально щодо проведення переговорів про експорт товарів можна довідатись норми статті 18 Закону [1], а також Положення про порядок державного контролю за проведенням переговорів, пов'язаних з укладанням зовнішньоекономічних договорів (контрак-

тів) про експорт товарів військового призначення та подвійного використання [4], Наказ Про затвердження форми висновку щодо можливості проведення переговорів, форми звітів та встановлення строків звітності [13] та Інструкцію Про затвердження «Інструкції щодо порядку заповнення заяв на отримання дозволів (висновків) Держекспортконтролю на здійснення експорту, імпорту, тимчасового вивезення (ввезення) та транзиту товарів, що підлягають експортному контролю, на проведення переговорів, пов'язаних з укладанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів), а також на отримання імпорتنих сертифікатів України [11].

На відміну від «звичайних» товарів, міжнародні передачі товарів військового призначення та подвійного використання, до яких застосовуються процедури експортного контролю (перш за все мається на увазі експорт та імпорт таких товарів), потребують максимально можливої надійності використання цих товарів за призначенням. Саме тому для прийняття рішень про можливість міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання у системі експортного контролю застосовується низка додаткових інструментів, які практично не використовуються під час зовнішньоекономічної діяльності зі звичайними товарами. Такими додатковими інструментами є:

– дозвільна система (з її можливістю відмов);

За відсутністю дозволу експорт товарів військового призначення та подвійного використання здійснити неможливо, тому підприємство буде змушене сплатити штрафні санкції за невиконання контракту.

У такому випадку для підприємства кращим шляхом застрахуватися від штрафних санкцій є набуття чинності контрактом тільки після отримання дозвільного документа.

– система отримання документів про гарантії (у вигляді сертифікатів кінцевого споживача, імпорتنих сертифікатів, сертифікатів підтвердження доставки тощо);

Підприємству краще заздалегідь письмово домовитися з іноземним партнером про можливість надання додаткових документів чи гарантії, що дозволить підприємству уникнути зайвих проблем у випадках ненадання цих документів іноземним партнером.

– система перевірок використання товарів за призначенням (як документальних – на підставі звітності підприємства, так і фізичних – шляхом здійснення фізичного контролю на території кінцевого споживача).

Підприємство повинно повідомити іноземного споживача про вимоги та механізми (документальні та фізичні) перевірок кінцевого використання товарів за призначенням, тому що відсутність згоди на такі перевірки може стати підставою для відмови у наданні дозвільного документа.

Саме з метою отримання згоди кінцевого споживача (іноземного – у випадках експорту товарів, українського – під час імпорту товарів) на надання зазначених вище документів або на здійснення перевірок, такі вимоги підприємці мають враховувати під час проведення переговорів, пов'язаних із укладанням контрактів.

Укладання зовнішньоекономічних договорів (контрактів) стосовно міжнародних передач товарів передбачено статтею 17 Закону [1], а також Положенням про порядок державного контролю за проведенням переговорів, пов'язаних з укладанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) про експорт товарів військового призначення та подвійного використання [4].

Документи про гарантії є специфічним і вкрай важливим інструментом експортного контролю. Такі документи, як правило, мають форму відповідних сертифікатів (сертифікатів кінцевого споживача, імпорتنих сертифікатів, сертифікатів підтвердження доставки тощо). Вони є невід'ємною складовою заявки підприємства про отримання дозвільного документа. Саме тому перш ніж подати заявку на отримання дозвільного документа підприємство має:

– отримати від кінцевого споживача сертифікат кінцевого споживача;

– у визначених Держекспортконтролем випадках отримати міжнародний імпорتنий сертифікат від уповноваженого на це державного органу (України – під час імпорту, іноземної держави – під час експорту).

Крім зазначеного, якщо за підсумками експертизи Держекспортконтроль отримує дані про можливість відхилення товарів від заявленого кінцевого використання, він може запропонувати підприємству надати письмові гарантії кінцевого споживача про можливість перевірок використання товарів за призначенням на території кінцевого споживача товарів.

Згідно з законодавством України, такі гарантії можуть бути прийняті до розгляду лише у випадку, коли вони є частиною зовнішньоекономічного договору (контракту). Саме тому такі гарантії мають бути надані у контракті, або у іншому документі, який є невід'ємною частиною контракту.

Іншою умовою надання дозвільного документа може бути умова надання сертифікату підтвердження доставки товарів до кінцевого споживача, тому підприємству рекомендується отримати письмові гарантії кінцевого споживача про надання такого документа.

Детально щодо документів про гарантії визначено в Положенні про порядок надання гарантій та здійснення державного контролю за виконанням зобов'язань щодо використання у заявлених цілях товарів, які підлягають державному експортному контролю [5].

Якщо підприємство здійснило усі необхідні кроки, зазначені у попередніх підпунктах, то воно може звертатися до Держекспортконтролю за отриманням відповідних дозвільних документів.

Для отримання дозвільних документів підприємство має надати до Держекспортконтролю заяву встановленого зразка та пов'язані з нею документи. Типи таких документів та їх кількість залежать від виду конкретної міжнародної передачі товарів та бажаного виду доз-

вільного документа (разовий, генеральний чи відкритий).

Конкретні обсяги та види документів, що подаються до Держекспортконтролю, визначені у Порядку [2] (стосується товарів військового призначення) та Порядку [3] (стосується товарів подвійного використання).

Відносно будь-яких інших товарів, які не визначені у списках, але відносно яких можуть бути застосовані процедури експортного контролю, документи рекомендується подавати згідно з Порядком [3].

За видачу дозвільних документів стягується плата, тому, перш ніж їх отримати, підприємство повинне сплатити необхідні кошти на рахунок Державного казначейства України та отримати підтвердження про таку сплату.

Сплата за отримання дозвільних документів передбачена статтею 30 Закону [1], а також Порядком справляння плати за надання платних адміністративних послуг з оформлення та видачі документів у галузі державного експортного контролю і перелік платних адміністративних послуг, що надаються Державною службою експортного контролю, та розмір плати за їх надання [8].

Дозвільні документи Держекспортконтролю, які отримало підприємство, є однією з підстав для митного оформлення зазначених у цих документах товарів та здійснення їх міжнародних передач. За формальними ознаками міжнародна передача може вважатися здійсненою з моменту виконання умов доставки товарів, які зазначені у зовнішньоекономічному договорі (контракті) згідно з ІНКОТЕРМС [7].

Разом з тим завершення доставки товарів згідно з умовами контракту не звільняє українське підприємство від інших процедур, які передбачені вимогами експортного контролю (контроль доставки товарів кінцевому споживачу та контроль кінцевого використання товарів за призначенням, а також звітування до Держекспортконтролю про підсумки контролю).

Згідно з законодавством з експортного контролю, контроль доставки товарів кінцевому споживачу може здійснюватися шля-

хом отримання підприємством достовірних даних про таку доставку та подання до Держекспортконтролю звітних документів про це.

У випадках, коли умовами дозвільного документа, яке отримало підприємство, є подання до Держекспортконтролю відповідного сертифіката підтвердження доставки, підприємство має отримати такий сертифікат від іноземного партнера та надати його до Держекспортконтролю. Слід підкреслити, що сертифікат підтвердження доставки має бути оформлений уповноваженим на це державним органом держави призначення товарів.

Відносно контролю доставки товарів законодавець нас відсилає до статті 19 Закону [1], а також до Положення про порядок надання гарантій та здійснення державного контролю за виконанням зобов'язань щодо використання у заявлених цілях товарів, які підлягають державному експортному контролю [5] та Наказу «Про затвердження форми висновку щодо можливості проведення переговорів, форми звітів та встановлення строків звітності» [13].

Підприємство, яке здійснило відповідну міжнародну передачу товарів та отримало підтвердження про доставку товарів кінцевому споживачу, може вважати таку передачу завершеною за фактом.

Проте завершення передачі не є гарантією наступного використання товарів за їх призначенням, яке визначено у відповідних сертифікатах кінцевого споживача.

Саме тому законодавством з експортного контролю передбачено, що у разі експорту товарів підприємство-експортер має вживати заходів для проведення перевірки кінцевого використання товарів і надавати про це інформацію до Держекспортконтролю, а також сприяти державним органам України у проведенні таких перевірок.

Висновки. Таким чином, українське підприємство-експортер має з'ясувати з іноземним імпортером та кінцевим споживачем процедури такого контролю підчас фактичного

використання цих товарів іноземним споживачем.

Стосовно контролю використання товарів потрібно звертатись до статті 19 та 22 Закону [1], а також Положення [5] та Наказ [13].

Звітність підприємства до Держекспортконтролю є одним з важливих інструментів системи експортного контролю. Завдяки впровадженню системи звітності Держекспортконтроль та інші державні органи мають зворотний зв'язок з підприємствами, які отримали дозвільні документи.

Підприємства, які отримали дозвільні документи, подають до Держекспортконтролю звітну інформацію про:

- підсумки проведення переговорів, під час яких укладено зовнішньоекономічний договір (контракт) про експорт товарів, на поставку яких до відповідної іноземної держави встановлено часткове ембарго;
- фактичне використання дозволів на право експорту/імпорту товарів;
- підсумки перевірки доставки та кінцевого використання товарів, що експортовані з України.

Наданням звітної інформації підприємство фактично замикає коло кроків, пов'язаних із плануванням міжнародної передачі товарів, її здійсненням, контролем доставки товарів та їх використанням за призначенням.

Стосовно звітності потрібно уважно аналізувати статті 19 та 22 Закону [1], а також Порядок [2], Порядок [3] та Наказ [13].

Підприємці повинні розуміти, що несанкціоновані або здійснені з певними порушеннями міжнародні передачі товарів військового призначення та подвійного використання створюють реальну загрозу національним інтересам, міжнародній стабільності, миру та безпеці, тому ступінь відповідальності за такі порушення є надзвичайно високою.

За порушення законодавства з експортного контролю підприємства караються величезними штрафами, а винний у цьому персонал несе за це адміністративну або кримінальну відповідальність.

Анотація

Розглянуто питання діяльності суб'єктів здійснення передач товарів в умовах експертного контролю.

Ключові слова: діяльність, підприємства, право, оформлення, законодавство, експорт, імпорт, товари.

Аннотация

Рассмотрены вопросы деятельности субъектов осуществления передач товаров в условиях экспертного контроля.

Ключевые слова: деятельность, предприятия, право, оформление, законодательство, экспорт, импорт, товары.

Khomiakov D.O. Activities of the subjects of transfer of goods under expert control Summary

Investigate the question of the subjects of the transfer of goods under expert control.

Key words: activities, enterprise, law, clearance, legislation, exports, imports, goods.

Список використаних джерел:

1. Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання від 20.02.03 р. № 549-IV// ВВР. – 2003. – № 23. – ст. 148;
2. Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення від 20.11.03 № 1807// Офіційний вісник України, від 12.12.2003, 2003 р., № 48, стор. 14;
3. Про затвердження Порядку здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання від 28.01.04 № 86// Офіційний вісник України, 2004 р., № 4, том 1, стор. 22;
4. Про затвердження Положення про порядок державного контролю за проведенням переговорів, пов'язаних з укладенням зовнішньоекономічних договорів (контрактів) про здійснення міжнародних передач товарів військового призначення та подвійного використання від 04.02.98 № 125// Офіційний вісник України, 1998 р., № 5, стор. 43, стаття 184;
5. Про затвердження Положення про порядок надання гарантій та здійснення державного контролю за виконанням зобов'язань щодо використання у заявлених цілях товарів, які підлягають державному експортному контролю від 27.05.99 № 920// Офіційний вісник України, 1999 р., № 22, стор. 97;
6. Про затвердження Порядку державної атестації системи внутрішньофірмового експортного контролю, створеної суб'єктом здійснення міжнародних передач товарів від 17 липня 2003 року № 1080// Урядовий кур'єр, від 30.07.2003 № 139;
7. Про затвердження Положення про порядок надання суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю від 08.06.1998 № 838// Офіційний вісник України, 1998 р., № 23, стор. 47;
8. Про затвердження Порядку справляння плати за надання платних адміністративних послуг з оформлення та видачі документів у галузі державного експортного контролю і перелік платних адміністративних послуг, що надаються Державною службою експортного контролю, та розмір плати за їх надання від 13.06.2011 р. № 746// Урядовий кур'єр від 02.08.2011, № 139;

9. Наказ Державної служби експортного контролю України від 27 квітня 2009 року № 31 “Про затвердження Інструкції про реєстрацію в Держекспортконтролі суб’єктів підприємницької діяльності України як суб’єктів здійснення міжнародних передач товарів”, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 1 липня 2009 року за № 637/16653// Офіційний вісник України, 2009, № 55, ст. 1949;
10. Наказ Держекспортконтролю від 12.11.2006 № 412 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо створення суб’єктами систем внутрішньофірмового експортного контролю»// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dsecu.gov.ua/document/39103/nakaz_412.doc;
11. Наказ Держекспортконтролю від 9.01.2004 р. № 5 “Про затвердження Інструкції щодо порядку заповнення заяв на отримання дозволів (висновків) Держекспортконтролю на здійснення експорту, імпорту, тимчасового вивезення (ввезення) та транзиту товарів, що підлягають експортному контролю, на проведення переговорів, пов’язаних з укладанням зовнішньоекономічних договорів (контрактів), а також на отримання імпортних сертифікатів України”, який зареєстрований в Мінюсті України 21.01.2004 р. за № 90/8689// Офіційний вісник України, 2004 р., № 4, том 2, стор. 405;
12. Наказ Держекспортконтролю від 08.07.2005 р. № 193 “Про затвердження Інструкції про порядок заповнення заяви про отримання повноважень на право здійснення експорту, імпорту товарів військового призначення та товарів, які містять відомості, що становлять державну таємницю”, який зареєстрований в Мінюсті України 10.10.2005 р. за № 1174/1454// Офіційний вісник України, 2005 р., № 41, стор. 103;
13. Наказ Держекспортконтролю від 5.10.2009 р. № 86 «Про затвердження форми висновку щодо можливості проведення переговорів, форми звітів та встановлення строків звітності», який зареєстрований в Мінюсті України 28.10.2009 р. за № 3994/17010// Офіційний вісник України, 2009 р., № 85, стор. 64

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Постановка проблеми. Настав час, коли треба шукати альтернативні шляхи покращення життя в українському суспільстві, і для цього звичайно треба рухатися шляхом реального забезпечення проголошених у Конституції України прав та свобод людини і громадянина, а також долати труднощі щодо вирішення численних державно-правових проблем. Такі акценти спонукають вітчизняну юридичну науку шукати шляхи покращення адміністративно-правової охорони на сучасному етапі, відповідно до реалій сьогодення. У цьому ракурсі слід дослідити сучасне законодавство у сфері адміністративно-правової охорони та вивести критерії класифікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хотілося б акцентувати увагу, що теоретичним та практичним проблемам, а також перспективам розвитку адміністративно-правової охорони у своїх працях приділяли увагу такі вчені як В.Б. Авер'янов, А.В. Венедиктов, В.В. Галуцько, А.І. Єлістратов, В.В. Івановський, Л.В. Поліщук, З.М. Рахлін, В.Д. Резвих, І.Я. Фойницький та ін. І це звичайно, далеко не повний перелік вчених, які цікавилися окресленою проблематикою, проте вони досліджували або суміжні, або більш широкі проблеми чи окремі аспекти. Класифікація законодавства у сфері адміністративно-правової охорони ґрунтовно здійснена не була.

Формулювання завдання дослідження. Завдання даного дослідження полягає в тому, щоб спираючись на правову думку вчених в галузі адміністративного права та на норми діючого законодавства здійснити детальний аналіз сучасного нормативного регулювання

адміністративно-правової охорони, виділити особливості її класифікації на теперішньому етапі розвитку нашої держави.

Виклад основного матеріалу. Основною властивістю правової, демократичної, соціальної держави, якою Конституція проголосила Україну, є її орієнтація на людину, особистість. Зазначений підхід обумовлено тим, що саме людина є найбільшою цінністю суспільства, а її розвиток, задоволення потреб та інтересів визнається одним із провідних завдань держави [1, с. 9].

На слухну думку Т.О. Коломоєць, на сьогоднішній день адміністративне право стоїть на порозі кардинальних змін, відходу від традиційного для радянського та пострадянського періодів протягом тривалого часу погляду на його предмет та метод правового регулювання, від домінування «управлінської» «каральної» складових предмета адміністративного права й переходу не просто до рівноцінної, а й більш важливої його так званої публічно-сервісної, складової, від акценту на «державне управління» – до «забезпечення пріоритету прав і свобод громадянина» (а у відповідних випадках також юридичних осіб) у численних взаємовідносинах між суб'єктами публічного (державного та муніципального) управління і населенням, набуття пріоритетного значення принципу верховенства права у змісті адміністративного права [2, с. 9].

Конституція України проголосила, що людина, її права і свободи визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [3].

На цьому положенні і ґрунтуються норми інших нормативно-правових актів, які визначають основні аспекти адміністративно-пра-

вової охорони. Для здійснення даного дослідження проаналізуємо основні з них.

Вагоме місце у системі правового регулювання охоронної діяльності займає закон України «Про охоронну діяльність», який був прийнятий 22 березня 2012 року та проголосив своєю основною метою створення умов для: захисту майна, забезпечення прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та фізичних осіб; забезпечення державного контролю за здійсненням заходів з охорони майна та фізичних осіб; розвитку та вдосконалення сфери надання послуг з охорони власності та громадян [4]. Об'єктом адміністративно-правової охорони в широкому розумінні, в даному законі є відносини суб'єктів господарювання під час організації та здійснення ними охоронної діяльності. У даному випадку охоронна діяльність – надання послуг з охорони власності та громадян [4].

Наступним нормативно-правовим актом, що цікавить нас у ракурсі даного дослідження є закон України «Про охорону прав на сорти рослин» він визначив предметом адміністративно-правової охорони захист прав інтелектуальної власності на сорти рослин [5].

У законі України, що називається «Основи законодавства України про охорону здоров'я» об'єктом адміністративно-правової охорони визначено суспільні відносини у сфері охорони здоров'я. Основи законодавства України про охорону здоров'я визначають правові, організаційні, економічні та соціальні засади охорони здоров'я в Україні, регулюють суспільні відносини у цій сфері з метою забезпечення гармонійного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності і довголітнього активного життя громадян, усунення факторів, що шкідливо впливають на їх здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності, поліпшення спадковості [6].

У законі України «Про охорону дитинства» предметом адміністративно-правової охорони є система державних та громадських заходів, спрямованих на забезпечення повноцінного

життя, всебічного виховання і розвитку дитини та захисту її прав [7].

Ще одним нормативно-правовим актом, що цікавить нас у ракурсі даного дослідження є закон України «Про охорону праці» він визначив предметом адміністративно-правової охорони – систему правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності [8].

Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» визначає предметом адміністративно-правової охорони правові засади охорони прав на зазначення походження товарів в Україні та регулює відносини, що виникають у зв'язку з їх набуттям, використанням та захистом [9].

Об'єктом адміністративно-правової охорони, який визначений в законі України «Про внесення змін до Закону України «Про охорону культурної спадщини» є правові, організаційні, соціальні та економічні відносини у сфері охорони культурної спадщини з метою її збереження, використання об'єктів культурної спадщини у суспільному житті, захисту традиційного характеру середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь. Даний закон визначає культурну спадщину – як сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини [10].

Наступним нормативно-правовим актом, що цікавить нас у аналізі зазначеної вище проблематики є закон України «Про охорону археологічної спадщини», що визначає предметом адміністративно-правової охорони регулювання відносин, які пов'язані з охороною археологічної спадщини України – невід'ємної частини культурної спадщини людства, вразливого і невідновлюваного джерела знань про історичне минуле, а також визначає права та обов'язки дослідників археологічної спадщини. У даному нормативно-правовому акті, археологічна спадщина визначає сукупність

об'єктів археологічної спадщини, що перебувають під охороною держави, та пов'язані з ними території, а також рухомі культурні цінності (археологічні предмети), що походять з об'єктів археологічної спадщини [11].

У Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» предметом охорони є правові, економічні та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь [12].

Наступним нормативно-правовим актом, що цікавить нас у ракурсі окресленої вище проблематики є закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель», який визначає предметом охорони правові, економічні та соціальні основи організації здійснення державного контролю за використанням та охороною земель і спрямований на забезпечення раціонального використання і відтворення природних ресурсів та охорону довкілля [13].

Ще одним нормативно-правовим актом, що необхідний для аналізу нормативного регулювання адміністративно-правової охорони є закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» він визначив предметом охорони участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону. Громадяни України відповідно до Конституції України мають право створювати в установленому порядку громадські об'єднання для участі в охороні громадського порядку і державного кордону, сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам, Державній прикордонній службі України та органам виконавчої влади, а також посадовим особам у запобіганні та припиненні адміністративних правопорушень і злочинів, захисті життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, а також у рятуванні людей і майна під час стихійного лиха та інших надзвичайних обставин [14].

У Законі України «Про охорону атмосферного повітря» предметом адміністратив-

но-правової охорони є правові і організаційні основи та екологічні вимоги в галузі охорони атмосферного повітря [15].

Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» визначив предметом адміністративно-правової охорони – правові засади охорони прав на зазначення походження товарів в Україні. Також він покликаний регулювати відносини, що виникають у зв'язку з їх набуттям, використанням та захистом [16].

Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» предметом адміністративно-правової охорони цього нормативно-правового акту є права на винаходи і корисні моделі, що існують в сучасній Україні [17].

Наступним нормативно-правовим актом, що потребує нашого аналізу в контексті нормативно-правового регулювання адміністративної охорони є закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» його об'єктом є відносини, що виникають у зв'язку з набуттям і здійсненням права власності на знаки для товарів і послуг в Україні [18]. Дещо аналогічним є об'єкт охорони закону України «Про охорону прав на промислові зразки» це суспільні відносини, що виникають у зв'язку з набуттям і здійсненням права власності на промислові зразки в Україні [19].

Предметом адміністративно-правової охорони в законі України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» визначено набуття і здійснення права власності на топографії інтегральних мікросхем в Україні [20].

Ще ціла низка нормативно-правових актів, які регулюють відносини в сфері адміністративно-правової охорони пов'язана з прийняттям законів щодо ратифікації угод чи до приєднання до міжнародних конвенцій, наприклад: «Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Держави Ізраїль про взаємну охорону таємної інформації та матеріалів» [21], «Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про взаємну охорону секретної інформації» [22], «Про ра-

тифікацію Угоди між Урядом України та Урядом Французької Республіки про взаємну охорону таємної інформації та матеріалів» [23], «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення» [24] та ін.

Ще однією великою групою нормативно-правових актів щодо законодавчого регулювання адміністративно-правової охорони є закони України, які вносять зміни до вже існуючих нормативно-правових актів, їх у матеріалі щодо даного дослідження переважна більшість. Наприклад, закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань здійснення державного контролю за використанням та охороною земель» [25].

Висновки. Отже, підсумовуючи викладений вище матеріал, класифікація законодавства у сфері адміністративно-правової охорони, на наш погляд може бути здійснена таким чином:

1) так звані «чисті» закони в яких яскраво виражений предмет охорони (навіть вбачається іноді в назві) наприклад, «Про охорону дитинства», «Про охорону праці»;

2) закони щодо ратифікації угод та приєднання до міжнародних конвенцій, наприклад закони України: «Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Дер-

жави Ізраїль про взаємну охорону таємної інформації та матеріалів» [21], «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення» [24] та інші;

3) закони, щодо внесення змін, що вже існуючих, наприклад: Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань здійснення державного контролю за використанням та охороною земель» [25], «Про внесення змін до Закону України «Про Національний банк України» щодо охорони цінностей та об'єктів Національного банку України» [26], та багато інших.

Ще одним критерієм класифікації є наявність окреслення предмету адміністративно-правової охорони в цих законах:

1) в деяких визначається чітко, наприклад: «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [17], «Про охорону прав на сорти рослин» [5];

2) в деяких знаходиться в межах об'єкту, наприклад: «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [6];

3) в деяких треба звертатися до інших нормативно-правових актів, щоб визначити предмет адміністративно-правової охорони, наприклад «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань здійснення державного контролю за використанням та охороною земель» [25].

Анотація

У статті, базуючись на правовій думці вчених в галузі адміністративного права та на нормах діючого законодавства, здійснено детальний аналіз сучасного законодавчого регулювання адміністративно-правової охорони, здійснено класифікацію законодавства у цій сфері.

Ключові слова: охорона, законодавство України, правовий акт, система законодавства, суб'єкти публічної адміністрації, правові відносини.

Аннотация

В статье, основываясь на правовой мысли ученых в области административного права и на нормах действующего законодательства, осуществлен подробный анализ современного законодательного регулирования административно-правовой охраны, осуществлена классификация законодательства в этой сфере.

Ключевые слова: охрана, законодательство Украины, правовой акт, система законодательства, субъекты публичной администрации, правовые отношения.

Yeshchuk O.M. Classification of legislation in the field of administrative legal protection

Summary

The article is devoted to the analysis of legislation in the branch of law administrative protection. It is classified legislation in the branch of law administrative protection. The classification of carried out by two criteria. The first criterion is the subject of legal regulation. The second criterion is the content of administrative protection.

Key words: protection, Law of Ukraine, legal act, legislation system, subjects public administration, legal relation.

Список використаних джерел:

1. Джафарова О.В. Правові основи партнерства міліції і населення: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.07 “теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право” / Олена В’ячеславівна Джафарова – Харків, 2003 – 206 с.
2. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник / Т.О. Коломоєць – К. Юрінком Інтер, 2011 – 576 с.
3. Конституція України прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Закон України від 22 березня 2012 р. № 4616-VI “Про охоронну діяльність”: за станом на 1 липня 2013 р. // Урядовий кур’єр від 16.05.2012
5. Закон України від 21 квітня 1993 р. № 3116-XII «Про охорону прав на сорти рослин»: за станом на 1 липня 2013 р. // Голос України від 21.05.1993.
6. Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII «Основи законодавства України про охорону здоров’я»: за станом на 1 липня 2013 р. // Голос України від 15.12.1992.
7. Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III «Про охорону дитинства»: за станом на 1 липня 2013 р. // Урядовий кур’єр від 06.06.2001.
8. Закон України від 14 жовтня 1992 року № 2694-XII «Про охорону праці»: за станом на 1 липня 2013 р. // Голос України від 24.11.1992.
9. Закон України від 16 червня 1999 р. № 752-XIV «Про охорону прав на зазначення походження товарів»: за станом на 1 липня 2013 р. // Урядовий кур’єр від 29.07.1999.
10. Закон України від 16 грудня 2004 р. № 2245-IV «Про внесення змін до Закону України «Про охорону культурної спадщини»: за станом на 1 липня 2013 р. // Урядовий кур’єр від 26.01.2005.
11. Закон України від 18 березня 2004 р. № 1626-IV «Про охорону археологічної спадщини»: за станом на 1 липня 2013 р. // Урядовий кур’єр від 29.04.2004.
12. Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII «Про охорону навколишнього природного середовища»: за станом на 1 липня 2013 р. // Голос України від 24.07.1991.
13. Закон України від 19 червня 2003 р. «Про державний контроль за використанням та охороною земель»: за станом на 1 липня 2013 р. // Відомості Верховної Ради України від 26.09.2003.
14. Закон України від 22 червня 2000 р. № 1835-III «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону»: за станом на 1 липня 2013 р. // Відомості Верховної Ради України від 06.10.2000.
15. Закон України від 16 жовтня 1992 р. № 2707-XII «Про охорону атмосферного повітря»: за станом на 1 липня 2013 р. // Відомості Верховної Ради України від 15.12.1992.
16. Закон України 16 червня 1999 р. № 752-XIV «Про охорону прав на зазначення походження товарів»: за станом на 1 липня 2013 р. // Відомості Верховної Ради України від 13.08.1999.

17. Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3687-ХІІ «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»: за станом на 1 липня 2013 р. // *Голос України* від 03.02.1994.
18. Закон України 15 грудня 1993 р. № 3689-ХІІ «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»: за станом на 1 липня 2013 р. // *Відомості Верховної Ради України* від 15.02.1994.
19. Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3688-ХІІ «Про охорону прав на промислові зразки»: за станом на 1 липня 2013 р. // *Відомості Верховної Ради України* від 15.02.1994.
20. Закон України 5 листопада 1997 р. № 621/97-ВР «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем»: за станом на 1 липня 2013 р. // *Відомості Верховної Ради України* від 19.03.1998.
21. Закон України від 10 січня 2002 р. № 2939-ІІІ «Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Держави Ізраїль про взаємну охорону таємної інформації та матеріалів.): за станом на 1 липня 2013 р.: [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: – 17 серпня 2013. – Режим доступу до Законодавство України: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-iii> – Назва з екрану.
22. Закон України від 15 листопада 2001 р. № 2799-ІІІ «Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про взаємну охорону секретної інформації»: за станом на 1 липня 2013 р. // *Урядовий кур'єр* від 12.12.2001.
23. Закон України від 5 липня 2001 р. № 2602-ІІІ «Про ратифікацію Угоди між Урядом України та Урядом Французької Республіки про взаємну охорону таємної інформації та матеріалів»: за станом на 1 липня 2013 р. // *Відомості Верховної Ради України* від 02.11.2001.
24. Закон України від 20 вересня 2001 № 2730-ІІІ «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення»: за станом на 1 липня 2013 р. // *Офіційний вісник України* від 26.10.2001.
25. Закон України від 23 лютого 2012 № 4444-ВІ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань здійснення державного контролю за використанням та охороною земель»: за станом на 1 липня 2013 р. // *Відомості Верховної Ради України* від 07.12.2012.
26. Закон України від 21 серпня 2012 р. «Про внесення змін до Закону України «Про Національний банк України» щодо охорони цінностей та об'єктів Національного банку України: за станом на 1 липня 2013 р. // *Урядовий кур'єр* від 21.08.2012.

Філіппова В.Д.

*к.е.н., доцент, докторант кафедри управління освітою
Національна академія державного управління при Президентові України*

ОСВІТНЄ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Удосконалення системи освіти і освітнього законодавства – найважливіше завдання соціально-економічного розвитку та один з пріоритетів сучасної державної політики.

Освіта повинна мати ґрунтовну нормативно-правову базу. Вимога ретельного законодавчого регулювання відносин у галузі освіти обумовлена рядом причин. По-перше, норми освітнього законодавства повинні стати надійними юридичними гарантіями реалізації закріпленого на конституційному рівні права кожного на освіту. По-друге, норми освітнього законодавства регулюють ту сферу суспільних відносин, в яку сьогодні залучено все українське суспільство, всі його вікові групи. По-третє, освіта являє собою величезну за своїми масштабами галузь національної економіки. Саме тому сучасне освітнє право формується як комплексна галузь українського законодавства, що об'єднує норми різної правової приналежності – цивільного, сімейного, трудового, адміністративного та інших галузей права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика освітніх правовідносин неодноразово була предметом дослідження вчених, серед яких слід назвати Р. Валєєва, О. Кірімову, В. Сирих, В. Спаську, Д. Ягофарова, Н. Хрідіну, В. Шкатуллу, Р. Ягофарова та ін. Однак, багатогранність терміну «освітнє право», як показує аналіз його науково-практичного використання, певною мірою ускладнює системний і цілеспрямований характер досліджень освітньо-правової проблематики. Це змушує звернутися до основних смислових значень самого цього терміна і, відповідно, тим поняттям, які і відображають ці смисли.

Формулювання завдання дослідження. Метою даної статті є теоретичне осмислення освітнього права як комплексної галузі законодавства України.

Виклад основного матеріалу. В умовах модернізації освіти в Україні активно обговорюється питання про «статус» законодавства про освіту. Не так давно в юриспруденції стала відстоюватися ідея про виділення освітнього права як самостійної галузі права. При цьому думки авторів розділилися: одні повністю солідаризуються з авторами концепції освітнього права як самостійної галузі права [1], інші категорично відкидають дану концепцію, треті пропонують розглядати освітнє право в якості інших правових утворень.

Найбільш послідовним критиком концепції освітнього права як самостійної галузі права є Е. Суханов. Він вважає, що «освітнє право» є суто умовним поняттям, за яким насправді стоїть законодавство про освіту – масив нормативних актів комплексного характеру, але з очевидно переважаючою адміністративно-правовою природою [2]. Аналогічної точки зору дотримується і ряд інших учених, які виходять з того, що на сьогоднішній день єдність предмета освітнього права відсутній (в нього одночасно включають педагогічні, організаційно-управлінські та правові відносини) [3].

Поряд з концепцією про формування освітнього права як самостійної галузі права висловлено думку про можливість розглядати освітнє право у вигляді комплексної галузі права [4-7]. В. Шкатулла, будучи прихильником даної позиції, зазначає, що для освітнього права як комплексної галузі права характерно те, що норми, включені в її предмет, одночасно

залишаються у своїх галузях права, таких як конституційне, трудове, цивільне, фінансове, адміністративне та ін. Ядро освітнього права – педагогічне право [5]. Більш того, даний автор визнає і наявність комплексної галузі законодавства – освітнього законодавства.

Крім того, в юридичній літературі з питання про освітнє право представлена ще одна точка зору, згідно з якою освітнє право являє собою комплексний правовий інститут, що складається з правових норм різних галузей права. Її автор вважає, що в якості основи освітнього права виступають норми, що регулюють педагогічні відносини. Ці відносини позначені ним як освітньо-правові. Їх відмінність від педагогічних норм полягає в тому, що вони обов'язково «узаконені» певним нормативно-правовим актом, в той час як педагогічні норми впливають з цілей навчання і виховання, з їх форми, змісту, методики, технології, самої природи педагогічної діяльності, визначаються законами і закономірностями педагогіки і психології [8].

Освітнє право – це галузь права, система правових норм, що регулюють відносини з приводу організації та здійснення освітнього процесу між: суб'єктами освітньої діяльності різних держав з приводу визнання різних інститутів освіти (прав людини на освіту, правового статусу установ та основ їх співпраці, визнання навчальних курсів і документів про освіту і т.д.); органами державної влади та суб'єктами освітньої діяльності (з приводу створення, управління, ліцензування, атестації, акредитації, матеріального та фінансового забезпечення діяльності тощо); освітнім закладом та споживачами освітніх послуг (учнями, батьками, суспільством).

Джерелами освітнього права є нормативні акти і договори, що містять норми регулювання відносин у галузі освіти. До основних джерел правових норм освітнього права належать Конституція України, Закони України про освіту.

Освітнє право, як будь-яке органічно цілісне утворення, володіє наступними ознаками:

має власний предмет правового регулювання; характеризується своєрідним юридичним режимом, який найбільш яскраво втілюється в методиці правового регулювання; має основний інститут, який закріплює загальногалузеві принципи права, визначає предмет і завдання галузі, містить інші загальні положення; має розвинену систему джерел права, що забезпечують повне і послідовне регулювання всіх, без будь-якого винятку, відношень, утворюють зміст предмета цієї галузі; як правило в своїй основі джерел права галузі лежить кодифікований акт, що містить основоположні, вихідні норми.

В освітньому праві проявляється юридична закономірність, згідно з якою кожна галузь права має особливий, притаманний їй метод правового регулювання. Чинне законодавство про освіту послідовно і повно закріплює цілісну, досить розвинену сукупність юридичних засобів, методів, що використовуються у процесі регулювання і застосування освітніх стосунків. У число найбільш характерних рис методу правового регулювання входять: загальнодоступність і безкоштовність початкової і основної загальної освіти, а також середньої (повної) загальної освіти та початкової професійної освіти; застосування імперативного і імперативно-диспозитивного методів регулювання освітніх відносин; поєднання нормативно-правового регулювання освітніх відносин на рівні держави з нормативно-правовим регіональним регулюванням суб'єктів і локальним регулюванням освітніми установами; єдність і диференціація нормативно-правового регулювання освітніх відносин; поєднання державного контролю якості освіти з автономністю освітніх установ, свободою і плюралізмом в освіті; специфіка правозастосовчої діяльності в процесі поточної та підсумкової атестації учнів; особливості застосування юридичної відповідальності за противоправні посягання на освітні відносини, на порядок в освітній галузі [1].

Сьогодні принципи освітнього права постають одними з найважливіших юридичних

гарантій права на освіту (майже тотожним ми вважаємо термін «принципи освіти», поділяючи думку, що принципи державної політики у галузі освіти є похідними від них). Дослідники освітнього права країн СНД відзначають, що жоден з освітніх принципів не є притаманним усім пострадянським країнам, найчастіше підкреслюється гуманістичний, демократичний та світський характер освіти (проте не в країнах Балтії та Грузії [9]).

Визначення принципів освіти та освітнього права, є першочерговим завданням у світі актуальності освітньої реформи, оскільки, «перед початком будь-якої кодифікаційної діяльності необхідно чітко визначити основоположні засади, на яких вона буде побудована. Особливо важливим є визначення тих принципів, за якими функціонуватиме кодифіковане освітнє законодавство» [10].

Узальнюючи наукові підходи до визначення освітнього права, у самому загальному плані можна виділити наступні основні значення даного терміну: освітня право як комплексна галузь права; освітнє право як нормативно-правовий масив (освітнє законодавство); освітня право як елемент системи конституційних прав і свобод, в тому числі як елемент системи міжнародних стандартів прав і свобод («право на освіту»); освітнє право як елемент освітніх прав учасників освітніх відносин; «Освітнє право» як навчальна дисципліна; освітнє право як актуальний напрямок теоретико-правових, соціолого-правових та галузевих юридичних наукових досліджень; освітнє право як елемент (сторона) системи освіти в цілому.

Комплексний характер освітнього права обумовлений, насамперед, особливостями його предмета, що представляє собою особливу будову і зміст суспільних відносин, що складаються в галузі освіти. Ці відносини, маючи чимало спільного з іншими видами відносин як об'єкта правового впливу, володіють рисами, які відсутні в інших сферах життєдіяльності. У цьому зв'язку можна говорити про два відносно самостійні і взаємозалежні типи від-

носин у галузі освіти, особливості регулювання яких правовими засобами і дають підстави говорити про специфіку предмета освітнього права і, отже, про відносну самостійність останнього як комплексної галузі права.

Перший тип відносин у сфері освіти пов'язаний безпосередньо з організацією та управлінням освітньої діяльності. Це педагогічні відносини, психолого-педагогічні, організаційно-управлінські, морально-виховні та інші відносини, які прямо і безпосередньо пов'язані з процесами навчання і виховання. З певною мірою умовності дані відносини можна було б назвати преципіонними (від лат. Praecipio – наставляти, вчити) освітніми відносинами.

Преципіонні відносини можливо розглядати як відносини первинні, оскільки саме навчання і виховання виступають провідними цілями і завданнями всякої освітньої діяльності (педагогічного процесу). Інша річ, що в різних ситуаціях питома вага навчального та виховного компоненту в освітньому процесі не однакова.

Другий тип відносин у галузі освіти, що підлягають врегулюванню правом, пов'язаний з необхідністю матеріального, кадрового, фінансового та іншого роду забезпечення діяльності з досягнення освітніх цілей і завдань. Тим самим відносини даного типу можуть розглядатися як вторинні, які можна було б умовно визначити як коміторні (від лат. Comitor – супроводжувати) освітні відносини.

Коміторні відносини регулюються нормами відповідних галузей права: трудового права (прийм на роботу педагогічних працівників та допоміжного персоналу та укладення відповідних трудових договорів (контрактів); встановлення режиму робочого дня і відпочинку і т.д.), цивільного права (встановлення організаційно-правових форм освітніх установ, укладення різного роду господарських договорів і т.д.); фінансового права (встановлення системи оплати праці педагогічного складу, встановлення розміру оплати за навчання тощо); податкове право (встановлення

податкового режиму діяльності освітніх установ, визначення виду і розміру податкових пільг і т.д.) і ін.

До даного типу відносин слід віднести і відносини, пов'язані з забезпеченням права на освіту. У той же час, враховуючи особливу значущість означеної (конституційної) проблеми в даний час, ці відносини стоять ніби особібно, що обумовлює і особливу до них увагу з боку законодавця і суб'єктів правозастосування.

У чинному галузевому законодавстві є певні механізми, що забезпечують своїми можливостями регулювання відносин, що складаються в галузі освіти. Структура відносин у галузі освіти і дає підстави говорити про дійсно унікальну особливість предмета освітнього права. Унікальність ця полягає в тому, що освітнє право, акумулюючи в собі можливості (правові засоби і механізми) різних галузей права, використовує їх для досягнення і вирішення головних цілей і завдань, які стоять перед освітнім інститутом суспільства взагалі, а також цілей і завдань, що відображають особливості різних рівнів і форм освіти. Тим самим, освітнє право включає в себе опосередковано інститути і норми тих галузей права (законодавства), які регулюють (прямо або опосередковано) відповідні відносини у галузі освіти.

Термін «законодавство» може застосовуватися як у «вужькому», так і в «широкому» сенсах. У першому випадку під законодавством розуміється сукупність тільки законодавчих актів. У широкому ж сенсі законодавство являє собою всю сукупність нормативно-правового масиву (законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, нормативних правових актів органів місцевого самоврядування, а також локальних нормативно-правових актів).

Термін «освітнє право», що вживається в іншому значенні, ніж позначення комплексної галузі права, найчастіше виступає синонімом терміна «освітнє законодавство» саме в широкому його тлумаченні.

Крім загального поняття законодавства слід мати на увазі і його співвіднесення з галузевою диференціацією системи права і, тим самим, системи законодавства як формально-визначеного буття останньої. У цьому плані поняття «законодавство» співвідноситься з тією чи іншою галуззю права – «конституційне законодавство», «трудова законодавство», «кримінальне законодавство» і т.д. Виходячи з викладеного щодо освітнього права як комплексної правової галузі, є більш ніж достатні підстави говорити як про освітнє законодавство, так і його будову, зміст і диференціації [11].

Становлення освітнього права відіграє велику роль у розвитку законодавства в галузі освіти, формування його як системного галузевого утворення.

Поняття системи права характеризує сутнісну внутрішню сторону об'єктивного права, поняття системи законодавства відбиває його зовнішню сторону – форму. Загальновищезначим є те, що система права програмує систему законодавства, а отже, і галузь права як система об'єктивних властивостей, зумовлює галузь законодавства. Таке їх співвідношення насправді є характерним для тих галузей права і галузей законодавства, що вже склались і існують.

Система права складається з галузей права, які мають свій предмет і метод правового регулювання, а система законодавства включає галузі законодавства, в яких відсутній метод регулювання, а предмет регулювання не завжди однорідний, як у галузей права. Проте це традиційне співвідношення змінюється, якщо йдеться про становлення нових галузевих утворень. В цьому випадку галузь права починається з формування системи законодавства, тобто галузь законодавства є юридичною основою, базою галузі права. Аналогічно і освітнє законодавство як системне галузеве утворення стало безпосередньою юридичною базою для формування нової правової галузі – освітнього права.

Період незалежності України знаменується великою увагою до створення норма-

тивно-правового забезпечення сфери освіти. Закон України «Про освіту» є базовим законодавчим актом, який регулює галузь освіти. Він містить норми права, що визначають основні положення, принципи освіти, регулює управлінські відносини у сфері освіти, дає поняття системи освіти та визначає відносини, які виникають у цій структурі. Норми цього закону містять також перелік учасників навчально-виховного процесу, встановлюють правовий статус означених суб'єктів, забезпечують правову регламентацію відносин між учасниками цього процесу. На основі цього закону були створені інші закони, які регулюють відносини в окремих конкретних сферах системи освіти, зокрема, «Про професійно-технічну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про вищу освіту». Крім законів, суспільні відносини у галузі освіти регулюються також іншими нормативно-правовими актами, а саме: Постановами Верховної Ради України, Указами Президента України, Постановами Кабінету Міністрів України, Наказами Міністерства

освіти та науки України, іншими актами державних органів центральної та місцевої влади. Особливу роль у процесі регуляції суспільних відносин у галузі освіти відіграють локальні норми – внутрішні нормативні акти окремих освітніх закладів.

Висновки. Таким чином, освітнє право є комплексним інститутом системи права України, що стрімко розвивається та небезпідставно претендує на статус самостійної галузі права. Воно визначається як сукупність конституційних положень, законів, судової практики та підзаконних актів, що встановлюють правові рамки діяльності навчальних закладів або галузь як права, що регулює відносини між: суб'єктами освітньої діяльності різних держав; органами державної влади та суб'єктами освітньої діяльності; освітньою установою і споживачами освітніх послуг.

У даній статті окреслено лише деякі теоретичні положення про освітнє право. Кожне з них потребує окремих досліджень, як представниками правових та педагогічних галузевих наук, так і науки державного управління.

Анотація

У статті розкрито окремі теоретичні положення освітнього права. Визначено його джерела, принципи і характер, юридичні закономірності. Висвітлено зв'язок системи освітнього права із законодавством України в галузі освіти.

Ключові слова: освітнє право, законодавство, галузь освіти, правове регулювання.

Аннотация

В статье раскрыты отдельные теоретические положения образовательного права. Определены его источники, принципы и характер, юридические закономерности. Освещены связь системы образовательного права с законодательством Украины в сфере образования.

Ключевые слова: образовательное право, законодательство, сфера образования, правовое регулирование.

Filippova V.D. Educational law as a branch of legislation of Ukraine

Summary

The article reveals some theoretical principles of educational law. Identified sources, principles and character, legal laws. Showing communication systems of educational law with the legislation of Ukraine in the sphere of education.

Key words: education law, legislation, education, legal regulation.

Список використаних джерел:

1. Сырых В.М. Образовательное право как отрасль российского права. М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2000. – 228 с.
2. Суханов Е.А. О концепции Кодекса об образовании и самостоятельного «образовательного права» / Проблемы и перспективы законодательства об образовании и его кодификации: Материалы VI Международной научно-практической конференции. Москва, 11–12 октября 2001 года / Отв. ред. А.Я. Капустин, В.В. Еремян. М.: Изд-во РУДН, 2002. – С. 68–69.
3. Бублик В.А., Владыкина Т.А. Проблема систематизации законодательства об образовании: научное противостояние или диалог? // Российский юридический журнал. – 2003. – № 1. – С. 109–111.
4. Ягофаров Д.А. О некоторых теоретико-правовых и практических аспектах кодификации российского образовательного законодательства // Право и образование. – 2003. – № 2. – С. 11.
5. Шкатулла В.И. Образовательное право: Учебник для вузов. М.: Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М), 2001. – 688 с.
6. Федорова М.Ю. Образовательное право: Учебное пособие для вузов. М.: Гуманитарный издат.центр ВЛАДОС, 2003. – 320 с.
7. Валеев Р.Г. Освітнє право України: навч. посібник. – Луганськ, 2011. – 287 с.
8. Куров С.В. Образовательное право как комплексное правовое образование // Право и образование. – 2003. – № 3. – С. 105.
9. Введение в теорию образовательного права. / Сырых В.М. – М.: Готика, 2002. – 340 с.
10. Кампо В.М. Принципи кодифікації освітнього законодавства в контексті формування конституційної ідеології освіти / В.М. Кампо // Проблеми модернізації та систематизації законодавства про освіту України. Тези доповідей наук. – практ. конф., Київ 27-28 травня 2010 р. – К.: Нора-Друк, 2010. – С. 48-53
11. Ягофаров Д.А. Власть и властные отношения в современном мире: Материалы IX научно-практической конференции, приуроченной к 15-летию Гуманитарного университета (г. Екатеринбург) 30-31 марта 2006 г. / Редкол.: Л.А. Закс и др.: в 2 т. – Екатеринбург: Гуманитарный ун-т, 2006. – Т. 2. С. 195-205.

Шарго Н.Л.

*аспірант кафедри адміністративного права і процесу
Національний університет державної фіскальної служби України*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОКРЕМИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ

Постановка проблеми. Права людини захищені міжнародним правом і національним законодавством. Такого роду юридичний захист впливає на всі без винятку аспекти правоохоронної діяльності. По суті, конституційні права і свободи людини і громадянина являють собою ключовий елемент функціонування правоохоронних органів, оскільки від них вимагається не лише повага до прав людини при виконанні своїх службових обов'язків, але й активний захист вказаних прав. Більш того, ефективність правоохоронної діяльності в демократичній державі, де панує верховенство закону, права, залежить від того, як у цій державі додержують і забезпечують права людини.

На практиці наслідки порушення громадянських, політичних, економічних прав людини працівниками міліції можуть бути різними. Але незаперечним є те, що такі порушення підривають довіру до міліції з боку населення, ведуть до загострення напруги в суспільстві, перешкоджають ефективній діяльності судової влади, призводять до ізоляції органів внутрішніх справ від народу, викликають критику з боку громадськості і засобів масової інформації, а також сприяють політичному тиску на органи виконавчої влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми та особливості забезпечення прав і свобод людини та громадянина працівниками міліції вивчали також Е. Берендтс, В. Гессен, В. Дерюжинський, А. Єлістратов, В. Івановський, В. Лешков, І. Платонов, І. Тарасов, М. Шеймін та багато інших.

Формулювання завдання дослідження. Вивчення даної теми спрямовано на засвоєння змісту прав і свобод громадян, а також

формуванню навичок недопущення порушення вказаних прав працівниками ОВС та уміння ефективно забезпечувати права людини при виконанні службових обов'язків.

Виклад основного матеріалу. У Конституції України закріплено широкий спектр політичних, економічних, соціальних, культурних прав людини і громадянина, які є основними підвалинами демократичного суспільства і головними умовами прогресу і розвитку кожної людини, розбудови правової держави.

Так, право на свободу думки, світогляду, віросповідання, вільне вираження своїх поглядів і переконань тощо безперечно є виразником плюралізму, терпимості та широкості поглядів в будь-якому демократичному суспільстві. А право на свободу зібрань і об'єднань є важливим складником політичного і суспільного життя країни і суттєвим складником діяльності політичних партій.

Розглянемо загалом вказані права і свободи людини та громадянина та роль працівників ОВС в їх захисті.

Блок політичних прав в Конституції складають такі права і свободи:

- право людини на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, на збір, зберігання, використання і поширення інформації (ст. 34);
- право людини на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35)
- право на свободу об'єднання громадян у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних та інших інтересів (ст. 36)
- право громадян брати участь в управлінні державними справами, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади (ст. 38)

– право громадян збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації(ст. 39)

– право усіх направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатись до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб (ст. 40).

Не вдаючись в ретельний аналіз вказаних прав, оскільки їх з'ясували в процесі вивчення теорії прав і свобод людини та громадянина, зауважимо, що з метою забезпечення наведених прав у правоохоронній діяльності, слід дотримуватись наступних вимог:

1) втручатись (обмежувати) у здійснення цих прав неможливо інакше, ніж згідно закону і з метою: а) запобігти заворушенням чи злочину; б) захисту громадського порядку, здоров'я чи моралі; в) захисту прав і свобод інших осіб; г) для підтримання авторитету і неупередження правосуддя; д) захисту інтересів національної безпеки, територіальної цілісності України; є) у разі, якщо вони здійснюються із застосуванням силових засобів чи зброї, мають на меті захоплення приміщень державних органів тощо;

2) не допускати і припиняти будь-які акти і дії партій та громадянських організацій спрямованих на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, незаконне захоплення державної влади, пропаганди війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі тощо;

3) оскільки більшість політичних прав належить безпосередньо лише громадянам України (за винятком прав, гарантованих ст. 34, 35, 40 Конституції), не допускати чи припиняти протиправну політичну діяльність іноземців, особливо проведення ними зборів і мітингів, пікетування або інших мирних акцій протестного чи не протестного характеру;

4) в контексті політичних прав, для більш ефективного виконання покладених на міліцію завдань, в структурах ОВС (див. ст. 18 Закону) а) не допускається створення і діяль-

ність організаційних об'єднань політичних партій та не підлягають легалізації об'єднання громадян (працівників міліції), якщо вони є структурними осередками політичних партій, працівники ОВС не можуть бути членами політичних партій (ст. 3 Закону «Про міліцію»)

б) законодавство України про правоохоронні органи не визначає утворення професійних спілок в міліції;

в) працівники ОВС обмежені в окремих виявах права на мирні, без зброї, збори, мітинги, демонстрації, а також на пікетування, голодування та інші акції протестного характеру;

г) для працівників ОВС встановлені певні вимоги щодо подання звернень. До органів державної влади, посадових і службових осіб цих органів співробітники можуть звертатись лише з питань, які не стосуються їх службової діяльності (службові звернення подаються у порядку, встановленому дисциплінарним статутом);

5) щодо права на свободу думки, слова, віросповідання, працівники ОВС:

а) не можуть розголошувати будь-яку інформацію, яка може призвести до вказівки на особу неповнолітнього правопорушника без його згоди чи згоди його представників.

б) не можуть використовувати окремі релігійні ритуали для отримання відомостей про правопорушника чи підозрюваного («тайна сповіді» захищена законом про свободу совісті ст. 3);

в) не можуть залучати до виконання оперативно-розшукових завдань священнослужителів (ст. 11 Закону «Про ОРД»)

Блок економічних прав складають наступні права:

– право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41);

– право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (ст. 42);

– право на вільну працю (ст. 43);

– право тих, хто працює, на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів (ст. 44);

– право на відпочинок для працюючих (ст. 45)

Стосовно діяльності міліції, слід зазначити, що права, визначені в ст. 42 та ст. 44 Конституції, не поширюються на працівників міліції, оскільки за законом «Про міліцію» (ст. 18) «працівникам міліції забороняється займатись будь-якими видами підприємницької діяльності, а так само організувати страйки або брати в них участь». Проте, не заборонено займатися науковою та педагогічною діяльністю (але заборонено надавати правову допомогу).

Щодо забезпечення економічних прав людини у правоохоронній діяльності, то на міліцію покладається важливе завдання захищати право людини мирно володіти майном і власністю, вживати заходи з метою відвернення крадіжок власності чи завдання йому шкоди, розслідувати злочини, що сталися в цій галузі.

Негайно вдаватися до дій на захист власності, завжди діяти згідно законів і правових норм стосовно власності (див.: КК України, Розділ 6. «Злочини проти власності»).

Водночас, забезпечуючи економічні права громадян, працівники міліції повинні враховувати наступне:

1) не вважається порушенням права на власність співробітниками міліції предметів і майна, які заборонені Постановою ВР України від 17.06. 1992 р. «Про право власності на окремі види майна» (розділ «Перелік видів майна, яке, не може знаходитись у власності громадян»)

Зокрема, це стосується зброї, бойових запасів, військової техніки, вибухових речовин та засобів підривання, бойових отруйних речовин, наркотичних засобів тощо.

2) не вважається порушенням з боку міліції права на власність, вилучення предметів і майна, які не можуть знаходитися у власності, користуванні, розпорядженні внаслідок заборони встановленої КК України (ст. 59) та КУпАП (ст. 28, 29).

Це стосується майна, яке завідомо здобуто злочинним шляхом, радіоактивні матеріали,

піддроблена валюта (навіть якщо вона потрапила внаслідок грошового обігу) тощо.

3) не є порушенням права власності вилучення працівниками ОВС у громадян об'єктів права власності, встановлені ЦК України (див.: ЦК України; Гл. 25. Припинення права власності), а також у випадках: ревізії майна у разі стихійного лиха чи іншого надзвичайного стану, оплатного вилучення майна за цивільним законом; безоплатного вилучення майна (конфіскація) за рішенням суду як санкція за вчинення правопорушення.

4) не вважається втручанням правоохоронних органів у підприємницьку діяльність, якщо вона здійснюється з метою: захисту від посягань на політичні, трудові та інші права і свободи громадян, честь і гідність людей; неухильного додержання кожним чинного законодавства України, шанування державних символів України, охорони природи і культурної спадщини тощо; здійснюється з порушенням ст. 42 Конституції України (наприклад: використання примусової праці, рабство тощо).

Блок соціальних прав громадян України включає наступні права:

– право на соціальний захист (ст. 46)
– право на житло (ст. 47)
– право на достатній життєвий рівень (ст. 48)
– право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49).

Крім того, наведені вище конституційні права громадян знайшли свій розвиток у відповідних законах України. Це група законів, які конкретно визначають зміст права на спеціальний захист, та група законів, які визначають механізми соціального страхування, відповідно вимогам ч.2 ст. 46 Конституції України.

Блок культурних прав особи включає:

– право на освіту (ст. 53)
– право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості (ст. 54)

Окрім того, щодо соціальних прав працівників міліції, то вони чітко визначені в зако-

нах «Про міліцію» (ст. 22, 23); «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу ОВС та деяких інших осіб»; «Про статус ветеранів військової служби і ветеранів ОВС та їх соціальний захист», а також постанови КМ України від 1991 р. № 59 «Порядок і умови державного обов'язкового особистого страхування осіб рядового, начальницького та вільнонайманого складу органів і підрозділів внутрішніх справ республіки» та інше.

Висновки. Гарантії прав і свобод людини та громадянина, як і самі права й свободи, залежать від конкретних умов життя суспільства. В Україні в реалізації проголошених Конституцією України прав і свобод людини та грома-

дянина виникає чимало труднощів і перешкод, що призводять до погіршення суспільних відносин у багатьох сферах і правопорядку в державі. Причини такого стану забезпечення прав і свобод громадян можна поділити на дві групи: перша група причин належить до сфери законодавчого регулювання прав і свобод людини, друга – до сфери їх фактичної реалізації, практики втілення цих прав і свобод, що залежить від якості їх законодавчого регулювання.

Майбутнє ставить перед Україною завдання досягти високого рівня правового регулювання суспільства з належним гарантуванням прав і свобод, де правотворча робота ґрунтується на здобутках світової правничої науки і практики.

Анотація

Розглянуто гарантії забезпечення прав та свобод людини й громадянина та їх реалізація в діяльності міліції, запропоновано напрямки для вдосконалення нормативних актів, що регулюють цю діяльність.

Ключові слова: забезпечення прав і свобод людини та громадянина, діяльність міліції, правове регулювання діяльності міліції, юридична практика, повноваження міліції.

Аннотация

Рассмотрено гарантии обеспечения прав и свобод человека и гражданина, их реализация в деятельности милиции, предложены пути для усовершенствования нормативных актов, регулирующих эту деятельность.

Ключевые слова: обеспечение прав и свобод человека и гражданина, правовое регулирование деятельности милиции, юридическая практика, полномочия милиции.

Sharho N.L. Ensuring individual human rights in militia activities

Summary

Are looked through the guarantees of human rights and freedoms, their realization in the activities of the militia, are suggested ways to improve the normative acts regulating this activity.

Key words: human and citizen rights and freedoms, police, legal regulation of the activities of the police, law practice, power of police.

Список використаних джерел:

1. Довідник працівника міліції: У 2 – х кн.– Кн. 1: Законодавчі та інші нормативно-правові акти з питань діяльності ОВС. – К., – 2011, – 305 с.
2. Конституція України: Коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина / Навчальний посібник. –К., – 2012, – 202 с.
3. Международные акты о правах человека: Сб. док.– М., – 2010, – 101 с.
4. Збірка договорів Ради Європи – Рада Європи, 2010, – 358 с.

5. Негодченко О.В. Забезпечення прав та свобод людини ОВС України. – Дніпропетровськ. – 2002, – 58 с.
6. Права людини і професійні стандарти для працівників правоохоронних органів в документах міжнародних організацій. – К., – 2012, – 256 с.
7. Права человека и поддержание правопорядка: Пособие по правам человека для сотрудников полиции. – ООН. 2012, – 405 с.
8. Права людини і правоохоронні органи: Посібник для практичного навчання – Страсбург.– 1998, – 306 с.
9. Негодченко О.В. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ України: [монографія] / Негодченко О.В. – Д.: Юрид. акад. МВС України, – 2002. – 416 с.
10. Конституція України: Прийнята Верховною Радою України 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
11. Міжнародно-правові стандарти поведінки працівників правоохоронних органів при підтриманні правопорядку. Документально-джерелознавчий довідник // [упоряд.: Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, І.Г. Кириченко]. – К., 2008. – 128 с.
12. Про міліцію: Закон України від 20 груд. 1990 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4.
13. Міжнародна поліцейська енциклопедія: [у 10 т.] / [відпов. ред.: Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко]. – К.: Вид. дім “Ін Юре”, 2005. – Т. II. Права людини у контексті поліцейської діяльності. – 1224 с.
14. Аврутин Ю.Е. Эффективность деятельности органов внутренних дел: опыт системного исследования / Аврутин Ю.Е. – СПб., 1998, – 310 с.

УДК 342.95

Савченко А.В.

магістрант

Запорізький національний університет

Віхляєв М.Ю.

д.ю.н., доцент кафедри конституційного і трудового права

Запорізький національний університет

ДЕВОЄНІЗАЦІЯ СБУ: РЕФОРМАЦІЙНИЙ КРОК НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

«Реформу устоїв слід починати з реформи законів» (К. Гельвецій)

Постановка проблеми. Внутрішньо та зовнішньополітичні реалії становища України на міжнародній арені, її прагнення закріплення за собою статусу цивілізованої демократичної держави європейського рівня неодмінно тягне за собою процес поглибленого реформування найважливішого сегменту влади – правової системи. За останні роки багатьох нововведень перетерпіла судова система України, зазнали змін у своїй діяльності органи прокуратури із прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України, розпочалось введення докорінних змін в систему адвокатури.

Питання реформування правоохоронних органів зараз є надзвичайно актуальним для України. Це визнано на найвищому рівні і вказано в ЗУ «Про основи національної безпеки України» [2, ст. 8]. Незважаючи на це, українська система правоохоронних органів і досі «практично повністю відтворює за назвами, формою та змістом діяльності радянську модель» [6]. Численні спроби її реформування дотепер були невдалими, достатньо згадати так і нереалізовану спробу створення Національного бюро розслідувань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В юридичній літературі окремі аспекти реформування СБУ розглядалися у працях таких вчених-науковців: В. Антипенко, В. Крутов, В. Пилипчук, Г. Ситник та ін. Вод-

ночас питання щодо системного та цілісного розгляду проблеми девоєнізації СБУ та ефективного її розв'язання предметно не розглядалися. Проте оптимізація зазначеного процесу залишається доволі актуальною та важливою, особливо з точки зору перспектив реформування СБУ, оптимізації системи правоохоронних органів, побудови їх ефективної моделі, як важливий чинник здійснення ефективних державно-правових реформ, та, зрештою, формування в Україні сучасної європейської моделі держави.

Формулювання завдання дослідження. Метою цієї наукової статті є науково-теоретичне дослідження проблеми девоєнізації СБУ на сучасному етапі проведення в Україні ефективних державно-правових реформ та розбудови ефективної та дієвої системи правоохоронних органів.

Виклад основного матеріалу. Просування України шляхом демократичних перетворень зумовлює складний та закономірний процес проведення в Україні реформи системи правоохоронних органів, забезпечення її ефективності та дієвості, передусім, у контексті забезпечення та гарантування прав та свобод людини і громадянина як важливого і ключового конституційного обов'язку держави. Адже, за експертними даними, Україна посідає 104-те місце із 163 місць у рейтингу найбільш корумпованих держав світу. Такі результати оприлюднені моніторинговим комітетом ООН. У цьому контексті особлива увага має бути прикута до проблем реформу-

вання Служби безпеки України (далі – СБУ) як державної інституції, що стоїть на сторожі безпеки особи, суспільства та держави, забезпечуючи та консолідуючи їх інтереси. На СБУ покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. Зважаючи на це, до основних завдань СБУ також належить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо становлять загрозу для життєво важливих інтересів України.

Найактуальнішим питанням сьогодення у діяльності СБУ є необхідність її ефективного реформування, яке має здійснюватися виключно крізь призму уточнення місця у системі державних інституцій, її правосуб'єктності визначення пріоритетів діяльності, оптимізації організаційної структури, удосконалення кадрового менеджменту, що забезпечить спроможність останньої відповідати вимогам, які висуваються до спецслужб сьогодення, оперативно та ефективно протидіяти основним викликам і загрозам безпеці держави.

На сьогоднішній день Служба безпеки України завдяки своєму правовому статусу та специфіці діяльності залишається однією з найголовніших та найсекретніших органів безпеки держави. Це зумовлено тим, що СБУ здатна у повному обсязі брати на себе вирішення всіх завдань, визначених Законом України «Про Службу безпеки України» [1] та поставлених вищим керівництвом держави, а саме: захист державного суверенітету, кон-

ституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного, оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувальної діяльності іноземних спецслужб, підривної діяльності з боку окремих організацій та осіб. Виконується цілеспрямована робота щодо запобігання, виявлення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління, економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам та цілісності України [3].

Питання реформування СБ України постає, насамперед, через її небезпечність з політичної точки зору, адже спецслужба є багатофункціональним інструментом, сфера застосування якого може бути досить широкою, адже вплив керівників СБ України визначається не лише наявністю технічних інструментів для зняття інформації, а й широкими оперативними можливостями для її реалізації [4].

Незважаючи на деструктивний характер політичних мотивів реформування, його план містить багато корисних з правової точки зору ініціатив, які у разі їх послідовної реалізації можуть сприяти підвищенню ефективності у роботі спецслужби.

Одним із вищезазначених реформаторських кроків є процес девоєнізації спецслужб, який має бути проведений в ході процесу європейської та євроатлантичної інтеграції. Вважається, що військова структура, якою є зараз Служба безпеки України, не відповідає вимогам сучасності, ускладнює процедуру контролю над нею і фактично є неов'язковою для виконання нею своїх завдань [5].

Так, процес девоєнізації являє собою скасування військового статусу працівників СБ України і перетворення їх на цивільних осіб. Збереження статусу військовослужбовців має бути закріплене лише за співробітниками спеціальної групи антитерору «Альфа» через особливо небезпечний та конфіденційний характер її діяльності. Отже, після проходження

процесу девоєнізації, працівники СБ України підпадають під загальне коло правового регулювання діяльності державних службовців, що полегшує порядок контролю їх діяльності та притягнення до відповідальності за скоєння злочинів у сфері службової діяльності. Таким чином, діяльність Служби безпеки України має стати більш прозорою та підконтрольною для вищих органів державної влади.

Але, окрім позитивної сторони процедури девоєнізації, працівники СБ України вбачають і певні недоліки, які насамперед стосуються передбачених чинним законодавством пільг, які отримують військовослужбовці та члени їх родини. Згідно з Інформацією Урядового Порталу про пільги, передбачені чинним законодавством для осіб різних пільгових категорій станом на 2012 р., ветерани СБУ, працюючі службовці та члени їх сімей мають наступні пільги: безоплатне користування закладами охорони здоров'я Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, інших центральних органів виконавчої влади та військових формувань; першочергове безоплатне придбання ліків за рецептами лікарів; першочергове медичне обстеження, диспансеризація та госпіталізація; 50 % знижка плати за користування житлом (квартирної плати) та плати за комунальні платежі (водопостачання, електропостачання, тепла енергія та інші послуги), або 50% знижки вартості палива, в тому числі рідкого, в межах норм, встановлених для продажу населення для осіб, які

проживають в будинках, що не мають центрального опалення та ін. [6].

Зневіреність співробітників у компенсування діючої системи надбавок в разі скорочення пільг внаслідок девоєнізації структури Служби безпеки України є одним із факторів, що суперечить реалізації цього процесу. Але прирівнювання статусу співробітника СБ України до статусу інших державних службовців має стати якісним показником демократизації правової ланки нашої держави, яка є невід'ємним чинником втілення європейських стандартів у політичну систему України. Влучно окреслює дане питання відомий афоризм: «Демократія – це в першу чергу система узгодження суспільних інтересів, що дає можливість враховувати інтереси різних груп громадян і громадських структур, що виключає диктатуру як більшості, так і меншості». Саме прийняття окремих рішень щодо вдосконалення правової системи та втілення їх у життя має слугувати передумовою реформування усього державного устрою.

Висновки. Розроблювані концепції реформування правоохоронної системи держави, у т.ч. і її складової – девоєнізації, мають вичерпно окреслювати шляхи підвищення ефективності діяльності як СБУ, так і правоохоронної системи в цілому, на основі оптимізації її структури, підвищення рівня координації діяльності, покращення її фінансового, матеріально-технічного, організаційно-правового і кадрового забезпечення, тобто, відповідати принципам національної безпеки України.

Анотація

У статті здійснено науково-теоретичне дослідження проблеми девоєнізації СБУ на сучасному етапі проведення в Україні ефективних державно-правових реформ та розбудови дієвої системи правоохоронних органів.

Ключові слова: Служба безпеки України, реформування, правоохоронні органи, девоєнізація, національна безпека.

Анотація

В статті здійснено научно-теоретичне дослідження проблеми девоєнізації СБУ на сучасному етапі проведення в Україні ефективних державно-правових реформ і розвитку дійсної системи правоохоронних органів.

Ключевые слова: Служба безпеки України, реформування, правоохоронні органи, девоєнізація, національна безпека.

Savchenko A.V., Vikhliayev M.Yu. Demilitarization of SSU: reformatinal step towards European integration

Summary

In an article is carried out scientific and theoretical study of the problem of before war period at the present stage in Ukraine of the effective State-legal reforms and the development of an effective system of law enforcement.

Key words: Ukrainian Security Service, reform, law enforcement, before war period, national security.

Список використаних джерел:

1. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 382.
2. Про основи національної безпеки: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-ІУ // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
3. Служба безпеки України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://knowledge.allbest.ru>.
4. Служба безпеки України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://knowledge.allbest.ru>.
5. До проблеми реформування СБУ в контексті євроінтеграції / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.social-science.com.ua>.
6. Інформація про пільги, передбачена чинним законодавством для осіб різних пільгових категорій / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.phm.org.ua>.
7. Картавцев В.С. Закон «Про службу безпеки України – у відповідність з вимогами часу / В.С. Картавцев, О.І. Черноусенко. Наук. вісн. Нац. акад. Служби безпеки України. – 1995. – № 1. – С. 7-15.

УДК 342.95

Бериславська О.М.

*доцент кафедри адміністративного, кримінального права і процесу
Міжнародний університет бізнесу і права*

Мінаєва В.В.

*студентка інституту права
Міжнародний університет бізнесу і права*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ЕТИЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ТА ЇЇ АКТУАЛЬНІСТЬ ДЛЯ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Державна служба є ключовим елементом системи державного управління, від ефективного функціонування якого залежить додержання конституційних прав і свобод громадян, послідовний і сталий розвиток країни.

Як зазначено в Концепції адаптації інституту державної служби в Україні до стандартів Європейського Союзу (Указ Президента України від 05.03.2004 р. № 278/2004), з огляду на стратегічне завдання України щодо здійснення системних перетворень реальних (внутрішніх) передумов для вступу до Євросоюзу наближення державної служби до загальноприйнятих засад для країн – членів ЄС набуває особливо актуального значення.

Одним із проблемних питань діючої системи державної служби, яке потребує подальшого вирішення, є нормативне врегулювання вимог професійної етики державних службовців. Проте не лише визначення морально-етичних принципів службової поведінки державних службовців, а й законодавче закріплення механізму їх запровадження і дотримання має велике соціальне значення та є головною тенденцією сучасного розвитку державної служби зарубіжних країн.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Професійна етика державних службовців України з перших років незалежності стала об'єктом уваги вітчизняних науковців і практиків, які в зростанні ролі гуманітарного, морально-етичного чинника вбачають основну

закономірність демократичного розвитку суспільства (В.Б. Авер'янов, В.Д. Бакуменко, Б.А. Гаєвський, В.Д. Горбатенко, С.Д. Дубенко, В.Л. Коваленко, В.М. Князєв, В.І. Луговий, В.К. Майборода, В.А. Малахов, І.Ф. Надольний, Н.Р. Нижник, О.Ю. Оболенський, С.В. Ромат, В.П. Тронь, В.В. Цветков та ін.).

Формулювання завдання дослідження. Незважаючи на те, що вже напрацьована певна емпірична і теоретична база знань, не осмисленими в концептуальному плані залишаються підходи до переведення етичних цінностей і норм поведінки державних службовців у практичну площину, шляхи їх формування і ефективного функціонування.

Виклад основного матеріалу. Світовий досвід свідчить, що етизація державної служби дає можливість гуманізувати суспільні відносини та істотно підвищити ефективність діяльності державних органів. Тому етична підготовка державних службовців є важливим напрямом адміністративних реформ країн Євросоюзу та розвинутих країн світу.

Незважаючи на відмінності у підходах різних країн до формування організаційної культури державних службовців, незмінною є її мета – забезпечити професійну діяльність службовців в інтересах громадян і суспільства, а також запобігти можливим зловживанням владою і порушенням закону [1, с. 148].

Етика державних службовців у країнах ЄС формується в руслі розбудови етичної інфраструктури як відповідь на вимогу гармоніза-

ції службової етики і боротьби з корупцією. Згідно із Страсбурзькою рекомендацією Комітету Міністрів Ради Європи (травень, 2000) щодо унормування поведінки державних службовців було запропоновано модель (зразок) Кодексу поведінки державних службовців, відповідно до якого мали бути розроблені національні кодекси. Цей акт сприяв не лише прийняттю національних кодексів, а й створенню спеціальних державних інституцій з проблем етики, впровадженню етичної освіти тощо.

Документ містить два розділи: 1) інтерпретація та застосування; 2) загальні принципи.

Перший розділ містить три статті, що визначають:

1) осіб, яких стосується кодекс – усі державні службовці, які працюють в державному органі влади; положення Кодексу можуть стосуватися також осіб, які працюють у приватних організаціях, але перебувають на державній службі (ст. 1);

2) статус Кодексу – цей документ становить частину положень, які регулюють діяльність державних службовців, тому кожен зобов'язаний дотримуватися положень Кодексу (ст. 2);

3) мету Кодексу – документ має три цілі: а) визначити стандарти чесності та поведінки, яких мають дотримуватися державні службовці; б) допомогти їм відповідати цим стандартам; в) інформувати суспільство про поведінку, на яку воно має право сподіватися від державних службовців (ст. 3).

Другий розділ «Загальні принципи» включає принципи, які окреслюють етичні межі службової діяльності, а також норми і правила їх реалізації. Це, зокрема, відданість, законність, політична нейтральність і лояльність до законної політики, органів державної влади; чесність, неупередженість та ефективність у служінні суспільним інтересам; ввічливість у службових відносинах, належна повага до прав, обов'язків та інтересів інших; неупередженість і об'єктивність під час прийняття рішень, недопущення конфлікту інте-

ресів, зловживання службовим становищем, турбота про суспільну довіру, підзвітність безпосередньому керівнику, право доступу і конфіденційність у роботі з офіційною інформацією та документами, ефективність та економічність у використанні персоналу, суспільних та офіційних ресурсів тощо.

Головні вимоги Кодексу – перевірка чесності кандидата на державну службу, на підвищення по службі чи призначення на посаду (ст. 24), а також контроль за дотриманням етичних вимог (ст. 25, 28).

Особливістю Кодексу є наголос на взаємності обов'язків державних службовців і тих, хто контролює їх діяльність або здійснює керівництво [3, с.151-153].

На основі даного Модельного кодексу на сьогоднішній день більшість країн-членів ОЕСР (Великобританія, Австралія, Франція, Канада, Іспанія, Нідерланди, Нова Зеландія, Швеція) вже ввели в дію Етичні кодекси (кодекси поведінки) державних службовців.

Так, наприклад, у Великобританії громадянська служба розглядається як «почесний обов'язок шляхетних людей», як знак довіри до них з боку суспільства. Поведінка «слуг суспільства» регламентується етичним Кодексом державного службовця, якому немає аналога у світовій практиці, тому що він регулює поведінку всіх категорій службовців [2].

Документ містить дві частини: 1) вимоги до службової діяльності міністрів; 2) вимоги до решти службовців. Його своєрідність полягає в тому, що він, з одного боку, регламентує етику професійної діяльності службовців, починаючи від надання послуг населенню і завершуючи політичними консультаціями міністрам, а з другого – визначає взаємні обов'язки службовців і міністрів [3, с. 131].

У світі відома британська «традиція» державної служби, що регламентується моральним кодексом і підзвітна парламентському комітету з бюджетного контролю. Британського бюрократа характеризують висока самодис-

ципліна, чесність, моральність, турбота про «суспільний гаманець», професійна честь, прагнення завжди знайти найкраще рішення, адже за кожним актом професійного вибору стоїть держава і благо громадянина.

Також, документом, який регламентує поведінку вищих посадових осіб у державі і не має аналогів у практиці інших держав, є Кодекс міністра, який був прийнятий у 1990 р. замість документа під назвою «Питання процедури для міністрів», що відігравав роль інструкції прем'єр-міністра стосовно належної поведінки його кабінету. Кодекс слугує своєрідною присягою кожного нового уряду і «особистим зобов'язанням» кожного міністра. Вперше кодекс міністра був оприлюднений у 1992 р. [3, с. 137–138].

Оцінюючи «новий підхід» до державного управління у Великобританії з погляду утвердження етики державних службовців, можна зробити висновок, що система заходів – децентралізація, реформа структури державної служби, зокрема її менеджеризація і запровадження ринкових механізмів, заохочення етичної поведінки державних службовців тощо стимулювала їх внутрішню активність і прагнення до самореалізації.

У Франції, як і в більшості країн Європи, етика державного службовця означає, насамперед, повагу до закону. Як і у Великобританії, вирішальною в успішному реформуванні державної служби визнано моральну мотивацію – свідоме ставлення державних службовців до реформ як до особистих цілей [1, с. 152].

Виділяють чотири умови успіху функціонування етичних кодексів на основі зарубіжного досвіду (США, Великобританія, Швейцарія тощо) реалізують у французькій практиці: 1) усвідомлення реальної потреби в закріпленні етичних норм; 2) участь державних службовців у розробці кодексу; 3) розробка практичних рекомендацій із впровадження етичних вимог і їх опрацювання в процесі етичної освіти; 4) участь керівництва організації у цьому русі.

Практичними засобами функціонування кодексів є вручення службовцям пластикових карток з текстом кодексу; цільові семінари з окремих етичних проблем; оприлюднення в межах організації щорічних підсумків дисциплінарних стягнень, попереджень, а також повідомлення про винагороди; періодичні видання з професійної етики, спеціальні програми Internet тощо [3, с. 149–150].

Отже, об'єктом особливої уваги ЄС є законодавчі та інституційні засоби утвердження етики на державній службі, які утворюють етичну інфраструктуру. Її елементи, як засвідчив аналіз досвіду Великобританії і Франції, аналогічні тим, які існують в етичній системі США. Західні країни виявились одностайними стосовно того, що умовами професійної етики державних службовців є, насамперед, рівень моральної культури суспільства, політичні традиції управління, активність громадянського суспільства, професійна чесність вільних ЗМІ, які висвітлюють діяльність владних структур і державних службовців тощо. Що стосується етичних стандартів, то вони мають відображати також соціальні й політичні цінності конкретної держави і мати нормативно-правове закріплення.

З огляду на важливість зазначених функцій та світову практику професійна етика і в Україні набуває визнаної нормативності. Позитивним є законодавчо-нормативне виділення в соціально-правовому інституті державної служби України етики державного службовця як окремого інституту; закріплення системи етичних цінностей як стандартів професійної діяльності державних службовців усіх рівнів державного управління. Зокрема, питання дотримання етичних стандартів у сфері державної служби регламентується статтею 5 Закону України «Про державну службу».

Основними досягненнями на шляху впровадження етичного аспекту у вітчизняному законодавстві можна вважати таке:

По-перше, приймаючи Присягу, кожен державний службовець публічно бере на себе

моральний обов'язок «вірно служити народу України».

По-друге, стаття п'ята деталізована в Загальних правилах поведінки державного службовця (2000 рік). Особливо позитивним є те, що вони розроблені відповідно до вимог Ради Європи до державних служб на нашому континенті та виражають вимоги до моральної сутності державного службовця, призначення його діяльності, характеру його взаємин з державою, довіреною особою якої він виступає, та суспільством, «слугою» якого він є. В даний час Загальні правила є основним інструментом по зменшенню упередженості в прийнятті адміністративних рішень. Але, поряд з наведеним, слід відзначити деяку неповноту сучасної нормативно-правової бази, що регламентує етику державних службовців. Так, Загальні правила визначено надто узагальнено. А відповідно до пункту 26 їх порушення є підставою для застосування дисциплінарних стягнень, тоді як відповідно до пункту 22 статті 92 Конституції України відповідальність за дисциплінарні порушення визначається виключно законами України.

Висновки. З огляду на те, що чинне законодавство досить узагальнено регулює питання професійної етики державних службовців (що породжує проблеми у правовій сфері), було б доцільно прийняти спеціальний законодавчий акт з питань професійної етики і на державній службі, і на службі в органах місцевого самоврядування, а також «Кодекс етики посадової особи органів державної влади». Для цього існує кілька вагомих причин.

Перше – Радою Європи було рекомендовано, щоб уряди держав-учасниць прийняли національні кодекси поведінки державних службовців як засіб протидії корупції. Додатком до Рекомендацій № Р (2000) 10 був Модельний Кодекс поведінки державних службовців Ради Європи.

Друге – відчуваючи вимоги часу та суспільства, керівництво державних органів,

кадрові служби почали більше уваги приділяти впровадженню нових традицій, які створюють належний морально-психологічний клімат в системі державної служби. Прикладом зазначеного є схвалений Колегією ДПА України 23 квітня 2004 року Кодекс честі працівника органів державної податкової служби України, який має за мету посилення передусім самоконтролю податківців за дотриманням моральних норм у професійній діяльності і поведінці.

Третє – слід зазначити й інший, не менш важливий аспект. Йдеться про внутрішні параметри функціонування кожного колективу, в якому, власне, і проходять службу посадові особи та службовці. На рівні колективу спрацьовують також і елементи суспільної моралі прикладного характеру, наприклад, пов'язані з необхідністю дотримання норм етикету, які також набуваються у процесі морального саморозвитку. Прикладом ініціативи і творчого підходу до розробки корпоративної етики може бути система заходів, розроблена КРУ м. Києва в 2001-2003 рр., основною метою яких є пропагування етичної поведінки [2].

Тому, для поліпшення законодавчої бази «аби система державного управління України та її кров і плоть – державна служба – стали органічною частиною європейського адміністративного простору та дієвим чинником покращення якості життя людини» протягом останніх років ряд заходів здійснює Національне агентство з питань державної служби України. Як наслідок, Указом Президента України від 05 березня 2004 року була схвалена Концепція адаптації інституту державної служби в Україні до стандартів Європейського Союзу, в якій серед пріоритетних напрямків було визначено вдосконалення нормативного регулювання вимог професійної етики. У розвиток цього питання Указом Президента України від 11 березня 2006 року була схвалена Концепція подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності», якою передбачено розроблення та прийняття Кодексу поведінки державних службовців.

Анотація

У статті проаналізовано зарубіжний досвід етизації державної служби з метою використання його конструктивних елементів у вітчизняній практиці. Обґрунтовано необхідність впровадження Етичного кодексу державного службовця України, як дієвого механізму формування моральності державних службовців.

Ключові слова: етика, професійна етика, етична поведінка, етизація державної служби.

Аннотация

В статье проанализирован зарубежный опыт этизации государственной службы с целью использования его конструктивных элементов в отечественной практике. Обоснована необходимость внедрения Этического кодекса государственного служащего Украины как действенного механизма формирования моральности государственных служащих.

Ключевые слова: этика, профессиональная этика, этическое поведение, этизация государственной службы.

Beryslavska O.M., Minaieva V.V. The European experience in ethics introduction to the public service and its relevance for Ukraine

Summary

The article analyzes the foreign experience of introduction ethics into a public service on purpose to use its constructive elements in a domestic practice. It also grounds the necessity of implementing the Ethical Code of the state employee of Ukraine as an effective mechanism of formation morality of the state employees.

Key words: ethics, professional ethics, ethical behavior, inject ethics into public service.

Список використаних джерел:

1. Бралатан В.П. Професійна етика: навч. посібник / В.П. Бралатан, І.В. Гуцаленко, Н.Г. Здирко. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 251 с.
2. Верех С.М. Етика поведінки державних службовців: стан, проблеми і шляхи їх вирішення – [Електронний ресурс] / С.М. Верех – Режим доступу: <http://www.kds.org.ua/blog/etika-povedinki-derzhavnih-sluzhbovtsiv-stan-problemi-i-shlyahi-ih-virishennya>
3. Рудакевич М.І. Професійна етика державних службовців: теорія і практика формування в умовах демократизації державного управління: Монографія. – Т.: Вид-во АСТОН, 2007. – 400 с.

Зайцев М.М.

майор юстиції, ад'юнкт

Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЕТАПИ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Постановка проблеми. Сучасний рівень планетарної цивілізації визначається стрімким зростанням ролі інформації в суспільних відносинах. Каталізатором у цьому процесі є можливості засобів комунікації між людьми на основі досягнень науково-технічного прогресу (НТП), що постійно зростають. Важко уявити сьогоденне суспільство без радіо, телебачення, телефону, телексу, телеграфу, комп'ютерних мереж тощо. Останнім часом спостерігається тенденція до інтеграції названих засобів інформації в нових здобутках НТП, у галузі інформатики – комп'ютерній техніці та заснованих на новітніх інформаційних технологіях. Ці технології дають можливість забезпечити миттєву передачу інформації на великі відстані в глобальному масштабі. Завдяки цьому виникає можливість миттєво і щодо широкого кола осіб здійснювати вплив на суспільні відносини.

З метою упорядкування суспільних відносин, пов'язаних з інформацією, їх суспільноорієнтованості, а також подолання наявних і можливих негативних соціальних явищ відповідно формуються суспільні норми поведінки сторін цих відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри актуальність зазначеної теми, вона не стала окремим предметом дослідження. Основну увагу науковців привертають етапи розвитку інформаційної безпеки в конкретній галузі [19], державі [1, 9], регіоні [16, 17], світі в цілому [2, 4, 6].

Формулювання завдання дослідження. Виходячи з актуальності питання, стосовно етапів розвитку суспільних відносин у сфері інформаційної безпеки і недостатність дослідження вітчизняною правничою наукою, автор

поставив перед собою висвітлити й охарактеризувати основні етапи розвитку інформаційної безпеки. Розкрити понятійний апарат терміна «інформаційна безпека», що дасть можливість у повній мірі проаналізувати етапи розвитку суспільних відносин у сфері інформаційної безпеки. Дослідження інформаційної безпеки як правової категорії потребує з'ясування змісту цього поняття, для чого розглянемо його історичний генезис.

Виклад основного матеріалу. Об'єктивно категорія «інформаційна безпека» виникла з появою засобів інформаційних комунікацій між людьми, а також з усвідомленням людиною наявності у людей і їхніх співтовариств інтересів, яким може бути завданий збиток шляхом дії на засоби інформаційних комунікацій, наявність і розвиток яких забезпечує інформаційний обмін між всіма елементами соціуму [10, с. 3-4]. Складові інформаційної безпеки або такі суттєві властивості, як: конфіденційність, цілісність, доступність [12, с. 15; 15, с. 123].

Враховуючи вплив на трансформацію ідей інформаційної безпеки, в розвитку засобів інформаційних комунікацій можна виділити декілька етапів:

I етап (до 1816 року) характеризується використанням природно виникаючих засобів інформаційних комунікацій. В цей період основне завдання інформаційної безпеки полягало в захисті відомостей про події, факти, майно, місцезнаходження і інші дані, що мають для людини особисто або співтовариства, до якого вона належала, життєве значення [3, с. 41].

II етап (1816-1934 роки) пов'язаний з початком використання штучно створених технічних засобів електро- і радіозв'язку. Для забезпе-

чення скритності і завадостійкості радіозв'язку необхідно було використовувати досвід першого періоду інформаційної безпеки на вищому технологічному рівні, а саме застосування завадоскодостійкого кодування повідомлення (сигналу) з подальшим декодуванням прийнятого повідомлення [18, с.41; 19, с.256].

III етап (1935-1945 роки) пов'язаний з появою засобів радіолокації і гідроакустики. Основним способом забезпечення інформаційної безпеки в цей період було поєднання організаційних і технічних заходів, направлених на підвищення захищеності засобів радіолокації від дії на їхні приймальні пристрої активними безпровідниковими і пасивними безпровідниками радіоелектронними перешкодами [16, с. 72, 9, с. 2-3 10, с. 3-4].

IV етап (1946-1964 роки) пов'язаний з винаходом і впровадженням в практичну діяльність електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів). Завдання інформаційної безпеки вирішувалися, в основному, методами і способами обмеження фізичного доступу до устаткування засобів добування, переробки і передачі інформації [7, с. 744].

V етап (1965-1974 роки) обумовлений створенням і розвитком локальних інформаційно-комунікаційних мереж. Завдання інформаційної безпеки також вирішувалися, в основному, методами і способами фізичного захисту засобів добування, переробки і передачі інформації, об'єднаних в локальну мережу шляхом адміністрування і управління доступом користувачів до безпровідникових ресурсів [6, с. 326].

VI етап (1973-1984 роки) пов'язаний з використанням мобільних комунікаційних пристроїв з широким спектром завдань. Загрози інформаційній безпеці стали набагато серйоз-

нішими. Для забезпечення інформаційної безпеки в комп'ютерних системах з провідними мережами передачі даних потрібно було розробити нові критерії безпеки, що було зумовлено появою випадків несанкціонованого втручання в роботу інформаційних мереж, які призводили до дезорганізації їх роботи. Отримали широкий розвиток нові засоби масової інформації, зокрема радіо і телебачення, що зумовило появу технологій маніпулювання суспільною думкою шляхом поширення за їх допомогою викривленої та дозованої інформації, адресованої масовій аудиторії, заподіючи шкоду інформаційній безпеці окремих користувачів, організацій [1, с. 20, 36; 2, с. 47]. Інформаційний ресурс став найважливішим ресурсом держави, а забезпечення його безпеки – найважливішою і обов'язковою складовою національної безпеки. В цей починає формуватися інформаційне право – нова галузь міжнародної правової системи [14, с. 15].

VII етап (з 1985 року) пов'язаний із створенням і розвитком глобальних інформаційно-комунікаційних мереж з використанням космічних засобів забезпечення. З'явилися можливості заподіяння шкоди інформаційній безпеці цілих країн [3, с. 42].

Висновки. Отже, інформаційна безпека – стан інформації, в якому забезпечується збереження визначених політикою безпеки властивостей інформації. У розвитку людського суспільства можна виділити сім основних етапів розвитку суспільних відносин у сфері інформаційної безпеки. Кожен із періодів характеризується кардинальною зміною динаміки технічного розвитку інформаційних комунікацій, підходів до захисту інформації, адміністрування доступу користувачів до інформаційних ресурсів.

Анотація

У статті охарактеризовуються основні етапи розвитку суспільних відносин у сфері інформаційної безпеки. Чітко визначаються хронологічні межі кожного з етапів. В основу авторського визначення етапів покладено технічний розвиток інформаційних комунікацій, захисту інформації, адміністрування доступу користувачів до інформаційних ресурсів.

Ключові слова: суспільні відносини, інформаційна безпека, інформаційні комунікації, інформаційні ресурси.

Анотація

В статті характеризуються основні етапи розвитку суспільних відносин в області інформаційної безпеки. Чітко визначаються хронологічні межі кожного з етапів. В основу авторського визначення етапів покладено технічне розвиток інформаційних комунікацій, захисту інформації, адміністрування доступу користувачів до інформаційних ресурсів.

Ключові слова: суспільні відносини, інформаційна безпека, інформаційні комунікації, інформаційні ресурси.

Zaitsev M.M. Stages of development of public relations in the field of information security

Summary

The article describes the main stages of development of public relations in the field of information security. Clearly establishes the chronological boundaries of each of the stages. The authors define the phases based on the technical development of the information communication, information protection, administration of user access to information resources.

Key words: public relations, information security, information communication, information resources.

Список використаних джерел:

1. Богущ В. Інформаційна безпека держави / Володимир Богущ, Олександр Юдін; Гол. ред. Ю.О. Шпак. – К.: «МК-Прес», 2005. – 432 с.
2. Бондарь И. Проблемы информационной безопасности в условиях переходного общества / И. Бондарь // Персонал. – 2003. – № 8. – С. 47–48.
3. Борсуковский Ю. Подходы и решения: Информационная безопасность / Ю.Борсуковский// Мир денег. – 2001. – № 5. – С. 41–42
4. Герасименко К.С. Сучасні ознаки загроз «Інформаційного тероризму» – [Електронний ресурс] / К.С. Герасименко // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 744
5. Голубев В.А. Проблемы противодействия киберпреступности и кибертерроризму в Украине / Голубев В.А. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.crimeresearch.ru/articles/Golubev1104. – 01.01.2005.
6. Голубенко О.Л. Соціальні мережі як загроза безпеки / О.Л. Голубенко, А.С. Петров, А.О. Петров // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – 2011. – Ч. 1, № 7. (161) – С. 326.
7. Голубев В.О. Інформаційна безпека: проблеми боротьби з кіберзлочинами: моногр. / В.О. Голубев. – Запоріжжя: ГУ “ЗІДМУ”, 2003. – 250 с.
8. Горбатюк О.М. Сучасний стан та проблеми інформаційної безпеки України на рубежі століть / О.М. Горбатюк // Вісник Київського університету імені Т.Шевченка. – 1999. – Вип. 14: Міжнародні відносини. – С. 46–48
9. Гуцалюк М. Інформаційна безпека України: нові загрози / М. Гуцалюк // Бизнес и безопасность. – 2003. – № 5. – С. 2–3
10. Захаров Е. Информационная безопасность или опасность отставания? / Е.Захаров // Права людини. – 2000. – № 1. – С. 3–5
11. Інформаційна безпека України: проблеми та шляхи їх вирішення // Національна безпека і оборона. – 2001. – № 1. – С. 60–69
12. Катренко А. Особливості інформаційної безпеки за міжнародними стандартами / А. Катренко // Альманах економічної безпеки. – 1999. – № 2. – С. 15-17

13. Кормич Б. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: Навчальний посібник/ Борис Кормич – К.: Кондор, 2005. – 382 с.
14. Литвиненко О. Інформація і безпека / О. Литвиненко // Нова політика. – 1998. – № 1. – С. 47–49.
15. Маракова І. Захист інформації: Підручник для вищих навчальних закладів/ Ірина Маракова, Анатолій Рибак, Юрій Ямпольський; Мін-во освіти і науки України, Одеський держ. політехнічний ун-т, Ін-т радіоелектроніки і телекомунікацій. – Одеса, 2001. – 164 с.
16. Пилипенко О. Формула безпеки: Информационная безопасность / О. Пилипенко // СНІР. – 2005. – № 12. – С. 72–73
17. Правове забезпечення інформаційної діяльності в Україні / Володимир Горобцов, Андрій Колодюк, Борис Кормич та ін.; Ред. І.С. Чиж; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, Нац. Академія Наук України, Держ. комітет телебачення і радіомовлення України. – К.: Юридична думка, 2006. – 384 с.
18. Система забезпечення інформаційної безпеки України // Національна безпека і оборона. – 2001. – № 1. – С. 16–28
19. Щербина В.М. Інформаційне забезпечення економічної безпеки підприємств та установ / В.М. Щербина // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 10. – С. 220 – 225.

УДК 342.951

Свистельник М.О.

*студентка юридичного факультету
Сумський державний університет*

Баранова А.В.

*викладач кафедри права
Сумський державний університет*

ІНФОРМАЦІЯ ПРО НАРКОТИЧНІ ЗАСОБИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ ЯК ЧИННИК ПРАВОПОРУШЕНЬ НЕПОВНОЛІТНІХ

Постановка проблеми. Актуальність цього дослідження зумовлена поширенням в Україні немедичного вживання наркотичних засобів та їх незаконного обігу. За даними Національного наукового Центру наркології за останні три роки в Україні відзначається щорічний приріст споживачів наркотичних засобів, які перебувають на медичному обліку. У 2007 році на обліку з приводу вживання наркотичних засобів в Україні перебувають близько 100 тис. осіб. За оцінками експертів, немедичного споживання наркотиків насправді значно більше. Результати соціологічних досліджень свідчать про те, що реальна чисельність споживачів наркотиків в Україні перевищує офіційну в 8-10 разів. За даними загальноукраїнського моніторингу, загальна чисельність осіб, які допускають незаконне споживання наркотиків, – складає 1-1,5 млн. чоловік, з них близько 300 тис. – це підлітки і молодь у віці до 24 років. Багато хто з них перетворюються на безповоротно втрачених для суспільства інвалідів. Концепцією національної безпеки визнано, що однією із загроз фізичному здоров'ю нації є зростання споживання наркотичних речовин. Скорочення масштабів незаконного вживання наркотиків оголошено завданням цільової програми «Комплексні заходи протидії зловживанню наркотиками та їх незаконному обігу на 2005-2009 роки».

Глобальна мережа Інтернет є одним із самих розповсюджених джерел, звідки кожен може дізнатися про вплив наркотичних засобів

на організм людини, їх склад, застосування, а також місця та осіб, у яких можна придбати наркотичні засоби, що викликає занепокоєння через легкодоступність подібної інформації. Отже, тема інформації про наркотичні засоби в мережі Інтернет як чиннику правопорушень неповнолітніх є актуальною на сьогоднішній день.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що проблема поширення інформації про наркотичні засоби в мережі Інтернет, як чинник правопорушень неповнолітніх не стала предметом окремого дослідження серед вітчизняних науковців. Увагу вчених привертають питання протидії поширенню наркотичних речовин серед молоді, кримінологічну характеристику злочинів серед молоді пов'язану з поширенням наркотичних речовин, загальні питання з приводу поширення наркотичних речовин серед неповнолітніх. Окремо необхідно відмітити праці Гузевої О.С., яка займається проблемою поширення інформації про наркотичні речовини в мережі Інтернет, серед неповнолітніх на території Російської Федерації.

Формулювання завдання дослідження. Здійснити авторську класифікацію сайтів українського сегменту Інтернет. Виробити адекватні заходи стосовно протидії поширення інформації про наркотичні засоби в мережі Інтернет.

Виклад основного матеріалу. Український сегмент мережі Інтернет, припускає відносно вільний потік інформації, а також прямий

і анонімний обмін думками між користувачами, що є ефективним засобом впливу на особистість. І хоча це відносно новий засіб комунікації, темпи його розвитку, а також охоплення ним з боку неповнолітніх та молоді становлять проблему кримінологічного вивчення. Проведений аналіз інформації про наркотичні засоби в мережі Інтернет дозволяє класифікувати Інтернет-ресурси таким чином.

По-перше: антинаркотичні ресурси – створені з метою скорочення попиту на наркотики, що містять інформацію про шкідливість, небезпеки і незаконність споживання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. На них представлена інформація з антинаркотичної профілактики у політиці і практиці, у тому числі повідомлення про офіційні рішення державних органів виконавчої влади, про діяльність органів охорони здоров'я, освіти, окремих громадських організацій.

По-друге, пронаркотичні ресурси – формують стійкий попит на наркотики. Ознаками пронаркотичних ресурсів Інтернету є позитивна оцінка забороненого в Україні немедичного споживання наркотиків; наявність інформації про різновиди наркотичних засобів, про способи виготовлення, методах вживання, а також шляхах можливого придбання наркотиків. На пронаркотичних ресурсах можна почерпнути інформацію про лікарські препарати, що володіють адиктивним (від англ. Addiction – «пристрасть, залежність») потенціалом, рецептурою виготовлення кустарних наркотичних засобів, пристосуваннях для вживання наркотиків, місцях «тусовок» підлітків з адиктивних поведінкою, наркопритони і т. п. Що особливо небезпечно, всі вони спрямовані на ідеалізацію способу життя наркомана, цінностей наркотичної субкультури. Нерідко пронаркотична інформація включається у свідомо привабливі для молоді і часто відвідувані нею музичні та ігрові.

Вивчення змісту зазначених ресурсів Інтернету дозволила розділити їх на наступні групи: сайти, що містять інформацію про технології виготовлення наркотиків (як у домашніх умо-

вах, так і в умовах підпільного виробництва), а також способи їх вживання; сайти, що містять інформацію про можливості придбання та реалізації наркотиків; сайти, присвячені проблемі легалізації наркотиків. Наведена типологія сайтів досить умовна, оскільки одні й ті ж сайти можуть містити інформацію по кожній з вище виділених позицій, разом з тим є сайти, повністю присвячені викладу будь-якого одного напрямку.

Фахівці компанії Microsoft визначили, що за дослідженнями минулого року, кожен десятий з неповнолітніх інтернет-користувачів хоча б раз намагався придбати наркотики. Однак вільний доступ до інформації в Інтернеті – не може бути причиною обмеження доступу до нього, навіть для неповнолітніх осіб.

Глобальна Мережа, як інструмент доступу до різноманітної інформації, може впливати на здоров'я дитини опосередковано, наприклад, вільний доступ до інформації про наркотичні засоби для однієї дитини лише зміцнить її знання про їх негативний вплив на організм людини, а для іншої – може викликати бажання до спроби вживання таких засобів.

Для того, щоб отримана в мережі Інтернет інформація про наркотичні речовини не стала фактором спонукання до правопорушення (придбання, продажу, створення наркотичних речовин), а також до їх вживання у залученні неповнолітньої дитини до Глобальної Мережі мають бути поступовість і системний підхід. Інтернет може бути місцем як для навчання, так і для відпочинку та спілкування з друзями. Але як і весь реальний світ, Мережа теж може бути небезпечною. Перш ніж дозволити дітям виходити в Інтернет самостійно, слід установити низку правил, з якими має погодитися дитина.

Необхідність проведення заходів роз'яснювального характеру, а також попередження та профілактика зловживання психоактивних речовин серед учнів школи віком 10-13 років викликана результатами анонімного анкетування, яке було проведене напередодні співробітниками кафедри фармацевтичного права в різних учбових закладах. Відповідно до ре-

зультатів такого анкетування було встановлено, що у віці 12 років кожний другий неповнолітній знає, що таке психоактивні речовини, їх види. Особливе занепокоєння викликає те, що з метою набуття інформації про психоактивні речовини більше 35 % школярів використовують мережу Інтернет та 5 % школярів роблять це регулярно. Слід відмітити, що найчастіше інформацію про психоактивні речовини опитані неповнолітні використовують із соціальних мереж, таких як «однокласники», «вконтакті» тощо. Також встановлено, що вже у віці 15 років кожен 5 учень (хлопчик або дівчинка) вживає тютюнові вироби, а кожен 3 зловживає алкогольними напоями [1, с. 72].

Спроби вживання психоактивних речовин не рідко можуть стати лише першими сходами до розвитку адиктивної залежності від таких психоактивних речовин, як тютюн, алкоголь (пиво, слабоалкогольні напої), наркотичні засоби, психотропні речовини, сильнодіючі та отруйні засоби тощо. Це, в свою чергу, може призводити до вчинення неповнолітніми правопорушень різного ступеня тяжкості. Слід зазначити, що при проведенні анонімного опитування неповнолітніх осіб віком від 12 до 18 років встановлено, що одним із джерел інформації про психоактивні речовини (їх види, ейфорізуючі властивості, місця продажу тощо) є не тільки близьке оточення неповнолітнього (друзі тощо), а й засоби масової інформації та мережа Інтернет.

На жаль, чимало негативного молоді сприймає через глобальну мережу «Internet». Тепер на різних сайтах легко можна знайти «рекомендації» та «корисні» поради, як роздобути кошти на наркотики, рекламуються перспективи наркобізнесу, вихваляється «чудова» дія галюциногенів, опію, напівсинтетичних наркотиків [2, с. 175].

Починаючи з 8-річного віку, коли дитина вирушає в самостійну веб-подорож, треба підготувати її до використання Інтернету. Фахівці, які займаються проблемами правопорушень неповнолітніх радять батькам дотримуватися наступних заходів:

– пояснити дітям, що різниця між правильним і не правильним однакова: як і в Інтернеті, так і в реальному житті;

– навчити дітей поважати інших в Інтернеті. Переконайтеся, що вони знають про те, що правила гарної поведінки діють скрізь – навіть у віртуальному світі;

– попередити про небезпеку зустрічей із друзями з Інтернету. Пояснити, що ці люди можуть виявитися зовсім не тими, за кого себе видають;

– сказати дітям, що не все, що вони читають або бачать в Інтернеті, – правда. Привчити їх запитувати у вас, якщо вони не впевнені;

– контролювати діяльність дітей в Інтернеті за допомогою відповідних програм. Вони допоможуть відфільтрувати шкідливий вміст, з'ясувати, які сайти відвідує дитина та що вона робить на них [3, с. 35].

Наркоманія серед неповнолітніх становить серйозну загрозу національній безпеці України. Про особливу небезпеку наркоманії свідчить той факт, що в результаті вживання наркотиків деградація особистості відбувається у 15–20 разів швидше, ніж від зловживання алкоголем. Залучення неповнолітніх до вживання наркотиків набуває чимраз ширшого розмаху, змінюючи підходи та характер. З метою вирішення проблеми ОВС здійснюють комплекс оперативно-розшукових заходів з протидії поширення та розкриття злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків серед неповнолітніх.

Висновки. Природно, що процес сприйняття людиною інформації суворо індивідуальний. Тому для встановлення відмінних ознак пропаганди або реклами наркотиків виникає необхідність у здійсненні експертизи або залученні фахівців. Причому не тільки експертів у галузі лінгвістики і психології, а й фахівців, що володіють знаннями в мовознавстві, рекламі, семіотичній педагогіці, мистецтвознавстві та психіатрії. Автор в мережі Інтернет виділяє, антинаркотичні і пронаркотичні ресурси.

Анотація

У статті розкривається значення інформації про наркотичні засоби в мережі Інтернет, як чинник правопорушень неповнолітніх. Запропоновано авторські заходи стосовно протидії поширення інформації про наркотичні засоби в мережі Інтернет і класифікацію сайтів українського сегменту Інтернет.

Ключові слова: Інтернет, правопорушення, неповнолітні, наркотичні засоби.

Аннотация

В статье раскрывается значение информации о наркотических средствах в сети Интернет, как фактор правонарушений несовершеннолетних. Предложены авторские меры по противодействию распространения информации о наркотических средствах в сети Интернет и классификацию сайтов украинского сегмента Интернет.

Ключевые слова: Интернет, правонарушения, несовершеннолетние, наркотические средства.

Svystelnyk M.O., Baranova A.V. Drug information on the Internet as a factor for juvenile delinquency

Summary

The article deals with the importance of drug information on the Internet, as a factor of teens violations. Are proposed measures to counter the proliferation of proprietary drug information on the Internet and classified sites of the Ukrainian segment of the Internet.

Key words: Internet, violations, teens, drugs.

Список використаних джерел:

1. Бабаян Д. Путевка в ад / Д.Бабаян. – М., 1973. – 120 с.
2. Баклан І.В. Кримінологічна характеристика злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків серед неповнолітніх / І.В. Баклан // Держава і право. – 2005. – № 30. – С. 492–496.
3. Бюллетень по наркотическим средствам. – ООН, Нью-Йорк, 1965. – №3. – Т. XVII. – 54 с.
4. Гузеева О.С. К вопросу о некоторых мерах по пресечению деятельности Интернет-сайтов, пропагандирующих наркотические средства и психотропные вещества / О.С. Гузеева // Представительная власть – XXI век: законодательство, комментарии, проблемы. – 2008. – № 1. – С. 42-45.
5. Гузеева О.С. Ответственность за распространение информации пронаркотического характера в российском сегменте сети Интернет / О.С. Гузеева // Законность. – 2007. – № 7. – С. 41-43.
6. Гузеева О.С. Распространение информации пронаркотического характера в сети Интернета как вид киберпреступления / О.С. Гузеева // Современное право. – 2008. – № 7. – С. 57-59.
7. Гузеева О.С. Склонение или пропаганда? / О.С. Гузеева // Законность. – 2008. – № 2. – С. 35-37.
8. Інновації в роботі з ресоціалізації неповнолітніх, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі: Методичні матеріали / за заг. ред. В.П. Лютого. – К.: СССМ, 2005. – 104 с.
9. Малишева М.М. Наркоманія серед неповнолітніх: причини, сучасне становище, профілактика / М.М. Малишева // Актуальні проблеми криміналістики: матер. міжвуз. наук.-практ. конфер. – К., 2001. – С. 172–176.
10. Петлов В. Лекарство, организм, фармакологический эффект / В. Петлов – София, 1974. – 248 с.
11. Ходоковський М.Б. Розвиток конвенційних норм міжнародного права, які регулюють вироблення, розподіл і застосування наркотичних речовин / М.Б. Ходоковський // Вісник Київського університету. Серія права. – 1969. – № 9. – 138 с.
12. Штанько Д.О. Організаційно-правові засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин серед молоді: Дис.: канд. юрид. наук: 12.00.07 / Д.О. Штанько. – Х. – 2003. – 20 с.

УДК 341.45

Реуцький А.В.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри адміністративно-правових
та кримінально-правових дисциплін
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

ОРГАНІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІЙ СИСТЕМІ

Постановка проблеми. Злочини у фінансово-кредитній системі найчастіше мають характер транснаціональних, що зумовлює необхідність міжнародного співробітництва правоохоронних органів. Вагомими важелями в боротьбі із злочинами в кредитно-фінансовій та банківській системі є законодавчі акти, вимоги яких передбачають: надання вичерпної інформації (про всі фінансові активи, зобов'язання та зв'язки конкретної посадової особи); періодичну звітність (щорічно про планові операції) або надання інформації про будь-яку подію, про яку повинно бути повідомлено. У той же час відсутність, неповнота і несвоечасність надходження тієї чи іншої інформації стає причиною низької ефективності роботи правоохоронних органів і негативно впливає на кінцеві результати боротьби із злочинністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Порядок організації міжнародного співробітництва правоохоронних органів при розслідуванні злочинів у фінансово-кредитній системі досліджували такі науковці як А.П. Гель, Г.С. Семаков, С.П. Кондракова та інші.

Формування завдання дослідження. Дослідити організацію та порядок співробітництва правоохоронних органів при розслідуванні злочинів у фінансово-кредитній системі, зокрема діяльність Бюро по координації боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів на території Співдружності Незалежних Держав та Бюро Інтерполу.

Виклад основного матеріалу. В процесі розслідування злочинні дії в кредитно-фінан-

совій та банківській системах в залежності від способу вчинення злочину і фактичної належності предмета злочинних посягань можуть кваліфікуватися за такими нормами Кримінального кодексу України: ст. 81 «Приховування валютної виручки»; ст.83 «Порушення законодавства про бюджетну систему»; «Розкрадання державного або колективного майна шляхом шахрайства»; ст. 84 «Розкрадання державного або колективного майна шляхом привласнення розтрата або зловживання посадовим становищем»; ст. 86 «Розкрадання державного або колективного майна в особливо великих розмірах»; ст. 182 «Ухилення від сплати податків»; ст. 185 «Шахрайство з фінансовими «ресурсами», ст. 165 «Зловживання владою або посадовим становищем», ст. 167 «Халатність», ст. 168 «Одержання хабара», ст. 170 «Дача хабара», ст. 172 «Посадовий підлог».

Додатково дії зловмисників можуть кваліфікуватися за статтями Кримінального кодексу України: 194 – підrobка документів, штампів і печаток, збут їх та використання підrobлених документів; 184 – фіктивне підприємництво; 186 – незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю; 187 – розголошення комерційної таємниці.

Ефективність боротьби з корисливими правопорушеннями у банківській сфері, як і в інших галузях економіки, залежить від професіоналізму кадрів правоохоронних органів, від опанування ними банківської справи, бухгалтерського обліку, зокрема так-

тичних і методичних аспектів використання документів при виявленні та розслідуванні таких злочинів.

При розслідуванні злочинів, що вчиняються у кредитно-банківській сфері велике значення має обізнаність співробітників правоохоронних органів та інших контролюючих органів з системою бухгалтерського обліку з урахуванням особливостей технології банківського документообігу при тих чи інших конкретних операціях. Тільки обізнаність дасть можливість орієнтуватися у частих змінах розрахунково-кредитних відносин та криміногенних процесах, що можуть їх супроводжувати та складатиме для слідства інформацію про вчинений злочин у повному обсязі.

Порядок координації дій правоохоронних органів на території СНД регламентовано Положенням про Бюро по координації боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів на території держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав від 25 листопада 2005 р., відповідно з яким це Бюро здійснює такі функції:

1) сприяння в підготовці й проведенні оперативно-розшукових заходів і комплексних операцій, що зачіпають інтереси декількох держав – учасниць СНД;

2) сприяння в здійсненні міждержавного розшуку й у видачі осіб, які зникли від кримінального переслідування або виконання вироку;

3) сприяння слідчо-оперативним та оперативно-розшуковим групам, працівникам міністерств внутрішніх справ і держорганів держав – учасниць СНД у розкритті й розслідуванні злочинів, виконанні інших службових завдань;

4) формування спеціалізованого банку даних про лідерів злочинного середовища, організаторів та активних учасників міжнародних злочинних формувань та їх злочинні зв'язки. Надання за запитами або в ініціативному порядку відповідної інформації в заінтересовані міністерства внутрішніх справ держав – учасниць СНД;

5) забезпечення обміну інформацією (в тому числі оперативно-розшуковою) між міністерствами внутрішніх справ, а також між міністерствами внутрішніх справ та іншими правоохоронними органами держав – учасниць СНД з питань боротьби з організованою злочинністю, тероризмом, незаконним обігом наркотиків та іншими небезпечними видами злочинів;

6) участь у підготовці й реалізації рішень Ради глав держав СНД, Ради глав урядів СНД і Ради міністрів внутрішніх справ держав у сфері боротьби з організованою злочинністю, тероризмом, незаконним обігом наркотиків та іншими небезпечними видами злочинів;

7) збирання й аналіз інформації про стан взаємодії міністерств внутрішніх справ держав – учасниць СНД у боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом, незаконним обігом наркотиків та іншими небезпечними видами злочинів, результатів реалізації відповідних програмних документів. Розроблення пропозицій з підвищення ефективності співробітництва;

8) підготовка за дорученням Ради міністрів внутрішніх справ держав і в ініціативному порядку інформаційно-аналітичних матеріалів та інших документів для розгляду на її засіданнях;

9) участь у розробці проектів міжнародних договорів та інших документів міжнародного характеру про боротьбу з організованою злочинністю, тероризмом, незаконним обігом наркотиків та іншими небезпечними видами злочинів;

10) участь у проведенні конференцій і семінарів з проблем боротьби з організованою злочинністю, тероризмом, незаконним обігом наркотиків та іншими небезпечними видами злочинів.

Національне бюро Інтерполу також координує діяльність правоохоронних органів України та інших країн у боротьбі зі злочинністю, що має транснаціональний характер або виходить за межі країни. Однак через відсутність центру координації взаємодії Інтерпол не в змозі ви-

рішити специфічні питання документування злочинів у фінансово-кредитній системі.

На жаль, в Україні немає регламентованого на законодавчому рівні порядку співпраці з правоохоронними органами інших країн, а також «...напрацьованої практики взаємодії з компетентними органами держав далекого зарубіжжя в питаннях надання правової допомоги в кримінальних справах». Тому при поданні клопотання про одержання правової допомоги важливо, щоб викладені відомості відбивали всі подробиці, необхідні для одержання допомоги, оскільки нестача інформації може призвести до змушеного затримання або невиконання заявленого клопотання цілком або частково. Особливу увагу варто звернути на повноту вилучення документів, щоб первинними банківськими документами були підтверджені всі операції, відображені на виписці за рахунком. При цьому окремі документи не мають доказового значення, тому що вони характеризують тільки різні показники роботи рахунків. Наприклад, у більшості випадків банківські виписки, відбиваючи сумарні показники руху грошових коштів по рахунку за певний період, не відбивають

у повному обсязі даних про джерела надходження грошових коштів на рахунок і напрямки їх переказу з рахунку. Ці дані можуть бути одержані тільки при порівнянні виписок із платіжними документами.

Висновки. З метою удосконалення міжнародного співробітництва Україна приєдналася до Багатосторонньої угоди (СНД) від 22.05.2009 «Про обмін інформацією у сфері боротьби зі злочинністю», відповідно до якої в СНД створюється Міждержавний інформаційний банк, який містить увесь масив централізованих оперативно-довідкових, криміналістичних та розшукових обліків, а також статистичну й архівну інформацію країн-учасниць.

Для підвищення ефективності розслідування злочинів у фінансово-кредитній системі треба налагоджувати тісне співробітництво з правоохоронними органами інших країн, переймати їх позитивний досвід боротьби зі злочинами даної категорії, проводити спільні конференції з питань підвищення рівня розслідування, створення спрощених механізмів обміну інформацією щодо фінансових операцій з ознаками зазначених злочинів і т. д.

Анотація

У статті досліджено організацію та порядок співробітництва правоохоронних органів при розслідуванні злочинів у фінансово-кредитній системі, зокрема діяльність Бюро по координації боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів на території Співдружності Незалежних Держав та Бюро Інтерполу.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, правоохоронні органи, правоохоронна діяльність, економічні злочини, злочини у фінансово-кредитній системі.

Аннотация

В статье исследована организация и порядок сотрудничества правоохранительных органов при расследовании преступлений в финансово-кредитной системе, в частности деятельность Бюро по координации борьбы с организованной преступностью и другими опасными видами преступлений на территории Содружества Независимых Государств и Бюро Интерпола.

Ключевые слова: международное сотрудничество, правоохранительные органы, правоохранительная деятельность, экономические преступления, преступления в финансово-кредитной системе.

Reutskyi A.V. Organization of international cooperation of law enforcement agencies in the investigation of crimes in the financial and credit system

Summary

In the article is investigated is organization and procedure of cooperation of law enforcement agencies in finding out of crimes in the financial and credit system, in particular the activities of the Office for the coordination of the fight against organized crime and other dangerous types of crimes in the territory of the Commonwealth of independent States and Interpol.

Key words: international cooperation, law enforcement, law activity, economic crimes, crimes in the financial and credit system.

Список використаних джерел:

1. Судові та правоохоронні органи України: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А.П. Гель, Г.С. Семаков, С.П. Кондракова. – К.: МАУП, 2004. – 272 с.
2. Протидія злочинам, які вчиняються з використанням комп'ютерних мереж [Текст]: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Севастополь, 1–2 жовтня 2010 року) / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 208 с.
3. Хавронюк М.І., Мельник М.І. Правоохоронні органи, правоохоронна діяльність: Навч. посіб. – К.: Атіка, 2002.

Трофімов С.А.

к.ю.н., доцент

кафедри адміністративно-правових та кримінально-правових дисциплін
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИЗНАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРОРИСТИЧНОЮ ТА ПРИТЯГНЕННЯ ЇЇ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Тероризм остаточно перетворився на одну із серйозних проблем з якими людство увійшло в XXI сторіччя. Тероризм і екстремізм у будь-яких формах їхнього прояву все більше загрожують безпеці багатьох країн та їх громадян, спричиняють досить істотні політичні, економічні і моральні втрати, здійснюють сильний психологічний вплив на великі маси людей, чим далі, тим у більшій кількості забирають життя ні в чому не винних людей

Суттєвим інструментом впливу на суб'єктів, які припускаються порушень законодавства завжди були норми, що передбачають відповідальність за такі порушення. Не є виключенням й сфера протидії тероризму, але якщо з фізичними особами – прибічниками терористичних заходів більш-менш все зрозуміло, адже в більшості країн наявний суттєвий кримінально-правовий інструментарій, то з юридичними особами все набагато складніше.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На існуванні окремих проблемних аспектів визнання організації терористичною та притягнення такої організації до відповідальності наголошували у своїх наукових працях С.У. Дікаєв, Д.Д. Магомедов, В.М. Цуканов, В.П. Ємельянов, В.Я. Настюк та інші, але процедурний аспект визнання організації терористичною та притягнення її до відповідальності потребує суттєвого доопрацювання [2-6, 10].

Формулювання завдання дослідження. З огляду на таку ситуацію існує потреба у дослідженні зарубіжного досвіду визнання організації терористичною та притягнення її до відповідальності. Виходячи з актуальності

теми винесеної у заголовок статті, не претендуючи на всебічне висвітлення всіх аспектів зазначеної теми, автор поставив перед собою завдання охарактеризувати процедурні норми визнання організації терористичною на прикладі провідних країн.

Виклад основного матеріалу. У світовій практиці визнання організації терористичною використовуються переважно два механізми такого визнання – політичний та судовий. Політичний механізм передбачає активну участь у такій процедурі відповідних органів державної влади, як правило це провідні політичні партії, уряд, парламент, глава держави, тощо. У судовому механізмі провідну роль у визнанні організації терористичною відіграє суд. Політичний механізм є характерним, зокрема для США, Великобританії, Канади. Судовий механізм активно використовується на пострадянському просторі й у більшості соціалістичних країн, зокрема у Російській Федерації, Республіки Казахстан, Республіки Білорусь. Виходячи із граничних вимог щодо обсягу роботи розглянемо практику визнання організації терористичною на прикладі США та Російської Федерації.

Ідея протидії тероризму шляхом переважної боротьби з терористичними організаціями отримала світове поширення після терористичних актів у США 11 вересня 2001 року. На сьогодні такі списки формуються на міжнародному, регіональному й національному рівнях. Слід підкреслити, що кожна країна самостійно вирішує, якими ознаками керуватися при складанні списків терористичних організацій.

Безпосередня процедура визнання організації терористичною у США відбувається наступним чином. Бюро координатора з контртероризму Державного департаменту США вивчає діяльність терористичних груп у міжнародному масштабі та визначає ті групи, які підпадають під встановлені ознаки. Такими ознаками переважно є: а) причетність такої групи до вбивства американського громадянина; б) терористична діяльність організації загрожує національній безпеці (національній обороні, міжнародним зносинам або економічним інтересам) США. Визначивши такі групи, Бюро координатора з контртероризму Державного департаменту США готує звіт, що підтверджує необхідність внесення такої терористичної групи до урядового списку іноземних терористичних організацій. Після ознайомлення з вищевказаним звітом Державний секретар США узгоджує з Міністром фінансів та Генеральним прокурором питання про внесення терористичної групи до переліку іноземних терористичних організацій. Після цього справа надається до Конгресу США, який у семиденний строк повинен її розглянути. На цій стадії Державний секретар США доводить до відома Спікера, представників партій більшості та меншості, членів відповідних комітетів палати представників та Сенату, а також Президента США про намір включити ту чи іншу організацію до переліку іноземних терористичних організацій та фактичне обґрунтування такої необхідності. У випадку, якщо від вказаних суб'єктів не надійшло заперечень, повідомлення про включення терористичної групи до переліку іноземних терористичних організацій оприлюднюється у періодичному урядовому друкованому виданні та набуває чинності [1].

Необхідно зазначити, що відповідно до статті 1189 восьмого титулу зводу законів США [1], рішення про внесення до переліку іноземних терористичних організацій можна оскаржити протягом 30 днів у Апеляційному суді Округу Колумбія, якщо організація вважає, що рішення Державного секретаря

США: а) було прийнято довільно, самовільно, зі зловживанням правом на розсуд, або іншим способом не відповідає закону; б) суперечить конституційному праву, владі, привілею або імунітету; в) прийнято без достатніх підстав або в процесі прийняття рішення було допущене перевищення повноважень; г) недостатньо підтверджено адміністративними записами або конфіденційними документами, переданими суду; д) було прийнято не за процедурою, передбаченою законом.

Слід підкреслити, що максимальний термін дії рішення про включення організації до переліку іноземних терористичних організацій становить п'ять років. По закінченню даного терміну Державний секретар повинен розглянути ситуацію та прийняти рішення про необхідність його продовження або про видалення організації з такого переліку.

Щодо досвіду Російської Федерації у цій сфері, то можна зазначити, що у Федеральному законі «Про протидію тероризму» від 06.03.2006г. № 35-ФЗ [7], а саме – у статті 24, передбачений наступний механізм притягнення до відповідальності організації, причетної до тероризму:

1. Організація визнається терористичною й підлягає ліквідації (її діяльність – забороні) за рішенням суду на підставі заяви Генерального прокурора Російської Федерації або підлеглого йому прокурора у випадку, якщо від імені або в інтересах організації здійснюються організація, підготовка й здійснення злочинів, передбачених статтями 205 – 206, 208, 211, 220, 221, 277 – 280, 282.1, 282.2 і 360 Кримінального кодексу Російської Федерації, а також у випадку, якщо зазначені дії здійснює особа, що контролює реалізацію організацією її прав і обов'язків. Рішення суду про ліквідацію організації (заборону її діяльності) поширюється на регіональні та інші структурні підрозділи організації.

2. Майно, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, підлягає конфіскації й зверненню у дохід держави в порядку, встановленому Урядом Російської Федерації.

Рішення про конфіскацію зазначеного майна та його зверненні у дохід держави вноситься судом одночасно з рішенням про ліквідацію організації.

3. Федеральний орган виконавчої влади у сфері забезпечення безпеки веде єдиний федеральний список організацій, у тому числі іноземних і міжнародних, визнаних судами Російської Федерації терористичними. Зазначений список підлягає опублікуванню в офіційних періодичних виданнях, визначених Урядом Російської Федерації.

Виходячи з аналізу процесуального законодавства Російської Федерації можна зробити висновок про відсутність чіткого механізму залучення до суду організації для визнання її терористичною та притягнення її до відповідальності. Фактично з розглянутого вище порядку була нормативно врегульована лише стадія опублікування переліку таких організацій. Таким актом є Розпорядження Уряду Російської Федерації «Про офіційне періодичне видання, яке здійснює опублікування єдиного федерального переліку організацій, визнаних судами Російської Федерації терористичними» від 14.07.2006 р. № 1014-р [7], яким була визначена «Російська газета» в якості офіційного періодичного видання, яке здійснює опублікування єдиного федерального переліку організацій, у тому числі іноземних та міжнародних, визнаних судами Російської Федерації терористичними.

Окрім цього, якщо звернутися до граматичного способу тлумачення статті 24 Федерального закону «Про протидію тероризму»

від 06.03.2006 р. № 35-ФЗ [7], то можна зробити висновок, що суб'єктом подання заяви про визнання організації терористичною й притягнення її до відповідальності, окрім Генерального прокурора, може бути фактично будь-якій територіальний прокурор й така заява може бути подана в суд будь-якого рівня. Але на практиці був сформований інший механізм. Так, відповідно до російської практики визнання організації терористичною, федеральна служба безпеки на підставі власної інформації стосовно діяльності терористичних груп, а також матеріалів, які були представлені іншими силовими відомствами, готує пропозиції у Генеральну прокуратуру Російської Федерації про заборону діяльності тих терористичних груп, які являють загрозу безпеці Російської Федерації. Генеральний прокурор Російської Федерації подає позовну заяву у Верховний суд Російської Федерації, який виносить рішення про визнання організації терористичною [7]. На сьогодні Верховний суд Російської Федерації визнав терористичними й заборонив діяльність 19 організацій.

Висновки. Отже, саме судовий механізм, з огляду на ментальні, культурні та інші ознаки, в більшому ступені є характерним для вітчизняної правової практики. В Україні процедура визнання організації терористичною знаходиться на стадії розвитку, адже проблемними ще залишаються питання щодо суб'єктів ініціювання такого механізму, судової інстанції та судового процесу, який буде застосовуватися в цьому випадку.

Анотація

У статті розглядається зарубіжний досвід визнання організації терористичною та притягнення її до відповідальності. Особлива увага приділена законодавству США і Російської Федерації. Автор приходить до висновку, що судовий механізм визнання організації терористичною є найоптимальнішою для вітчизняної правової практики.

Ключові слова: терористична організація, процедурні норми, притягнення до відповідальності.

Аннотация

В статье рассматривается зарубежный опыт признания организации террористической и привлечения ее к ответственности. Особое внимание уделено законодательству США и Российской Федерации. Автор приходит к выводу, что судебный механизм признания организации террористической является оптимальным для отечественной правоприменительной практики.

Ключевые слова: террористическая организация, процедурные нормы, привлечение к ответственности.

Trofimov S.A. Foreign experience in the recognition of the organization as a terrorist and bringing it to responsibility

Summary

The article describes the experience of recognizing of terrorist organization and its bringing to justice. Special attention is given to the law of the United States and the Russian Federation. The author concludes that the judicial mechanism of recognition of the terrorism is optimal for native law enforcement.

Key words: terrorist organization, procedural rules, bringing to justice.

Список використаних джерел:

1. Sec. 1189, Title 8 – Aliens and Nationality: U.S. Code // [Electronic resource]. – Access mode: <http://uscode.house.gov/download/pls/08C11.txt>
2. Боярин-Созонович Т.С. Международный терроризм: политико-правовые аспекты. – К.: Лыбидь. 1994. – 225 с.
3. Дикаев С. Террор, терроризм и преступления террористического характера / С. Дикаев // Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. – 464 с.
4. Емельянов В.П. Актуальные вопросы уголовно-правовой борьбы с терроризмом – [Электронный ресурс]./ Емельянов В.П. – Режим доступа: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/715/2/>
5. Лунеев В.В. Тенденции терроризма и уголовно-правовая борьба с ним // Государство и право. – 2002. – № 6. – С.22-29.
6. Ляхов Э.Г. Терроризм и межгосударственные отношения. – М., 1991. (рос.)
7. О противодействии терроризму: Федеральный закон от 06.03.2006г. № 35-ФЗ // Собрание законодательства РФ. – 2006. – № 11. – Ст. 1146.
8. Об официальном периодическом издании, осуществляющем публикацию единого федерального списка организаций, признанных судами Российской Федерации террористическими: Распоряжение Правительства РФ от 14.07.2006г. № 1014-р // Собрание законодательства РФ. – 2006. – № 29. – Ст. 3283.
9. Список террористов: деловая газета «Взгляд» – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vz.ru/politics/2006/7/28/43235.html>
10. Цуканов В.Н. Административно-правовые основы деятельности милиции по предупреждению и пресечению террористических актов: на материалах деятельности служб и подразделений милиции общественной безопасности: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14 / Цуканов Виктор Николаевич – Омск, 2006 – 226 с.

УДК 343.2/7

Лобко К.А.

*студент юридичного факультету
Сумський державний університет*

Баранова А.В.

*викладач кафедри права
Сумський державний університет*

МОТИВАЦІЙНА ОСНОВА КОРУПЦІЙНИХ ДІЯНЬ

Постановка проблеми. Становлення громадянського суспільства в Україні, а також утвердження її як правової держави потребує активної діяльності органів державної влади в багатьох напрямках, серед яких одним з найважливіших є подолання корупції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження мотивації корупційних діянь, займалися такі видатні науковці, як М.І. Мельник, Є.В. Невмережицький, В. Щегорцова, А.І. Редька, Л.Д. Гаухман та інші.

Формування завдання дослідження. Спроба надати психологічну оцінку мотиваційної поведінки корупціонера, правова оцінка корупції.

Виклад основного матеріалу. Надання посадовим особам делегованих народом повноважень передбачає свідому службову діяльність, засновану на високому професіоналізмі та моральних якостях осіб, що здійснюють управління державою, тому корупція як негативне соціальне явище загрожує самому підґрунтю демократії, що стає перешкодою визнання України як демократичної держави світовою спільнотою. Природа корупційних діянь тісно пов'язана з мотиваційною основою діяльності посадової особи, що потребує додаткового наукового аналізу.

Слід також звернути увагу на проведене у 2012 році Сумським державним університетом на замовлення Сумської обласної державної адміністрації соціологічне дослідження з питань поширення на території об-

ласті корупції, з'ясування причин та умов, що їй сприяють.

Результати проведеного дослідження були оприлюднені та обговорені 26 липня 2012 року на засіданні колегії Сумської обласної державної адміністрації під час розгляду питання про стан виконання антикорупційного законодавства на території Сумської області.

Відповідно до результатів вищезазначеного соціологічного опитування кожен третій з опитаних (31,22%) на питання: «Хто повинен перш за все боротись з корупцією?» зазначив, що це має бути справою самих громадян.

Стосовно того, хто найчастіше вимагає матеріальних благ у громадян під час вирішення їх питань, більше 34 % респондентів відповіли, що це – чиновники, 32% – працівники ДАІ, 27% – лікарі.

Кожен третій житель області вважає перешкодою у боротьбі з корупцією небажання відповідних органів виявляти корупціонерів (33,02%) та фактичну недоторканність депутатів і високопосадовців (31,64%).

Під час дослідження опитаним було запропоновано також визначити, які саме органи, з їх точки зору, є найбільш корумпованими.

На думку громадян, до найбільш корумпованих органів більше 45% респонденти відносять правоохоронні органи, а 28% – лікувальні заклади. На основі результатів цього дослідження можна констатувати, що прояви корупції окреслюються респондентами в різних сферах життя [4].

Проведені соціологічні дослідження лише підтвердили наявну в державі проблему корупції та вказали на необхідність подальшого вдосконалення антикорупційного законодавства в рамках виконання рекомендацій міжнародних організацій.

Корупція належить до сфери суспільної та особистої поведінки, коли посадовці вважають за можливе незаконно отримувати матеріальні блага за виконання своїх посадових обов'язків. Зважаючи на багатоаспектність та соціально зумовлену складність цього суспільного явища, науковці виділяють такі види корупції:

1) зловживання посадовим становищем з метою збагачення (хабарництво, розкрадання, інші види зловживання);

2) дії, вчинені у рамках службових повноважень, але на користь конкретних юридичних чи фізичних осіб;

3) сприяння недобросовісній конкуренції, а також розголошення комерційної таємниці, яка стала відома тій або іншій особі у зв'язку з виконанням нею службових функцій;

4) некоректна поведінка депутатів (наприклад, голосування за винагороду) [2, с. 214].

Отже, протиправні корупційні діяння характеризуються різними формами прояву, відповідно до чого відповідальність за них має широке нормативно-правове закріплення. За вчинення корупційних правопорушень передбачена адміністративна відповідальність, а за злочинні діяння – кримінальна, при чому в чинному законодавстві закріплена відповідальність за різні прояви корупційних діянь. Однак, незважаючи на різноманітність характеру та прояву корупційної поведінки, в основі корупції, як і будь-якої іншої діяльності людини лежить мотиваційна сфера.

Ядром психології корупціонера зазвичай визнається мотивація поведінки, під якою розуміється сукупність мотивів, тобто свідомих потреб, що виступають як спонукальні причини активності. Відповідно поведінка корупціонера у основі може бути описаною моделлю боротьби мотивів, що іноді називається «моделлю вагів» або моделлю ризикованої поведінки [1, с. 128].

У відповідності до соціальної спрямованості та суспільного схвалення психологи розрізняють позитивну та негативну мотивацію поведінки людини. Соціальною нормою у суспільстві є виконання посадовою особою повноважень, якими вона наділена шляхом безпосереднього волевиявлення народу чи за призначенням, що є найвищим проявом народної довіри і визнається позитивною мотивацією професійної діяльності посадових та службових осіб. Отримання ж додаткової матеріальної вигоди за виконання своїх посадових обов'язків є негативним мотивом діяльності, що викликає не тільки суспільний осад, а й має нормативно-правове закріплення у Кримінальному кодексі, Кодексі України про адміністративні правопорушення та інших законах України.

Науковці наголошують, що для наявності складу злочину закон не вимагає корисливої мотивації чи іншої особистої заінтересованості [3, с. 145]. Проте, мотиви поведінки посадовця вказують на деформацію ціннісно-орієнтаційної сфери його особистості, що характеризує його, як правопорушника, адже довіра, покладена на нього самим народом щодо реалізації народних інтересів, не виправдовується, а, навпаки, власні матеріальні інтереси посадовця є основою його протиправних діянь.

Висновки. Отже, розуміння мотивів здійснення корупційних діянь та уявлення про їх механізми мають дуже важливе значення і для виявлення правопорушень та їх суб'єктів. Крім того, наукове розуміння психологічного змісту даних процесів дозволяє розробити заходи боротьби з корупцією. Саме від мотиву залежить, що являє собою корупційна дія, який суб'єктивний сенс вона має для посадовця. Мотиви діяльності корупціонера відображають найхарактерніші для нього способи реагування на ті чи інші елементи довколишньої (зовнішньої) та прихованої (внутрішньої) сфери. Напрямом подальших наукових розвідок може бути спосіб виявлення мотивів корупційної діяльності, а також шляхи впливу на особистість посадовців з метою попередження корупції.

Анотація

У статті висвітлено походження мотивації корупційних діянь. Визначено поняття та головні ознаки, що притаманні корупційним злочинам, а також проаналізовано їх нормативно-правове регулювання.

Ключові слова: корупція, суб'єкти корупційних діянь, мотив, мотивація корупційних діянь.

Аннотация

В статье освещено происхождение мотивации коррупционных деяний. Определены понятие и основные признаки, присущие коррупционным преступлениям, а также проанализировано их нормативно-правовое регулирование.

Ключевые слова: коррупция, субъекты коррупционных деяний, мотив, мотивация коррупционных деяний.

Lobko K.A., Baranova A.V. Motivational basis of acts of corruption

Summary

In the article is described the origin of motivation of acts of corruption. Are determined the concept and characteristics of corruption crimes, and also is analyzed their legal regulation.

Key words: corruption, subjects of corruption, motive, motivation of acts of corruption.

Список використаних джерел:

1. Мельник М. Корупційні злочини: сутність і поняття / М. Мельник // Право України. – 2000 – № 11 – С. 126 – 130.
2. Невмержицький Є.В. Правові проблеми боротьби з економічною злочинністю і корупцією: Навч. посіб. / Є.В. Невмержицький – К.: АПСВ, 2005. – 415 с.
3. Щегорцова В. Мотивація як засіб подолання корупції в органах державного управління України / В. Щегорцова // Ефективність державного управління. – 2008. – № 14/15. – С. 441–450.
4. Звіт про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції у 2012 році / Міністерство юстиції України – [Електронний ресурс]– режим доступу <http://www.minjust.gov.ua/news/43273>

ДЛЯ ПОТАТОК

ПРАВОВІ НОВЕЛИ

№ 2/2016

Науковий юридичний журнал

Коректура: *Рослюк С.В.*

Верстка: *Кузнєцова Н.С.*

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 16,74.
Замов. № 25/18. Наклад 300 прим.

Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105.
Телефон +38 (0552) 39-95-80
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.